

844/47 4 844/4706 - 821(477)06
П12 П12

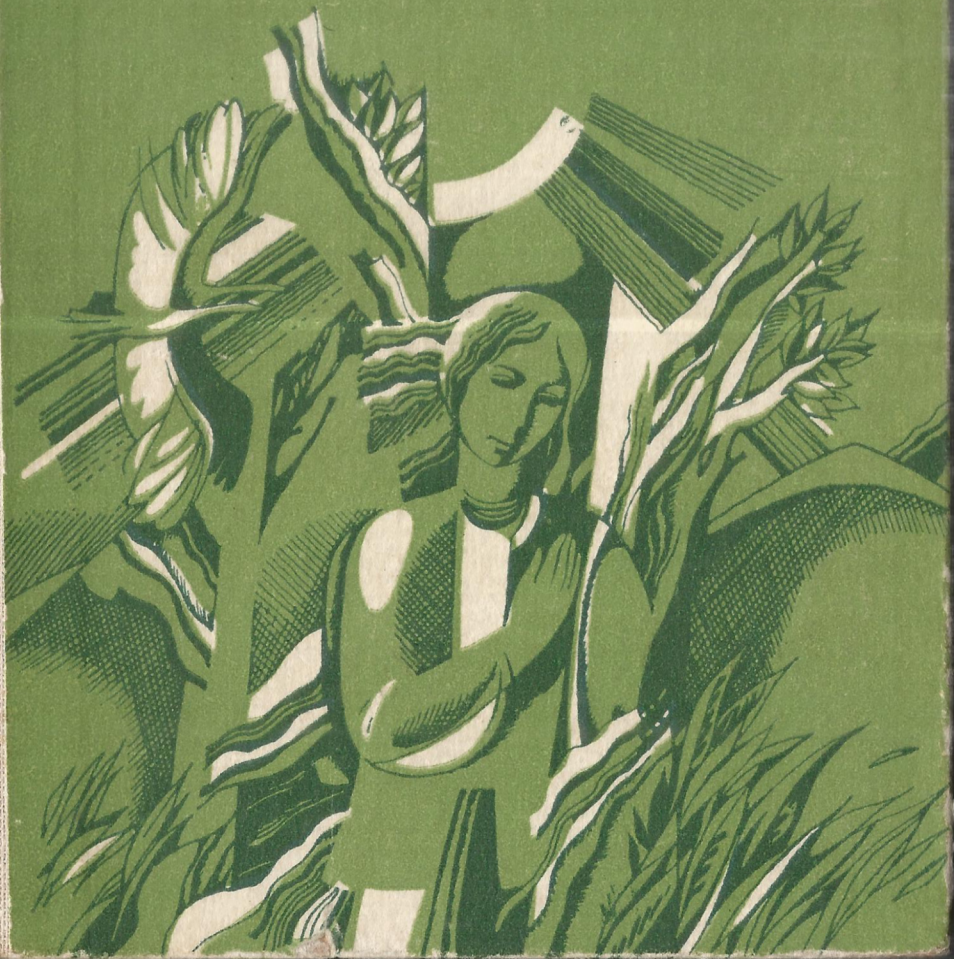
ШКІЛЬНА

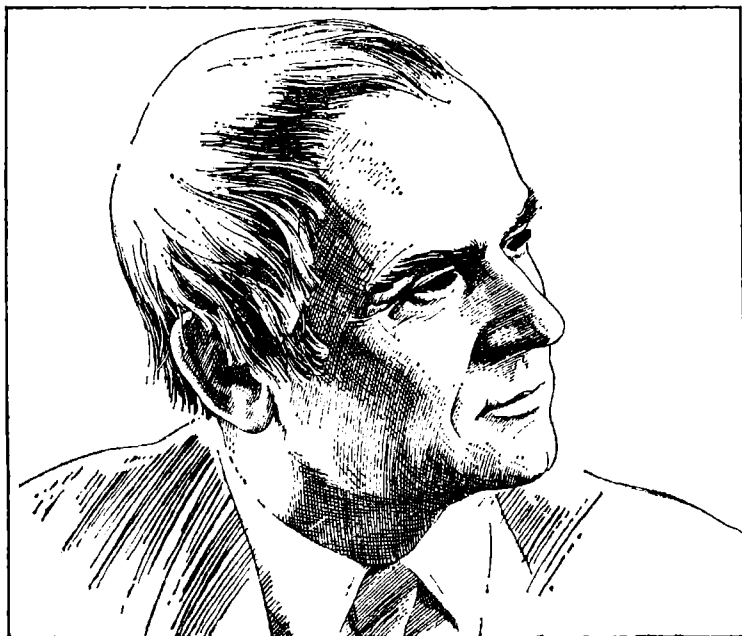

БІБЛІОТЕКА

ДМИТРО ПАВЛИЧКО

ВИБРАНЕ

Дмитро Павлович

ДМИТРО
ПАВЛИЧКО

ВИБРАНЕ

Київ
«Радянський письменник»
1986

В сборник лауреата Государственной премии Украинской ССР им. Т. Г. Шевченко Дмитра Павлычко вошли стихотворения и поэмы, предусмотренные школьной программой.

Лучшие произведения поэта, известные далеко за пределами Украины, отмечены художественным совершенством, философскими раздумьями, высокой идейностью.

Поэт воспевает родную землю, величие трудовых свершений, красоту интимных чувств. Многие стихотворения Д. Павлычко стали популярными песнями.

Упорядкування та вступна стаття
Олександра Непорожного

Рецензент В. О. Мишанич

07

ВИСОЧІНЬ ПОЕТОВОГО СЛОВА

Між розгонистих просторів нестримно плине Дніпро. З російських левад, білоруських пушч котить хвилю на Україну — широкий як світ, певний у силі своїй, у мотті невичерпному.

Відтоді, як Дмитро Васильович Павличко уперше побачив легендарну ріку, він позиचाє в неї силу й снагу, і світ увесь бачиться йому прекрасним та неповторним, як стародавній Славута. І рідний Стопчатів на Прикарпатті, де 28 вересня 1929 року народився, і гори вдалині, і річечка Лючка, що в'ється серед села, — спокійна й сумирна влітку, а весняною повинню так розливається, що всі лавки (місточки) забирає; і матуся, добра, лагідна, і мудрий, статечний батько, і люди — трудівники невтомні — все, все яскравим видом стоїть у пам'яті та й ніколи не зітреться...

З дніпровської кручі поет вдивляється в голубі далечі Лівобережжя. Ген там, у дарницьких лісах, загубилися батькові сліди... Мобілізований до австро-угорської армії, 1916 року під Луцьком він здався в полон. Поневірявся в таборах, утік з неволі до Києва, у лавах червоних бойових дружин боровся з білогвардійцями та петлюрівцями. Згодом десь роздобув конячину і верхи дістався додому, де його знов узято на фронт, Засуджений австрійськими властями до розстрілу за більшовицьку агітацію серед вояків, чудом вирвався з Бригідницької в'язниці у Львові. Знов повернувся до Стопчатова.

Згодом зазнав він утисків і польських жандармів-пілсудчиків. Паноту гонористу ненавидів. І дітям батько передав свою ненависть та відразу до будь-якого насильства й зла, а також почуття національної гідності, самоповаги й гордості за працьовитий, хоч і упосліджений, люд. Як і всі трудящі земляки-галичани, радо вітав прихід радянських воїнів у золотому Вересні 1939 року. Односельці довірили йому бути першим головою стопчатівського колгоспу.

Син згадує, що батько за працюю ніколи не мав спочинку, умів красно й переконливо говорити. Недарма

в одному з «Сонетів подільської осені» поет звертається до батька:

Усе життя я доростати буду
До мудрості твоєї й доброти,
До висоти твого важкого труду.
Дай до пісень мені слова знайти...

(«Батько»)

Змалку хлопець полюбив книжку, художнє слово. «Кобзар» Шевченка, «Тарас Бульба» Гоголя, твори Франка розчинили перед ним двері у світ поезії, людської добрості й гідності. Зі сцени сільського клубу пастушок декламував гнівні вірші Шевченка, і вразливого хлоп'яті здавалося, що від його «серця відривалось плем'янами слово Кобзаря».

В середовищі працюючого й чесного народу черпав мистецький хист і творче натхнення Д. Павличко: «Там узяв я пісню в серце із людських сердець». Та була ще наука у Василя Стефаника, Марка Черемшини, Леся Мартовича, Ярослава Галана, була любов до народної пісні, до витворів самотніх умільців — килимарів, різьбярів, гончарів, вишивальниць з Косова, Коломиї, Космача. А ще ж ходили між людьми легенди про Олексу Довбуша — невмирущого витязя, проводиря опришків. Дух волелюбства витав над краєм. Прогресивні кола галицької інтелігенції, мов із чистого джерела, брали все краще з мистецьких і духовних надбань слов'янства й світу. З особливою увагою і любов'ю вони сприймали творчі здобутки митців Радянського Союзу.

Синові селянина, українцю, випало зазнати приниження й зневаги в польській школі, де він малим учився, звідки приносив синці «від тих освічених катів», — шовіністично настроєної вчительки, уніатського духовенства.

Але

війнув зі Сходу легіт волі,
Прийшли брати з-поза Збруча...—

з радістю згадує поет у вірші «Я син простого лісоруба».

1953 року Дмитро Павличко закінчив філологічний факультет Львівського університету, вступив до аспірантури, готувався до наукової роботи. Того ж року вийшла перша збірка віршів «Любов і ненависть», яка принесла поетові визнання в літературному світі і серед читачів. Відтоді він успішно поєднує поетичну творчість, яка

вийшла на перше місце, з творчістю літературознавця й критика, дослідника літературного процесу на Україні і поза її межами. Цілі десятиліття вщерть виповнені працею, натхненною, плідотною.

...Над придеснянськими луками саянула веселка. Поетові здалося, що семибарвна краса простяглася на півсвіту — від рівнин чернігівських до прикарпатських передгір'їв. Так і вся Україна Радянська, навіки возз'єднана в колі народів-братів, квітує під веселковою зорею. Канули в безвість лиховісні часи, коли вузенький Збруч, «обсотаний колючим дротом», краяв рідну землю. Зостався лише «спомин гострий, наче скло», та ще сичать вигнані за кордон кати, яким і досі мариться «межа проклята».

Надійно при Україні стало «Ленінове слово на сторожі». Ось вона, українська земля, простяглася в голубій імлі ген за виднокіл, безмежна, плодоносна, щаслива. І хіба можна тут не згадати Павличкових рядків, які звучать так задушевно й монументально:

Хиляться Карпати до Дніпра,
Відбива Славута їхню вроду.
Я не знаю більшого добра,
Як добро возз'єднання народу.

(«Збруч», 1969)

Щастя возз'єднання! Хто-хто, а трудящі західної гілки нашого народу прекрасно знають ціну оспіваному багатьма поетами золотому Вересню, який приніс добро і щастя на всю землю українську. Про цю історичну подію Д. Павличко пише вірші «Дві долі», «1939 рік», «Моя зоря», «Мені минало десять літ» та інші, згадує в нарисі «Триумфальна арка Вересня» (газ. «Радянська Україна», 15 вересня 1979 року).

Невелика поезія «Спомин» з першої книжки Дмитра Павличка повертає нас до сумних часів, коли трудящі були доведені пілсудчиками до крайніх меж убогства: хлопчик прибіг до школи босий, раптом випав сніг, малий повертається додому:

Здавалось, не хвилини — цілі роки
Я йшов, ступаючи з ножа на ніж.

Захоплює проникливе поетичне узагальнення в останній строфі:

Коли сьогодні плях отой згадаю,
Гудульщину я бачу дорогу,
Що йде до Вересня крізь даль безкраю,
Заплакана і боса, по снігу.

Уже з перших кроків у літературі молодий поет рішуче визначив своє місце бути солдатом у «армії Життя». Про це він з радістю повідомляє в своєму поетичному листі «Відповідь батькам» — творі, який завершував збірку «Любов і ненависть» і в якому мовби підсумовувався ідейно-художній зміст книжки. Пізніше Д. Павличко розповів про обставини, які викликали написання вірша: закінчилась війна, але темними ночами ще лютували націоналісти — мордували невинних людей, активістів радянського життя. Вбивство Ярослава Галана «зморозило не одну галицьку душу». Поетів батько в листі остеріг сина бути обережнішим. «Та я не послухався, написав вірш «Відповідь батькам» і знаю, що на моєму місці батько вчинив би так само», — розповідає поет у згаданому нарисі «Тріумфальна арка Вересня».

В основі поетичного послання Павличка лежить прийом контрастного зіставлення, антитези: щира, зворушлива любов до стареньких («я вас люблю великою любов'ю») і біль у душі сина, завданий батьківською пересторогою, проханням бути обачнішим, обережнішим — не хулити «святого», не чіпати «гадину з тризубим ротом» — бандитів-лісовиків, і якщо не зовсім «покинуть віршувать», то складати пісні — «та не з заліза, а з легкої вати».

Поет утверджує свою позицію громадянина, борця за ідеали Жовтня, за правду на землі. Він твердо вирішив поставити слово «на чати», недвозначно виклавши своє поетичне кредо.

Співати треба, звісно, і про зорі,
Про те, як шепче в лузі очерет,
Але, людське забувши щастя й горе,
Який до чорта буду я поет!

Гнівню картає Павличко «ватиканського бога» — лютого ворога соціального й духовного закріпачення народу. Народ побачив сонце великої ленінської правди, яке «устає зі Сходу», тому й «тремтять намісники Ісуса», відчувають, що «чекає кара їх страшна і за Галілея, і за Гуса, і за Ярослава Галана». Це рядки з вірша «Музей історії релігії».

Митрополит Шептицький та його спільники — гестапівці, папські слуги, зрадники — «з тризубом раби» осквернили галицьку землю. А коли випадково почули радіокоментатора Галана, жах потряс їхні мерзенні душі («у Шептицького»).

Павличко гнівно засуджує відщепенців і зрадників, фальшивих борців «за неньку Україну», слуг папського Ватикану, лакеїв імперіалістичної реакції («Націоналісти», «Неопалимі голоси»).

Непоправне людське горе і осуд бандерівських душогубів втілено в образах: «Там сльози, наче зернини, лежать у пом'ятій траві». В основі цих поезій — композиційний прийом розмови-полемики з ідейним супротивником («О ви, «борці» за Україну», «Між нами не лише кордон...»).

Як бачимо, уже в перших творах Павличка чітко визначилися найприкметніші ознаки його поетичного голосу — чесність, відвертість, прямота, почуття відповідальності перед народом і перед історією. Свої вірші поет будує на гострих зіткненнях таких понять, як любов і ненависть, правда і брехня, велич і дріб'язковість, добropорядність і нікчемність.

Прикметні особливості поетичної манери Павличка одразу помітили критики. Так, Леонід Новиченко того ж 1953 року писав: «Поетичний голос Д. Павличка ще по-юнацькому ламкий, нерівний, але в його віршах присутнє те, що тільки й робить поезію поезією, — щире й гаряче почуття, вогонь душі схвильованої і враженої... В своїх насичених політичною пристрастю віршах він добре висловив ті заповітні думки і почуття, якими живе весь наш народ і, зокрема, трудящі західноукраїнських земель» *.

Дмитро Павличко зростав під благодіючим впливом літератури високої громадянської напруги. Водночас він настроював власний голос, вирізняв власний поетичний стиль. Все нові й нові барви з'являються на його мистецькій палітрі. Поет розширює тематику, урізноманітнює мотиви, образну систему своїх творів. Незмінною застається лише ідейна спрямованість творчості поета. В справедливості цих тверджень легко переконатися, прочитавши збірки «Моя земля» (1955), «Бистрина» (1959), «Днина» (1960), «Пальмова віть»

---

* Новиченко Л. Творчий світ письменника. — К.: Рад. школа, 1982, с. 242.

(1962), «Пелюстки і леза» (1964), «Гранослов» (1968), «Сонети подільської осені» (1973), «Таємниця твого обличчя» (1974, 1979), «Вогнище» (1979), «Спіраль» (1984) та ін.

У творчій біографії Дмитра Павличка є важливі й приємні для всього нашого письменства події: року 1960-го Республіканською комсомольською прем'єю імені М. О. Островського відзначена збірка поезій «Днина», а том вибраного «Любов и ненависть» удостоєний Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка (1977). Республіканська премія імені Максима Рильського увінчала творчість Павличка-перекладача (1985).

...Гроза подаленіла. Залита сонцем просторінь лягла Україною на тисячі гін до братніх земель Курщини, Гомельщини... І райдуга ще виграє стобарвним зблиском. Ось і вона розтанула в блакиті небесній.

А поета не покидають думи. Світе молодий, світе радянський, який же ти нескінченний! І який прекрасний! Як пізнати твої глибини, безмежжя часу і простору? Як його, цей час вікової ленінської правди, досягнути зором, зігріти серцем, відтворити в слові?

Павличко вже у перших збірках рішуче і недвозначно поставив своє слово в авангарді української радянської літератури. З роками голос Павличка мужнів, а жага пошуку нових образів, тем, ідей, настроїв не припиняється. Він послідовно прагне піднести поетичне мистецтво на нову височінь, поширити діапазон своєї творчості, адже

Коли набирають стяги епохи
Вітру нового і висоти,
Думай, що світ змінити хоч трохи
Повинен і ти.

(«Час», 1970)

Поет звертається до себе і до своїх сучасників, до тих, що зібрали «в любові, а не в прокльоні» потугу свого серця, до тих, що несуть високо ім'я комуніста «не як парасолю, а як знамено» і віддають Вітчизні працю рук, мислі, мрії, слова...

Оспівати людину, в серці якої пломеніє палка любов до радянського краю, ленінської партії та її безсмертного вождя і вчителя В. І. Леніна — це благородне творче завдання Павличко ставить перед собою в багатьох творах. Його ліричний герой — патріот-інтернаціона-

ліст, він далеко бачить, він готовий всі сили віддати, тільки б процвітала здружена родина радянських народів. Партії комуністів та її творцеві і вічно живому керманичу Володимиру Іллічу присвятив Павличко крапці вірші, в яких поєднані публіцистична напруга, задушевність і чуття щирої любові (особливо це відчутно у вірші «Ленін іде», 1955). Від першого до останнього рядка тут — енергія, рух, порив. Ніби з кричі викресано ряд метафоричних образів, яскравих і пластичних. Хода Леніна означає: «громи весняні гудуть», тріскають плити броні», «згинеш, потворний світе». «слово його правди святої атом; правда в неправду стріля».

А вірш «Ленін» (1956), яким відкривається великий цикл «Львівських сонетів», — твір глибоко сконденсованої думки. Ім'я вождя порівнюється з сонцем. Як і всемогутнє світило, вічно живий Ілліч «обійма промінням розуму простори світу». Цей метафоричний вислів доповнюється новим («Іде весна на землю, ним зігріту») і становить згідно діалектичної природи сонета тезу (перший катрен). Розвиваючи думку далі, поет протиставляє світ, осяяний ленінськими ідеями, іншому, капіталістичному, де «немає між людьми тепла-привіту, Де визиску загусла чорна тьма», де будуються тюрми для трудящих. Другий катрен (антитеза) веде до синтезу (обидва терцети — тривірші), де розв'язка твору намічається і завершується: поет висловлює впевненість у тому, що «повинні впасти мури кам'яні», в'язні вийти на волю, «здобути владу мусять ясні дні». Ім'я вождя уподібнюється до сонця і в кінці твору, де висловлена віра в перемогу заповітних ідеалів людства. Д. Павличко утверджує думку про невмирущу силу ідей Леніна, які проникають у найдальші краї планети («Племенам і народам, наче сонце, його ім'я сіятиме завжди!»).

Читаючи вірш «Я — комуніст» (1970), ми проймаємося святковим настроєм. Твір звучить велично й мужньо, як розгорнутий монолог, як лірична декларація громадянської позиції, світоглядних переконань передової людини двадцятого століття. Поет вдався до прийому самохарактеристики комуніста-ленінця, трудівника, творця людського щастя. Він патріот і інтернаціоналіст, гуманіст, відданий ідеям ленінізму, готовий докласти титанічних зусиль для досягнення найзаповітнішого. Павличко метафорично говорить про стур-

бованість комуніста долею всіх народів; світ зацікавлений його такий широкий, як сама планета.

Я обіймаю землю молодую,
Сніги палю, як вітер весновій,
Людині я буду щину буду,
Буду щину в родині світовій.

Образно-зображувальні засоби передають багатий внутрішній світ комуніста, його емоційно піднесені почуття.

Герой Павличка з обуренням відкидає підступи ворогів — «панів і блазнів», яким ніколи не збагнути помислів і поривань радянського патріота. Комуніст-ленінець сильний ще й тим, що взяв на озброєння, як надійну естафету, героїчні традиції попередніх поколінь, успадкував їх історичний досвід.

Козацькі думи, хоч сумні, та вольні,
Спів арсенальців, що від куль не впав,
І молодогвардійців крик зі штольні
Я в голосі своєму посплітав.

Настрійний оптимістично ліричний герой — людина діяльна, активна — достеменно знає першоджерело своєї ідейної сили й непоборності.

Наступального ритму віршеві надає п'ятистопний ямб. Твір звучить як урочиста присяга на вірність партії і народові.

...Люди працьовиті і завзяті, мудрі й невтомні сіячі добра, носії вироблених віками високоморальних заasad були і є для поета найвищою школою пізнання життя. Звідти, від роду хліборобського, — творча наснага поета.

Постійне тяжіння Павличка до трудящого люду, його самобутньої культури, ним витвореної упродовж віків, завжди поєднувалось із навчанням у літературних учителів, творчим спілкуванням із сучасниками. Не випадково майже в кожній Павличковій книжці є розділ «Вчителям і друзям».

Учителю, стою перед тобою,
Малий, вчарований до німоти.
Ти нас бентежив, кликав до мети,
Будив могутнім словом, як трубою,—

так з почуттям синівської любові й надії звертався молодий поет до Івана Франка. З віршів і циклів перед на-

ми постає могутня постать «задивленого в будущину» титана праці Каменяра, «вічного революціонера», мислителя і творця. Прикметний з цього погляду вірш «Сі-яч», у якому в алегоричній формі постає перед нами той, хто сорок літ невтомно долав тяжкі перепони, у чорну ниву пустельну «висіяв... свій вогонь — і засвітали колоски, як стріли». Останні два рядки акцентують головну думку твору: «Там, де ішов Франко, квітує сад і сходяться народи-побратими».

До синів і дочок багатьох народів у різних краях землі звернене слово Павличка. Його вірші «Олександр Пушкін», «Христо Ботев», «Слово Конопницької», «В хаті Сергія Єсеніна», «Спогад про Хосе Марті», «В хаті Хемінгуея під Гаваною» відтворюють переважно складні, драматичні події в житті письменників. У зверненні до Єсеніна «Я тебе люблю і розумію, Доброго й страшного віщуна...» Павличко щирий і відвертий.

Подвижницька діяльність одного з прославлених корифеїв українського реалістичного театру — тема глибокозмістовної поезії «Марія Заньковецька». Драматичний і водночас патріотично наснажений епізод з виконавської практики геніальної української співачки Соломії Крушельницької поет відтворює в поезії «Концерт у царя». Вона, «гастролюючи в Петербурзі 1902 року, виступала в царському палаці. Микола II прийняв її за італійку і попросив заспівати рідною мовою», — повідомляється в епіграфі до твору. Незначний, на перший погляд, епізод виростає в широкомасштабне узагальнення віковичного гніту царського самодержавства, наруги і приниження духовного життя трудового народу. «Кат Росії» прагнув послухати мелодію італійську, а почув не менш мелодійну пісню українську, пісню, царизмом «засуджену до шибениць-розп'ять». Ось чому, підкреслює поет, дочка України «співала-мстила» імператору за наругу над народом, з серця якого кати силкувалися вирвати пісню як символ безсмертя народного генія, краси його душі, величі його історії і світлого майбутнього.

Цар дихав, як здихаюча потвора,
А Соломії усмішка в ту мить
Була, як спис, промовиста й сувора:
Тієї пісні-мови не убить!

З усіх творів-посвят найбільш емоційно піднесеним, інтонаційно виразним і гострим видається нам вірш

«Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки». Це вірш-заклик, вірш-клятва. Поет звертається з посланням до сучасників, до всіх читачів (і до себе): він просить, благає, переконує, навчає, пропонує, попереджає, закликає, наказує! Словесна тканина вірша складається з дієслів наказового способу, причому жодна думка, жодне положення (а їх багато) не повторюються. Ось тільки деякі з таких чітко сформульованих закликів і побажань: «збагни її безмежжя духу», «із нею стань на трудоворі свого сяючого дня», «не гнись в поклонах до Європи, бо ти не єсть жебрак сліпий», «собі ім'я свого народу навіки, як вона, візьми», «і бережи його, як Леся, для всіх народів і віків». Поезію виразно громадянської напруги завершує чотиривірш, який звучить як поклик, як безнастанне побажання:

Веди знаменієм червоним
Нових звияжців у бої.
І кості поклади бетоном
Під вічний пам'ятник її.

Так діалог ліричного героя з читачем, шанувальником поетичного слова Лесі Українки, набуває значно ширшого резонансу — він виповнюється глибинними роздумами про місію художнього слова в житті суспільства, про патріотичний, синівський обов'язок пізнавати, оберігати і нести майбутнім поколінням класичні скарби нашої літератури.

В добу соціалістичну жив і боровся за щастя визволеної людини Ярослав Галан — один з духовних учителів Павличка. У поезії «Ярославу Галану» читаємо: «Я ішов за вашою труною, як боєць за танком у бою». Це оригінальне порівняння символічно виражає сутність взаємин старшого і молодшого поколінь радянських письменників. Поет як заповіт сприйняв пораду вчителя-борця: «Не шукай ніколи середини, друзям вір, а ворога пали!»

...Був сонячний липень 1964 року. Україна прощалася з Рильським. Йому на вічну пам'ять присвятив Павличко цикл сонетів «Гранослов» (1967), задум яких виник, очевидно, в сумну годину прощання: «Стояв і плакав я коло труни Максима Рильського в печалі темній». Образ співця «троянд і винограду» овіяний у Павличка почуванням люблячого сина і учня, який складає шану своєму літературному наставнику, захоплюється величчю його постаті:

Він України мав чарівну вроду,
Носив її наймення гордолиць.
Він виріс від суніць аж до зірниць,
Великий гранослов свого народу.

В душі поета виростає нескитне бажання продовжувати діло вчителя — «так, як він, свою верстати путь».

До Павличка прийшло визнання. Творчість його розвивається, збагачуючись новими темами, образами, мотивами. Змужніння таланту поета ще в 1968 році спостеріг А. Малишко, зазначивши, що «обрії його (Павличка) творчих шукань усе ширшають і виповнюють новими картинами життя і часу, голос набирає змістовної поліфонічності, емоційної рясності і потужності. Він весь у весняній мандрівці, із своїм міцним, життєлюбним талантом...»*

Сяйво любові розлилося широко. Любові до соціалістичної Вітчизни, до ленінської партії, радянської сім'ї здружених націй і народностей, до воз'єднаної Радянської України та її самобутньої культури, любові до життя, людської доброти і краси людської душі. Поет-інтернаціоналіст з особливою теплотою пише про спільну долю народів слов'янських, передусім російського та українського. Свою другу збірку поезій «Земля» Павличко відкриває віршем «Дружба», який пізніше був значно перероблений і дістав назву «Що зв'язане віками» (1954—1978). Вірш композиційно злагоджений. Анафора (багаторазове повторення висловів типу: «Ще золотий собор у Києві стоїть», «ще пам'ятає Львів, ще згадує Острог», «ще грає «Заповіт» наш віковий мотив», «ще слово йде моє звеличувать Москву») надає думкам стрункої будови і послідовності. Д. Павличко сягнув спогадом у глибину століть, коли розквітла могутня Київська Русь. Виразні деталі дали змогу поетові уславити єдність братніх народів, сила яких непоборна, хоча й скаженіють ще націоналістичні запроданці — «тризубники, фашистські наймити», яких нацьковує «захланний супермен на наші корогви червоно-лазурові».

Осторога ворогам і рішуча позиція радянських людей — у заключних рядках твору:

---

* М а л и ш к о А. Грані таланту.— У кн. : Павличко Д. Хліб і стяг. К., 1968, с. 3.

Хто міну принесе під наш крутий поріг —
На себе зрушить сам, як скелю, смертний камінь.
Ще не вродився той, хто все порвати б зміг,
Що зв'язане народами й віками.

Тему дружби народів Д. Павличко розробляє в багатьох творах. Щиросердні рядки присвячує він столиці Радянської Батьківщини:

Як добре, що на світі є Москва,
Моя земля, столиця і надія!

(«Москва». 1972)

Слухаючи її голос, «брат брату руку на плече кладе». Побратаним народам не страшні погрози ворогів, адже «світ обіймає миротворча дія» московського Кремля. Голос правди єднає помисли і серця радянських людей.

Оригінальним художнім вирішенням теми братерського єднання українців і росіян запам'ятовується сонет «Береза» (1972). Персоніфікований образ білокорої сприймається як образ скорбної матері, її палкої любові до дітей: «Береза, наче мати сивоброва», «як пісня коліскова», з Росії прийшла «на українські пагорби й лани» шукати слідів загиблого сина. До неї, матері, звернені сердечні слова, які теплять душу щирістю інтернаціонального братерства:

Благословенна будь, жоно Росії!
Я, син калини, в сніговій завії
Тобі, як рідній, небо прихилю.

З років поетового дитинства, обпаленого війною, приходять до нас молоді, сором'язливі, «стрункі, як школярі... русяві, синьоокі хлопчачки... змарнілі та натомлені» — радянські воїни, в яких «чисті серця, як пелюстки». Визволяючи од фашистів Карпати, вони полягли в бою. І тепер «там цвітом вибухають у маю черешні білі, наче їхні душі». За допомогою таких тонко підмічених поетичних деталей, свіжих троп Дмитро Павличко у вірші «Сибіряки» (1977) малює образи мужніх бійців — тих, що принесли «свободу й щастя нашим горам».

Тема хліборобської праці, образ хліба як символу достатку й добробуту ніколи не сходить з орбіти художніх

пошуків митця. Прочитаймо рядки з двох сонетів, які мають однакову назву — «Хліб»:

Нема такого хліба на землі,
Як той, що моя мати випікала...

(«Білі сонети»)

Цей хліб, що світить на моїм столі,
Поборює мою печаль і втому.
Я сонця двигіт відчуваю в ньому,
Неначе пульс на власному чолі.

(«Сонети подільської осені»)

Хліб — запорука безсмертя, окраса вільної праці трудівників. Ось один із них: «Вдень і вночі, на сонці і в тумані блискочуть і шумлять його плуги». Так починається сонет «Тракторист», герой якого невтомний у праці і водночас романтик (у сні мчить в ракетоплані). Щаслива усмішка прояснює його лице, бо сон минуций, а дійсність багатша і щедріша від будь-якої фантазії («в зерні пшениці більше дива, аніж в зорі, що з'яврює блакить»).

Ліричний герой сонета «Зерно» свідомий того, що не всі задумані справи встигне здійснити. Однак він мріє відродитися в пшеничному зерні, вічно йти рідним полем, несучи в серці «сонце й доброту».

Багата, різноманітна за своїм ідейно-тематичним спрямуванням сонетна палітра Павличка. Виплеканою віками формою поет володіє бездоганно. Своєю творчою практикою він доводить правдивість погляду Максима Рильського на сонет, якому властиві «сувора простота, що слова зайвого в свої рядки не прийме, струнка гармонія, що з думки вироста». Д. Павличко пише: «З будовою сонета повинна поєднуватися діалектична природа його змісту — боротьба протилежних почувань і думок. Сонет — найменший драматургічний жанр. Водночас, залежно від потреби, він може бути портретом або одою, інвективою або сповіддю, пейзажем або стислим філософським трактатом...» *

Сонетарій Павличка — один з найвагоміших в українській поезії. Подією став вихід у світ книжки Дмитра Павличка «Сонети» (1978). Полюбилися читачам цик-

---

* Павличко Д. Гармонія любові.— У кн.: Світовий сонет: Антологія. К.: Дніпро, 1983, с. 7.

ли: «Львівські сонети», «Київські сонети», «Сонети подільської осені». Гармонією образної думки, щедрістю почуттів, емоційною наснагою, суворим обмеженням і простотою вислову позначені ці сонетні цикли.

Тематично споріднені сонети «Якби я втратив очі, Україно...» та «О рідне слово, хто без тебе я?». Кожна людина повинна дбати про збагачення і розквіт рідної мови, які завжди є знаменням розвитку і розквіту суспільства, кожного народу.

У нашій людині, твердить поет, яскравими гранями промениться любов до природи, культури і найчудеснішого її вияву — мови. Турботливе ставлення до рідної української мови — рівної серед рівних в родині братніх народів — поєднується з увагою і пошаною до мов інших соціалістичних націй і народностей, до їхніх культурних надбань. На запитання, яким починається сонет «О рідне слово, хто без тебе я?», розгорнута відповідь у наступних рядках: «Осміяний людьми кретинстиляга, мертвяк, оброслий плиттям саркофага, прах, купа жалюгідного рам'я». В такий непотріб може перетворитися той, хто занедбає священний обов'язок громадянина і патріота — любити свою соціалістичну Батьківщину, плекати і оберігати рідне слово, бо то — «пісня, сила і відвага, людське ленінське ім'я». Мова багатомільйонного народу дорога й тим, що її у спадок передали «батьки і предки невідомі», які відстояли цей коштовний скарб в огні класових битв.

У політичному вірші «Антисвіт» (1971) Павличко викриває капіталістичне царство приниження і гноблення людини-трудівника, суспільний устрій, «де будь людиною — чи не найтяжчий гріх», де «одним життя — це пікніки і раути, а іншим — кривавиця й мозільня». Цьому світові неправди, купівлі й продажу протиставляється чесний народ, якого запалює на боротьбу за світлу долю «сімнадцятого року вогневій».

Чесний народ! Чесна людина! Є вони повсюди на землі. З почуттям глибокої зажури повідає поет про стопчатівського дядька, який мостив канадські дороги і, мріючи про щастя і волю, віддав чужій країні «неціловану молодість», віддав життя («Канадські дороги», 1961).

Є в доробку Павличка твори, сповнені чуттям ненависті та зневаги до всього нищого й потворного («Я і ти», «Манекени», «Лицеміри», «Епізод»). Засобами ідкої іронії та сарказму в них розвінчано духовну вбо-

гість, міщанську психологію, боягузтво, байдужість та інші відхилення від норм людської моралі, від правил людського співжиття.

Дмитро Павличко — майстер гостропубліцистичних творів, у яких порушуються важливі проблеми суспільного життя, творів з печаттю оригінального художнього мислення.

...Стеляться поету дороги — близькі та далекі. І манить його в заобрійні далечі не тільки бажання нове побачити, свіжих вражень набратися, — ні, Дмитро Павличко прагне відчутно, глибоко, зримо довідатися про минуле й сучасне інших народів, пізнати їх життєвий, історичний, естетичний досвід, поширити свої духовні горизонти й заодно творчі контакти з письменниками, діячами культури налагодити.

В Москві, Узбекистані, Литві — повсюди на радянській землі поет з України друг і брат. У Австрії, на Кубі, в Фінляндії, Сполучених Штатах Америки він — посланець країни соціалізму, член делегації Української РСР на сесії Генеральної Асамблеї ООН, учасник Всесвітніх фестивалів молоді й студентів у Відні, Хельсінкі, Шевченківських свят у Канаді...

Поетові дороги покликали до життя книжки «На чатах» (1961), «Жест Нерона», «Пальмова віть» (1962), цикли поезій «Салям алейкум» (1961), «Литовський ліс» (1968), «Вірші з Парижа», «Вірші з Афганістану» (1984) і ін.

Поїздки збагачують новими темами, мотивами, образами. Незрівнянною східною мудрістю виповнені вірші «Бібі-ханім», «Саїда». Читаєш їх — і тебе проймає світла радість від творчого успіху поета, який проник у душу братнього узбецького народу, пізнав його легенди, самобутню культуру. Цей урок Павличка, як і його попередників Тичини, Рильського, Бажана, Малишка, предметний і показовий. Він служить прикладом того, як процес взаємообміну і зближення духовних цінностей народів обопільно оновлює і збагачує їхню культуру.

Павличко вперше в українській поезії використовує рубаї (улюблену форму класика перської і таджицької літератур Омара Хайяма) — мініатюрні поезії, в яких, як цього вимагає східний канон, римуються перший, другий і четвертий рядки. Ці твори, мов діаманти, висвічують мудрість, філософським роздумом, вони скупі на слово, зате щедрі на іскрометну думку.

У кращих віршах збірки «Пальмова віть» Павличко знаходить образні деталі, розмаїті прийоми, за допомогою яких малює реалістичну картину. Поет виспіває «золоту хвальбу» чорним рукам трудівниці і підкреслює, що не колір шкіри визначає моральний і духовний світ людини. Розповідь про долю негритянки він поєднує з поглядом свого народу, в якого «у пошанівку чорна робота і чорний хліб», а відтак і чесна людина з чорним кольором шкіри («Негритянку! Задумлива ноче...»). Напружено думки позначений драматичний етюд «В найтяжчу мить». У формі філософського діалогу Фіделя Кастро з грифом — зловісною птицею, що уособлює сили реакції, поет утверджує віру борців революції в перемогу трудового народу.

Павличко вперше в українській і всій радянській літературі створив образ революційної Куби, а пізніше — покликаного до соціалістичного життя Афганістану (книжка «Спіраль»).

«Я побачив країну, яка в неймовірно тяжких умовах будує нове життя... В кожному рядку — часточка мого серця...» — каже поет. Справді, «Вірші з Афганістану» — правдива розповідь про те, як народ «пута рве» — бореться з імперіалістичними найманцями та внутрішньою контрреволюцією, виборюючи право будувати свою долю.

Ліричний герой Павличка замолоду, як науку життя, засвоїв неписані морально-етичні принципи, що вироблялися в народі протягом віків: любов до праці, пошана до людей праці, передусім праці хліборобської. Тому-то він не міг байдуже спостерігати, коли хтось ці принципи ігнорує. Кохання молодої людини — героя Павличкових віршів — чисте й світле. У цьому переконалися читачі збірки «Бистрина». Кращі з них («Матусенько! Було, на терня ногу...», «Я тільки раз, єдиний раз любив...», «Ти мене гуцулом називала...») прозорістю і ясністю думки, відкритими й щирими почуттями полюбилися молоді. Справжнім шедевром одразу було названо вірш «Коли ми йшли удвох з тобою...» (1953). Дівчина своєю байдужістю («звично топтала колоски пшениці... немов траву безплідну, дику») викликала біль в душі свого обранця. Причин різної поведінки юнака і його коханої на вузькій польовій стежці слід шукати насамперед у тому, як вони ставляться до хліба, людської праці: золоте колосся юнак ніжно гла-

дить, а наречена топче і не чує «крику тих колосочків». Ідеться тут про вихованість і невихованість, про досвід, переданий батьками своїм дітям. Протиставляються духовне багатство, ідейна і моральна зрілість юнака убогості й порожнечі душі дівчини.

Поет уболіває за тим, щоб кожний ніс у своєму серці чисті, як сонце, мислі, розумів і любив красу, щоб людина не маліла, не здрібнювалася морально й духовно, була щасливою в найінтимніших своїх почуттях. Таку етичну концепцію відстоює поет у багатьох своїх творах.

Зростання таланту Павличка, майстра сюжетної, епічної розповіді, особливо помітне в його поемах: «Земля» (1955), «Іван Загайчук» (1960), «Вогнище» (1979), «Поєдинок» (1978). Якщо в перших двох — розгортання сюжету має традиційний ліро-епічний характер, то в поемі «Вогнище» розповідь ускладнена своєрідністю композиції, символічними образами. Прийом сну, відомий в українській літературі ще від Шевченка, дає змогу поетові розширити сюжетні лінії в часі і просторі. Ліричний герой зустрічає рідного брата, розстріляного фашистами в 1944 році. Розповідь ведеться від імені брата Петра. Свідок подій минулого сягає зором значно ширше. В образі Петра — «невкірність у статурі молодій», непохитна воля до боротьби, ненависть до ворогів, зрадників, темних сил фашизму й реакції. Вогонь серця спалює колючий дріт, очищає від усього мерзенного й порочного, активізує роль мистецтва: «Я вогнищем себе відчув на полі, що спалює людські страждання й болі».

У поемі «Поєдинок» події відбуваються в часи кривавого римського імператора Нерона. Розповідь у творі — від першої особи, від раба-скіфа, «правнука Борисфена». Хто він? Невільник, «купцями перепроданий до Риму». Став гладіатором і невдовзі «дух і слава Колизею» його «у звіра обернули». Можливо, цей раб і сконав би в одному з гладіаторських боїв. Але зустріч з хлопчиком-скіфом все перевернула в душі невольника. Він почув колискову пісню, схожу на пісню рідної матері, — і настало просяяння, оновлення душі. Своє побратимство вони скріпили заповітною мрією про втечу: «Нас кликала вітчизна... Щодня ми готувалися до втечі». Але патріотичні пориви героїв розбила жорстокість рабовласницького суспільства. Замість поєдинку з хи-

жаком-гепардом (за перемогу над ним гладіаторові обіцяно волю) побратимів змусили битися один з одним: всьому пересиченому наброду «бажалося побачити раба, який стинає друга!». За відмову від поєдинку Нерон наказав розіп'яти побратимів на хресті. Несправжня битва виявилася «страшнішою від справжньої стократ». Не врятувала гладіаторів імітація боротьби. Ненароком молодший побратим смертельно поранив старшого, а сам покінчив самогубством («меч у груди застромив собі»). Отже, поєдинок між побратимами скінчився трагічно. В ньому не дійшло до зради, жоден з учасників двобою не бажав смерті один одному. Уважно вчитуючись у текст поеми, не помітили ми в її героїв ні «низького інстинкту самозбереження і страху», ні «моментів компромісів з власним сумлінням, зради самого себе». Безправні і уопліджені, побратими не втратили людської подоби, не зачерствіли душею, а виплекали найсвітлішу мрію — повернутися на батьківщину, втекти з рабського пекла. Конфлікт у поемі — це не «змагання благородного й потворного в людському естві», не «внутрішня альтернатива». Це двоєборство світлих начал у психології й поведінці людини з несправедливістю суспільства, різко поділеного на людей повноправних і пригноблених.

...Велелюдно в колонному залі Київської філармонії. Літературно-музичний вечір на тему «Таємниця твого обличчя» зібрав багато шанувальників Дмитра Павличка. Його обдарування яскравими гранями висвітлювалося саме в книжці про красу і силу любові, чистого почуття, яке наснажує, одухотворює, оновлює, кличе до нових помислів, нових вчинків і справ. Ліричний герой переживає і радість кохання, і очікування милої, зустрічі з нею, і гіркоту розлук та розчарувань.

Світова література знає немало інтимної поезії найчистішої проби. Пригадаймо сонети Петрарки, лірику Пушкіна, неповторне «Зів'яле листя» Франка, поезію Сосюри. Павличку вдалося сказати оригінальне слово про животворні емоції кохання.

Поет читає вірші. Читає, мов пісню співа, — задушевно, артистично, із захватом. Майже три десятки поезій — і всі напам'ять. Либонь, од матері це передалося — знати поезію, жити нею.

Зал слухає, мов заворожений. Тиша — і голос поета. Його думка, його темперамент, його емоції, наснага.

Живу, як той гірський потік,
На спокій — ні хвилини,—

вустами поета розкриває свою неспокійну душу ліричний герой, в серці якого «невигасна й воскресна» чистота кохання.

Линуть у залі, линуть над світом чудові пісенні поезії Павличка, мелодійні крила яким дав талановитий композитор Олександр Білаш. Творче приятелювання митців, сина Прикарпаття з сином полтавського краю, почалося ще в 50-х роках. Ясність думки, висока образність Павличкових творів і задушевні мелодії Білаша припали до вподоби людям. Знамениті «Два кольори» давно стали народною піснею. Людині всього на віку доводиться зазнавати, однак головним, визначальним повинен бути оптимістичний дух, патріотичні почування, любов до батьків, здатність лишитися самим собою і тоді, коли вже «війнула в очі сивина». Дорогим і святим для героя пісні зостався «згорточок старого полотна і вишите... життя на ньому» — як добра згадка про матір, як заповіт вірності рідній землі.

Олександр Білаш музично окрилив багато віршів Павличка. Згадаймо «Лелеченьки» з кінофільму «Сон». Як і «Два кольори», цей твір став народною піснею. А чистий і свіжий, мов ранкова роса, вірш «Віконце»!

Багато поезій з «Таємниці твого обличчя» також стали піснями та романсами. І музику до них написав О. Білаш. Їх залюбки виконують знамениті співаки України, люблять і співаки-аматори.

Класична довершеність слова, внутрішня боротьба образів-символів, глибоке проникнення в духовний світ людини — такі риси поетичної тканини вірша, який став блискучим романсом:

Дзвенить у зорях небо чисте,
Палає синім льодом шлях.
Неначе дерево безлисте,
Стоїть моя душа в полях.

В основі поезії-пісні «Я стужився, мила, за тобою» — улюблений образ явора та його милої яворини, їхнє безнадійне кохання. Явір, оспіваний в народних піснях, стає символом болю, туги, неподоланого любовного почуття:

Він не знає, що надійдуть люди,
Зміряють його на поруби,
Розітнуть йому печальні груди,
Скрипку зроблять із його журби.

Дмитро Павличко виспівав свою «Таємницю...» наче одним подихом, вклавши в неї світлу радість, тиху печаль і тугу осяяного й збентеженого великим коханням серця ліричного героя.

«Таємниця твого обличчя», «Сонети подільської осені» писалися в селі Гущанки на Тернопільщині, де живуть статечні та роботящі люди. Про той чарівний край української землі поет розповідає: «Поділля діє на мою фантазію збуджуюче; пагорбиста рівнина, зелені і безмежні поля озимини, осінні тумани в долинах, голі ясеніві гаї, сади в червоних яблуках, тиша на землі така, як на небесах, спокійні і розважливі люди — це атмосфера подільської осені, дорогої мені. Її прозорість і чистота, її смуток, який веде до філософічності, — це елементи, можливо, з яких видобулося бажання писати прозоро і чисто».

Слово Дмитра Павличка, виразне й самобутнє, відшліфоване до блиску і точне, виповнене чуттями любові й ненависті, багате на барви і голоси життя, лине помолодечому дзвінко, щиро. Продовжуючи традиції вітчизняної та світової класики, народної пісні, Павличко витворив свою, тільки йому притаманну манеру письма, свій стиль. Слова стають у рядку вільно й природно, як у пісні народній: «Наче мамине намисто, сяє райдуга над полем», «моя душа над снігом стала, наче яблуна в садах», «сонце білозубе, наче негр», «щоб стала в ріст пшениця, як Дунай». У віршах і поемах Павличка — розсипи афоризмів, стислих, гранично чітких і влучних: «Я — комуніст і в імені, і в дії, яку благословляє мій народ», «війнув зі Сходу легіт волі», «В моєму серці схрещення доріг ненависті й любові», «лишень краса людей навчає жить», «люблю я бистрину життя, прозору, поривну, глибоку». В свою мову поет інколи вводить слова-діалектизми і в такий спосіб відтворює місцевий колорит, збагачуючи водночас і словниковий склад літературної мови.

Талант Павличка знайшов потужне творче виявлення, крім поезії, також у літературно-художній критиці, публіцистиці, кінодраматургії. Вийшли друком його критичні статті, літературознавчі дослідження про Франка, Стефаника, Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Христо Ботева, Хосе Марті, Сент-Екзюпері, розвідки про сонети Рильського і творчий шлях Малишка, Богдана-Ігоря Антонича. Праці Д. Павличка — кри-

тика й літературознавця — зібрані в книжках «Магістралями слова» (1977) та «Над глибинами» (1983). Він — автор сценаріїв до кінофільмів «Сон», «Захар Беркут».

Дмитро Васильович невтомно прокладає дорогу до братніх літератур нашої країни, до світового письменства. Візьмімо хоча б «Світовий сонет» (переклад, передмова, довідки про авторів та примітки Дмитра Павличка). Це унікальне видання — наслідок величезної художньої і дослідницької роботи поета. У його високо довершених перекладах українською мовою заговорили найушлавленіші сонетярі світу, починаючи од великого італійця Данте Аліґ'єрі.

Василь Земляк у статті «Павличко сьогодні» писав: «Про поета ще можна судити не лише по тому, якою мірою причетний він до своєї доби, до свого середовища, а й по тому, які у нього стосунки з іншими епохами світу, що обирає він із світового загалу для себе, яких вершин здатний торкнутися своєю душею, своїм словом. Я пригадую, як свого часу гаряче взявся Павличко за Хосе Марті, з якими труднощами він подолав мовну відстань до великого поета. Щоб бодай трохи відчутти Марті в оригіналі, збагнути його самотність й індивідуальність, Павличко «впрягся» у вивчення іспанської з упертістю, що викликала у всіх нас захоплення» *.

Року 1977-го найголовніші поетичні твори великого кубинського письменника-революціонера Хосе Марті в перекладах Павличка та з його змістовною передмовою вийшли окремим виданням.

Вірую в єдину спільну силу
людського роду на земному падолі,
яка повинна творити добро,—

так висловив своє кредо революційний болгарський поет Христо Ботев. Книжка його віршів опублікована в 1977 році. Твори подані болгарською та українською мовами. Збірка ще одного видатного болгарського поета Николи Вапцарова «Пісня про людину» вийшла друком 1981 року. Твори співців братнього народу переклав і написав ґрунтовні передмови Павличко. Завдяки його творчим зусиллям, до українського читача прийшли поети багатьох народів Країни Рад. І всього світу...

* З е м л я к В. Павличко сьогодні.— Літ. Україна, 1977, 22 лют.

Художні переклади Павличка збагачують українську культуру, літературну мову, розвивають поетичне мистецтво. Вони стоять поруч із перекладацькими досягненнями Максима Рильського та Миколи Бажана.

Знайомити читачів з кращими творами прогресивних письменників зарубіжних країн у перекладах українською мовою, розвивати й стверджувати літературними засобами інтернаціональну свідомість, виховувати почуття братерського єднання — саме цим важливим проблемам багато сил і енергії віддає Павличко й сьогодні.

Поет натхненно працює. По-франківському гартує мудре слово.

ОЛЕКСАНДР НЕПОРОЖНИЙ

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

З КНИЖКИ «ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ» (1953)

Я СИН ПРОСТОГО ЛІСОРУБА

Мене також чекала згуба,
Нужда і безробіття вир —
Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір.

Поклали край його здоров'ю
Зарібки по лісах чужих.
«Добро» те панське нині кров'ю
Випльовує з грудей слабих.

А мати гарувала гірко
Від темноти до темноти,
Щоб нас, малесеньких семірко,
Нагодувати й одягти.

У хаті рідко бачив хліб я,
А в школі били по руках
За те, що зиркав я спідліб'я
На булку панського синка.

Про вуз не мріяв я ніколи,
Та на землі змінився час —
Війнув зі Сходу легіт волі,
Брати прийшли з-поза Збруча.

Загомонила Верховина,
Заграла, наче молодим,
Життя розвиднілось, як днина,
Пропало горе, наче дим.

Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір.
Мені всміхнулась доля люба
У сяєві Кремлівських зір.

В твоєму університеті
Я вчусь тепер, народі мій.
Та й дай же в молодому злеті
Мені піднятись вище мрій.

Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинути в бою!

1950

ДВІ ЯЛИНКИ

Хлопчик під муром на ринку —
Хто б не проходив — гука :
— Пане, купуйте ялинку,
Гляньте-бо, гарна яка...

Люди минають хлопчину,
Тонуть у шумі слова,
Вилиняли кожушину
Вітер, як ніж, пробива.

Ринок пустіє поволі,
В брамі гуде сніговій.
Треба купить бараболі
Матері хворій своїй.

Хлопчик гукає даремно,
Ніч новорічна прийшла,
Темно на вулиці, темно,
Тільки в будинках світла.

Там, за вікном, на обрусі
Сонечко хліба сія.
В маминім довгім кожусі
Ходить під муром хлоп'я.

Вікна уже погасають,
Зорі тремтять в небесах.
Зашпори серце ламають,
Очі горять у сльозах.

Хто ж би сьогодні у вузі
Серед студентів пізнав
Хлопця, що в голоді й стужі
Так ялинки продавав!

На новорічній забаві
Хтось запитав юнака:
— Чом твої очі сумнаві?
Глянь-бо, ялинка яка!

Може, прокинулись болі,
Смуток у згадці старій —
Що не приніс бараболі
Матері хворій своїй.

1951

СПОМИН

...В той ранок босим я прибіг до школи,
А вітер сніг приніс — не знать відкіль.
В похмурий день роїлись білі бджоли,
Ішла зима з гуцульських бідних піль.

Дзвонив дзвінок. Скінчилися уроки.
Вертався я додому босоніж.
Здавалось, не хвилини — цілі роки
Я йшов, ступаючи з ножа на ніж.

...Коли сьогодні шлях отой згадаю,
Гуцульщину я бачу дорого,
Що йде до Вересня крізь даль безкраю,
Заплакана і боса, по снігу.

1951

ВІКТОР

З ним познайомились ми у метро!
Поруч сиділи в вагоні.
— Віктор, — він каже. Кажу я!

— Дмитро. —

Тиснемо дружньо долоні.

Усмішку бачить він добру й живу —
Я не приховую втіхи.
— Звідки приїхали ви у Москву?
— З-під Черемошу приїхав.

— Ви із Карпат? — І слова москвича
Душу мою сколихнули.
— Там я поранений...— В сірих очах
Вогники дивні спажули.

...Потім про інше розмова пішла.
Ніби дружили ми завше.
Поїзд летить, наче злотна стріла.
Віктору сходить пора вже.

Ось і зупинка — всього лиш на мить.
Ми записали адреси.
— Ну, до побачення, хай вам щастить...—
І заскрипіли протези.

Хлопця того не забуду повік,
Голос його зачуваю
В шумі карпатських замріяних рік,
В тихому щебеті гаю.

Світло нове засіяло в хатах,
Там, де пільма стугоніла.
Гори збудились, і лине, як птах,
Пісня весела і сміла.

В комуністичні століття пішли
Плаєм широким Карпати.
Де ще зустріну тебе і коли?
Чим я віддячуся, брате?!
Чим я віддячуся, брате?!
Чим я віддячуся, брате?!

1952

* * *

Дні ідуть, ідуть безсонні ночі,
А від неї все листів нема,
Де присяги, де клятьби дівочі,—
Видно, що любила жартома.

Вийду в поле, де високе жито
Б'є крильми, схилившись на моріг.
А в думках я бачу гуртожиток,
Чорні очі, де палає сміх.

В небі хмарка, наче білий лебідь,
Попливла в далекії краї,
Вітер спілі колоски терebить,
А я руки згадую її.

І згадав я наші поцілунки,
Клен, що нам у парку шелестів,
І горить моє чоло від думки:
Ну чому, чому нема листів?

1952

У ШЕПТИЦЬКОГО *

Сонце сходило, як жар, багряне,
Мов нагріте від вогню боїв.
І на Схід дивились галичани.
На Москву дививсь в надії Львів.

Кров'ю галицька земля полита,
Вся — неначе згарище одно;
А у львівського митрополита
Гості п'ють за фюрера вино.

А що перший з них — то із гестапо
У кашкеті з черепом сатрап,
А що другий — то слуга від папи,
А що третій — то з тризубом раб.

Глухо стукнулись важкі бокали,
Піднялися вгору, повні вщерть.
За народне горе випивали
Разом

взуїт,
бандит
і смерть.

---

* Шептицький А.— галицький митрополит, один із ідеологів українського буржуазного націоналізму, співпрацював з фашистськими загарбниками. (Прим. автора),

Хтось приймач включає, та помилково
Не Берлін — радянську сторону.
Надавав спокійно диктор слово
Коментаторові Галану.
Наче бомба, наче блискавиця,
Впало поміж них оце ім'я.
Побілила злоба темні лиця,
У сутані скорчилась змія...

Кров'ю галицька земля полита,
Вся — неначе згарище одно...
Жах затряс гостей митрополита,
Мов було з трутизною вино.

1952

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ

(Казанський собор у Ленінграді)

Я радію, що в тобі, соборе,
Більше не обманюють людей:
Бога злісного — одвічне горе —
Назавжди замкнули у музей.

Бачу моцї дивного святого,
З багатьох церков дістали їх,
Виявилось потім, що у нього
Двадцять сім голів і безліч ніг.

Цей шолом, розпечений набіло,
Надівали на еретика.
Певно, на таке жорстоке діло
Тільки в папи здійметься рука.

Краще місце і шукати ніде
Для катівні — папський темний льох.
Ні один не впився кров'ю ідол
Так, як впився ватіканський бог.

Породив його далекий морок,
Зрада у палаці завела.
І стоїть науки лютий ворог
На серцях, попалених дотла.

Він переплавляв хрести і дзвони
На ножі, на танки, на дроти.
Та народ звів знамено червоне,
Встав народ, щоб жити і рости.

Сонце правди устає зі Сходу,
І його побачив цілий світ,
Обдурить не може вже народу
Ні чернець, ні піп, ні єзуїт.

Люди жити хочуть, будувати
Богові й чортам наперекір,
І ніхто не зможе відібрати
У людей добуте щастя — мир.

І тремтять «намісники Ісуса»,
Бо чекає кара їх страшна
І за Галілея, і за Гуса,
І за Ярослава Галана.

1952

ВІДПОВІДЬ БАТЬКАМ

Я вас люблю великою любов'ю,
Моя старенька мамо, тату мій,—
Тож зрозумійте слово того болю,
Що завдали мені в листі самі.

Так, правда це, що ви мене кормили,
Від рота відриваючи собі,
Що на вівсяний хліб удень робили,
А ночі коротали у журбі...

Що ви ксьондзам облизували руку,
На їх порогах дерли постолои,
Щоб лиш мене прийняли на науку,
Щоб син ваш краще жив, ніж ви жили.

Що за останні гроші десь у пана
Старі штани купили для штанят,
Щоб не ходив я в грубих, полотняних
Серед тупих і гордих паненят...

І все це ви згадали знов для того,
Щоб я послухався останній раз:
У віршах перестав хулити «святого»,
Отого, що висить у хаті в нас.

Гіркий для мене ваш батьківський докір,
Пече у грудях мамина сльоза...
Та доки пута ми носили б, доки,
Якби їх Вересень не розв'язав?

Господь не дав нам хліба ані волі,
Він обцяв лиш після смерті рай.
І ми жили, знедолені і кволі,
Як хочеш мати щастя — помирай!

Зненавидів я вигадку про бога —
Вона людей тримала в кабалі.
Хай полотном простелиться дорога,
Що повела науку по землі.

А ви мені говорите мовчати
І прислухатись, як росте трава,
Не знаєте, що біля вас на чати
Поставить хочу я свої слова.

Я вас люблю великою любов'ю,
Бо добре знаю вашу міць і твердь,
Бо знаю, що за правду ви готові
Самі піти на муки і на смерть.

Вам інша мисль зросила чола потом,
Напнула нерв, як тятину тугу, —
Що може гадина з тризубим ротом
Вжалить дитину вашу дорогу.

І радите покинуть віршувати,
А як не можу, то складать пісні,
Та не з заліза, а з легкої вати,
Щоб їм злітати в далі зоряні.

Співати треба, звісно, і про зорі,
Про те, як шепче в лузі очерет,
Але, людське забувши щастя й горе,
Який до чорта буду я поет!

Ще в смітниках Європи чути гниво,
Ще є панки, і рідні, і чужі,
Що точать на Україну терпеливо
Злоби своєї вічної ножі.

Ще вимріяну ділять Україну,
Оцим — по Збруч, а тим — по Буг одріж.
А ви мені: «Сховайся в кутик, сину,
І не спіши з тихеньких роздоріж!»

А ви хіба стояли на розпутті,
Коли погибель надійшла панам,
Коли шляхи, в сімнадцятім здобуті,
Відкрилися в тридцять дев'ятім нам?!

Я не забув, як ви взяли чепіги,
Пішли за плугом, що межу кроїв...
Тоді по борозні за вами бігав
І разом з вами я тоді радів.

Я вас люблю великою любов'ю
За шкарубкі, мов камінь, мозолі,
А ви мене звете назад із бою,
Що йде за ваше щастя на землі.

О тату мій, моя старенька мати!
Якби ви тільки знали, як я рад,
Що я живу, що йду перемагати,
Що в армії Життя я вап солдат!

З КНИЖКИ «МОЯ ЗЕМЛЯ» (1955)

ЩО ЗВ'ЯЗАНЕ ВІКАМИ

Ще золотий собор у Києві стоїть,
Як небо, здвигнутий понад печаль і тління.
Ще не зігнулося під тягарем століть
Над нами просяваюче склепіння.

Ще той папір-указ од часу не зотлів —
Зосталась пам'ятка на подив людям здавна —
Де за неграмотних французьких королів
Підписувалась Анна Ярославна.

Ще твій червоний щит пригадують не раз
Босфорські пагорби і Цареграда стіни,
О Русь! Ти увійшла, як світлина, в алмаз
Росії, Білорусі, України.

Ще сяйвом повніться тригранна далечінь
З Печори верхньої до нижнього Дунаю,
Це під копитами іскряться, наче ринь,
Козацькі зорі молодого краю.

Ще пам'ятає Львів, ще згадує Острог
Друкарні першої таблиці та верстат —
Там Федоров іде з «Апостолом», як бог,
Там починає від книжок світати.

Ще ті шляхи-путі в степах не заросли,
Куди проносились на бій під блискавками
Шабель і коломій Хмельницького орли
В однім строю з донцями й дончаками.

Ще не стемнів портрет Жуковського —
Брюллов
Творив його й носив на грища й лотереї,
Щоб вибавить життя Тарасове з оков,
Щоб розкувати дух землі моєї.

Ще грає «Заповіт» наш віковий мотив,
Що ми під ним клялись новій сім'ї на
вірність,
Ще в серці нашому ніхто не розлучив
Шевченка гнів і Пушкіна невірність.

Ще не забули ми і не забудем плач,
Почутий уночі із Бабиного яру.
Якби не той Урал, свободи послач,
Не встали б ми, як фенікс, із пожару.

Ще не загоїлись пробоїни в Дніпрі,
Ще видно по лісах яри, окопів шрами,
Ще з України ждуть російські матері
Своїх синів, що стали яворами.

Ще слово йде моє звеличувать Москву
За правду світову й свободоносну вроду,
За все, що маю я, за все, чим я живу,
За волю українського народу.

А ви, тризубники, фашистські наймити,
Криваві привиди, ненависні ізгої,
Ще мрієте роздор у рідний край нести,
Палити нас в огні війни нової.

Ще підбираєте недопалки сигар
Та сміття мідяків за вередливим босом.
О, вам би тільки пан, король чи навіть цар —
Над підляшком німим чи малоросом.

Ще вас нацьковує захланний супермен
На наші корогви червоно-лазурові,
Та не подерти вам окрилених знамен
З блакиті та з побратаної крові.

Хто міну принесе під наш крутий поріг —
На себе зрушить сам, як скелю, смертний
камінь.

Ще не вродився той, хто все порвати б зміг,
Що зв'язане народами й віками.

1954—1978

* * *

Мені приходять телеграми,
Мені сповнилось двадцять п'ять,
Нічого лиш нема від мами,
Та їй не будем докорять.

До мене четверо вродилось,
Ще й після мене мала двох...
І каже: «Четверо лишилось,
А трьох забрав до себе бог».
Вона не пам'ятає дати,
Лиш пам'ята, що восени
Вродився я, коли копати
Картоплю з батьком йшли вони.
Вона не плакала нітрішки,
Кусала з болю кулаки,
Тверда земля була за ліжку,
Шорсткий киптар — за пелюшки.
Мене поклали на солому
В якийсь чужий багацький віз,
І батько мій мене додому
Разом із матір'ю відвіз.
Тоді вона йому сказала:
«Навіщо нам ще й ця біда?»
...Гіркі були мої начала,
Але промчалися літа...
Я поздоровив нині маму.
О, скільки буде вдома втіх!
Послав листа і телеграму,
Я дякував за все, як міг,
За те, що взяв від неї вдачу:
Як радість — всю до дна доп'ю,
Як горе — хоч убий, не плачу,
Зневірі слова не даю;
За те, що я не мерз в морози,
У школу йшов — хай між панят,
За те, що я не випав з воза
Літ рівно двадцять п'ять назад!

1954

* * *

Вечір. Дощ осінній. Ми йдемо по Львову,
Тчемо по дорозі килимок-розмову,
Ниточку між нами слово-човник тягне,
Мріяти в цю пору серце моє прагне.
Це тому, напевно, що давно, бувало,
У таку негоду мріяв я чимало.

...Вечір. Дощ осінній.

Під ногами слизько.

Я іду, голодний, босий, з пасовиська
І жону корову стежкою додому,
А діброва шепче щось мені малому.
Я собі міркую: «От би стать опришком,
В ніч таку підкрастись до фільварку нишком
І, коли засяде панство до вечері,
Вдарити з пістоля, розламати двері,
Стати на порозі, крикнути: «Ні з місця!
Ляжете від кулі, тільки ворухніться!
Я прийшов за вами, я — не по дукати,
Знатимуть лиш сосни, де вас відшукати!»
А до хлопців-друзів (в мене їх багато):
«Підпаліть масток, нині наше свято...»

Свято не барилося, та прийшло інакше —
Вересень навіки дав нам щастя наше!

Вечір. Дощ осінній. Ми йдемо по Львову.
Тчемо по дорозі килимок-розмову,
Ниточку між нами слово-човник тягне,
У таку негодку серце мріяє прагне.
Ти сказала, ніжно тулячись до мене:
— За вікном, чи бачиш, абажур зелений.
А які хороші за вікном обої,
Ось такі ж так само матимем з тобою...—
Я сказав, що в мене мрії зовсім інші:
Мрію, щоб не вмерли діти мої — вірші...
Та у сто раз більше хочу я не цього,
Мрію, щоб добули з каменю простого
Атом всемогучий наші інженери,
Щоб були колгоспи всі мільонери,
Щоб ніхто не міряв трудодень на грами,
Щоб не йшли в комуну трутні разом з нами!
Ще одне бажання, наче той осколок,
Що застряг у грудях, вічно мене коле:
Мрію, щоб із поля і з тьмяної штольні
Позбирались разом бідаки бездолні
Там, за океаном, біля того дому,
Де жерці у жертву змію золотому
Сльози материнські, кров дітей приносять,
Щоб зібрались люди і сказали:

«Досить!»

І жерців убили — здохне змії одразу,

А тоді вже стали б до роботи разом
На заводах власних і на власній ниві.
Мрію, щоб на світі всі були щасливі...
Ех, якби не мав я про людей зажури,
Може б, сам помріяв теж про абажури!

1953

* * *

Чого ти мною так гордуєш,
Чого ти слів моїх не чуєш,
Коли тобі вклоняюсь я?
Якщо ти іншого кохаєш,
На мене й заміру не маєш —
Скажи мені, любов моя!

З грудей я вирву серце нині,
Йому дам крила голубині,
Хай полетить удалину
З моїм невиказаним болем
Над сивим, безконечним полем,
В мою карпатську сторону.

Хай полетить за сині кряжі
І матері про все розкаже...
Вона для нього поміж трав
Знайде лиш їй відомі ліки,
Щоб я забув тебе навіки
І снами долю не карав...

1953

* * *

Матусенько! Було, на терня ногу
вколю і плачу. Ти мене полаєш:
«На, маєш —
слава богу!
Отак тобі і треба за свавілля!»
Але душа в самої, бачу, в'яне,
до рани
тулиш зілля

і рвеш стару сорочку на пов'язку...
Мій біль минався хутко. Нині знову
шовкову,
ніжну ласку
твоїх великих рук згадав я, нене...
І знов прибіг до тебе — лиш не сердься:
у серці
рана в мене.
Не можу я добути з нього терен,
любов'ю вбитий. Все тобі сказавши,
як завше,
нині певен,
що ти мені допоможеш... правда, рідна?
Та що ж це ти не чуєш і не бачиш,
неначе
ти не згідна...
Невже не можеш ради серцю дати,
страждання втихомирити нестримні,
скажи мні,
мудра мати!

1958

* * *

Мій синку,
Нема такого зілля на землі,
Щоб серце лікувати ним,
Але журитися не треба...
Приїдь до нас,
А я в селі
Найкращу дівчину
Посватаю за тебе!
Кохання виліковують коханням!
Скажу, що навіть
Старий і добрий лікар — час —
Тебе від слабості тієї не позбавить,—
Приїдь, приїдь до нас!
Не гнівайся на мене,
Ти знаєш, я проста,
А ти учений,
Ти стільки прочитав книжок,

А я листа
Від тебе прочитати не вмю.
Але скажу своє: раділа б я,
Якби ти покохав Гафійку, Анну чи
Марію...

Щось не сподобалось мені
Твоїї дівчини ім'я.
А як вона, не дай те бог, фарбує губи
І нігті довгі носить,
Неначе вмочені у кров,
То хай така тебе не любить,
І ти такій не віддавай любові!
Така мені дочкою будь не схоче,
З такою
Нелегко буде жить тобі,
І серце заболить співоче,
Скорившись тужній судбі.
О, як хотіла б я,
Моє хлоп'я,
Аби вона лиш турбувалася про тебе,
Про всі хатні,
Великі і дрібні,
Потреби,
Аби могла почути в душі своїй
Луну твоєї радості чи суму,
Аби не сполохнула словом необачним
Твою задуму,
Коли ти пишеш о порі нічній
(Ти говорив, що нелегкий твій труд),
Подумай сам.
І все-таки приїдь — ми поговорим.
Ти, певно, там змарнів і схуд,
Приїдь хоч відпочити
І поклонитись горам.

1953

* * *

Коли ми йшли удвох з тобою
Вузькою стежкою по полю,
Я гладив золоте колосся,
Як гладить милому волосся
Щаслива, ніжна наречена...

А ти йшла поперед мене,
Моя струнка, солодка згубо,—
І я помітив, як ти грубо
Топтала колоски пшениці,
Що нахилились до землиці.
Немов траву безплідну, дику
Топтала і не чула крику
Тих колосочків.

Без оглядки
Ти йшла собі, а в мене — згадки
Про те, як на чужому полі
Давно колись, ще у неволі,
Збирав я нишком колосочки
В поділ дитячої сорочки.
О, я хотів тобі сказати,
Що те колоссячко вусате —
То невсипущий труд мозільний,
То молодим калач весільний,
То для дітей пахуча булка,
То хліб, що матінка-гуцулка
З долівки вчила піднімати,
Як батька в руку, цілувати;
Та я змовчав. Я йшов покірно,
Бо я любив тебе надмірно,
Але мені тоді здалося,
Що то не золоте колосся,
Що то любов мою безмежну
Стоптали так необережно.

1953

* * *

В матері твоєї руки в мозолях,
В матері твоєї горем битий шлях.
То вона ходила змалку на завод
І на хліб свій чорний не кривила рот,
То вона в лікнепі вчилася читать,
Не платив ніхто їй за «чотири» й «п'ять»,
І любов дівочу чисто всю, до дна,
Лиш одному в світі віддала вона.
То вона сказала: «Час настав! Іди!»
Коли він прощався з нею назавжди.

То вона сивіла в той тривожний рік,
Як з війни чекали дужих і калік,
Бо не дочекалась... Ну, а ти, що ти?
Ти росла й не знала жодної біди.
Виросла нівроку, й не жалію я,
Що не схожі долі — мамина й твоя.

Тільки ти не знаєш зовсім, далебі,
Чом цілую руку їй, а не тобі!

1953

* * *

Ти мене гуцулом називала,
Та не знала, що в душі гуцула
Словом ніжним ти вогонь роздула,
Що роздула ватру — ти не знала.

Як вона розпалахтілась дуже,
Ти байдуже глянула на мене,
Слово інше кинула, студене,
Потоптала ватру ти байдуже.

Залишилися іскри в попелищі,
А найближчі друзі ненароком
Заглядають в душу добрим оком,
Рядять погасити все найближчі.

Тільки хто ж то погасить зумів
Перші мрії, перші поривання?
У багатті другого кохання
Першого завжди іскринка тліє.

1952

У лісі яличку зрубали...
За нею заплакав дубок,
Не роси, а сльози упали
На чисту траву із гілок.

Гарячі, пожовклі від болю,
Стелились листки восени,
Ялички пеньок із любов'ю
Від снігу вкривали вони.

Та нові листочки щороку
Дубок навесні розпускав,
А вітер берізку високу
Йому на плече нахилив.

І пестив він коси другої...
Але, як з далеких дібров
Доносились пахощі хвої,
Він марив про першу любов.

1953

НЕ ПО ДОРОЗІ

1

«У неї очі сині-сині —
Такі Карпати з даліни.
Чи спить вона у полонині?
Чи сняться їй хороші сни?

Чи, може, там гриміли грóми
І дощ пролився як з відра...
Її тепер вона біжить крізь ломи
І босі ноги обдира.

Овець шукаючи весь вечір,
В п'їтмі зійшла на манівці.
А віти мокрії смеречі
Її шмагають по лиці».

2

...П'ятнадцять ліжок у кімнаті,
Сім'я студентська чимала.
Вже хлопці полягали спати.
Лиш він один коло стола.

- Хто світло там гасить не хоче?
- Пійт, не грайся із вогнем!
- Що? Муза знов його лоскоче?
- Давайте музу проженем!

У кухні, як в музеї, тиша,
Тут варить він кулешу вдень,
Тут він про милу вірші пише,
Поет, не знаний ще ніде.

3

В ранковій млі Високий замок,
І чути вже трамваїв гул.
І я всю ніч не спав так само,
Як мій закоханий гуцул.

Натхненні, стомлені обличчя
Співців свободи бачив я
І чув, як ще одного кличе
Вітчизна молода моя.

Він зробить їй з пісень намисто,
І слів його не рушить тлін,
Бо серце матиме вогнисте...
А може, мій гуцул — то він?!

4

Це сталось якось так неждано,
Як все хороше у житті.
Ішов на лекції він рано,
Купив газету по путі.

Переглядає за порядком,
І враз — чи це обман очей? —

Його поезія, мов грядка,
Поміж масивами статей.

У радості душа тривожна,
І він не йде вже, а летить.
А в парку деревина кожна
Йому про щастя шелестить.

5

Ось він сидить уже в трамваї,
А сивий робітник — сусід —
Читає вірш його й не знає,
Чого хлопчина так поблід.

Усмішка та робітникова,
Ледь-ледь примітна на устах,
Йому сказала більш від слова,
І сльози блиснули в очах.

Він бачить пальці мозолясті,
Що мов підкреслюють рядки.
І він до них припав би в щасті,
Як до батьківської руки.

6

Тут бухгалтерія в цім домі,
Скоріше двері відіпри!
Поем, романів невідомих
Прийшли відомі автори.

Ні, це не ті, що в їх портрети
Вдивлявся ще у школі ти.
Дарма шукаєш ти прикмети
Знайомої в обличчях тих.

Дарма у пам'яті уперто
Шукаєш, хто що написав.
Тобі признаюся одверто:
Я їх так само не читав.

Він познайомився із ними,
Йому сказали, може, в жарт,
Що в нього непогані рими
І непоганий гонорар...

Посеред шляп таким нерідним
Сіріється його кашкет.
О, ти не вір словам підхлібним,
Не вір собі, що ти поет!

У тебе просто нині гроші,
Візьми і матері пошли.
Куди ж ви, модні макінтоші,
Куди його ви повели?

8

Мені душа болить, як рана,
Бо соромно за те мені,
Що ви п'єте по ресторанах,
П'єте і в'янете на пні.

Що в чарці топите таланти,
Хоч вас не гне тягар турбот,
Що знають вас офіціанти,
Але не знає вас народ.

Що ви забули, хто ви, звідки,
Учаділи в похвал диму.
Великих днів незрячі свідки,
Кому потрібні ви, кому?!

9

Вони сиділи серед шуму,
Їм поклонилася якась...
Про неї він тоді подумав:
«Фарбовано, не доторкайся!»

Подав їй руку неохоче,
Схилив, знайомлячись, лице
І пригадав кохані очі.
Як глянули б вони на це?

І як би робітник той глянув,
Що став тепер за свій верстат?!
Він встав і вийшов з ресторану.
Ні, він не вернеться назад!

10

О мій збентежений гуцуле!
Я бачу твій майбутній лет.
Збагнути може серце чуле,
Де гонорарник, де поет.

Не матимеш біди-зажури,
Що ти покинув їх самих,
У світлий храм літератури
Не ввійде ні один із них.

Туди «по благу» не пробраться,
Через задвірки не пройти...
Туди одна дорога — праця!
Підеш по ній — дійдеш мети!

З КНИЖКИ «БИСТРИНА» (1959)

ПАРТІЯ — ОЧІ МОЇ

Я біля серця ношу пісні;
В самому серці мого ества —
Леніна думи ясні,
Леніна мудрі слова.

Слів не дали мені солов'ї,
Сонця в неволі не бачив я.
Партія — очі мої,
Партія — мова моя!

Я Україні несучу пісні.
Що ж у житті мене зігрива?
Леніна думи ясні,
Леніна мудрі слова.

До комунізму стрімкі плаї —
Йде Україна — зоря моя.
Партія — серце її,
Ум її — партія!

1955

ЛЕНІН ІДЕ

Ленін іде! Жити в ярмі доволі —
Громи весняні гудуть.
Ленін іде! Тануть сніги неволі —
Квіти свободи ростуть.

Їх чобітьми хочуть втоптати капрали
В ниву німецьку суху.
Проти весни танки рядами стали
На європейським шляху.

Ленін іде! Наче на ріках крига,
Тріскають плити броні.
Ленін іде! Не зимова відлига —
Світ захитався в борні.

Хоче шпигун квітку собі пришити
На робітничий кашкет.
«Як я тепер маю писати й жити?» —
Дума продажний поет.

Ленін іде! Згинеш, потворний світе,
Лють не допоможе тобі!
Ленін іде! Слово його беріте,
Бідні, обдерті, слабі.

Слово його — правди святої атом!
Правда в неправду стріля.
Слово його — смерть упирам багатим,
Людяна, вільна земля!

ДВІ ДОЛІ

Прийшла до мене доля,
Як був маленький я.
— Чи ти підеш зі мною,
Дитиночко моя?

А хвора мати з печі:
— Таж то моє дитя,
Скажи мені спочатку,
Яке його життя?!

— Він буде тяжко жити,—
Відповідала та,—
В зажурі та в нещасті
Пройдуть його літа.

Ходитиме до школи,
Де клини-паничі,
Зі школи — до роботи,
А вчитися — вночі.

Та вся його наука
Даремно пропаде,
Бо для такого праці
Не знайдеться ніде.

Хіба зречеться мови,
Що ти йому дала,
І кине рідну пісню
У пазурі орла.

Та не журися, нене,
Цього не зробить він.
За рідне слово й пісню
Твій син піде на скін!

Писати буде вірші,
Але за те йому
Уже побудували
Казарму і тюрму.

Тут скрикнула матуся:
— Тобі його не дам! —
І доля вийшла з хати,
А я лишився сам.

Лишився я без долі,
Та через вісім літ
Спинилась друга доля
У нас коло воріт.

На бойовому танку
У Вересневі дні
Приїхала до мене,
Всміхнулася мені.

Її зустріла мати,
Вклонилась їй до ніг,
За квітами для неї
У поле я побіг.

Вони вели розмову,
А як вернувся я,
Мені сказала мати:
— Оце судьба твоя!

...І я пішов за нею,
Озувши постолі.
Щаслива та дорога,
Якою ми ішли.

Щаслива та дорога,
Якою ми ідем,
І пісня та щаслива,
Що в серці ми несем.

Ніколи не забуду
Ті Вересневі дні,
Коли щаслива доля
Всміхнулася мені.

1956

ЛЕВИ

Не знаю вже, хто розповів,
Що в заворушення квітневе
Ревіли стародавні леви,
Жахаючи магнатський Львів.
Чи їх вразила куля ката,
Що цілився в робітників?
Чи душі, сплячі од віків,
Збудив кривавий клич плаката?
Чи, може, криком пролетар
Програв спокійність їх задумну,
Коли під Козакову * трумну
Упав на сірий тротуар?
Хто знає це? Та я повірив,
Що леви ожили-таки,
Коли повстали бідаки
На багачів — двоногих звірів.

Сьогодні я прийшов до них.
Стояв на площі неширокій,
Угадував — чи злість, чи спокій
В зіницях левів кам'яних.
Я гладив їхні буйні гриви,
Торкався до могутніх лап...
О Львове мій, ти не ослаб
За всі змагання і пориви!

---

* К о з а к В. — робітник, убитий поліцією під час квітневих подій у Львові 1936 року. (Прим. автора).

Було — давали труйних зел,
Було — збивали домовини,
Та рівно серце б'є левине —
Його не виклював орел!
Український город вічно молод,
Росте, працює і співа,
Хоч брав його не раз, не два
В міцні обійми смертний холод.
Ми ж не втікали від зими,
Неначе птиці перелітні,
Ми гріли мури сімсотлітні
Своїми юними грудьми.
Хоч десь там трупне гайвороння
Ще криче — все те без пуття.
Співаємо лишень життя,
Чужа нам пісня похоронна...
Не згинуть думи вікові,
Ні наша мова кришталева...
Мовчать спокійні, дужі леви,
Але вони живі, живі!!!

1956

* * *

Я народився на землі
Від батька, що орав ту землю.
Ніколи я не відокремлю
Себе від хлопської ріллі.
Із неї виріс я, немов
Пшеничний колосок зернистий,
Я тілом — дужий, духом — чистий:
В мені землі моєї кров.
Мої зернини — то слова.
Як відберуть їх на насіння —
Мене чекає воскресіння,
І сонце, і весна нова,
І слави жніва золоті.
Та мав би вищу нагороду,
Як стали б хлібом для народу
Хоч на єдиний день в житті.

1957

* * *

У дитячому серці жила Україна —
Материнські веселі і журні пісні,
Та за мову мужицьку не раз на коліна
Довелося у школі ставати мені.

Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі киї,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її.

І померла з гризоти вона молодою,
Залишився назавжди без матері я,
Та не був ні хвилини в житті сиротою,
Бо вела мене далі Вкраїна моя!

1955

* * *

Там, де Лючка круто в'ється,
Де хати в садках,
Де мене носила мати
В поле на руках, —

Там я знаю кожну стежку,
Кожен камінець,
Там узяв я пісню в серце
Із людських сердець.

Там земля скупа на жито —
Родить пирії.
Люди потом, чорним потом
Полили її.

Мусить хліб для них родити
Неродючий глей.
Добре мати в серці пісню
Від таких людей!

1956

* * *

Земля, покрита білою габою,
І вітер під вікном — жебрак-скрипаль.
Не жаль мені, кохана, за тобою,
Свого ж одуреного серця жаль.

Ні, я не егоїст! Я серце дав би,
Щоб не замерз музика під вікном,
Я виливаю кров щоднини в ямби
І нелегким радію таланом.

Чи ж серцем зрадженим людей зігрію?
Чи в ньому щирі я знайду слова?
Так, не згубив ще я велику мрію,
Від неї рана в серці зажива.

— Заграй мені веселої, небоже,—
Знадвору в хату кличу скрипалю.
І раптом бачу, чи здалося, може,
Що зеленню вкривається земля.

1955

* * *

Я тільки раз, єдиний раз любив,
А скільки я ненавидів — не знаю,
Ненавистю душі не погубив,
Любов мене замучила до краю.

У серце, наче в землю деревце,
Вона вросла, коріння розпустила
По жилах — в груди, в руки, у лице,
І кров моя любов мою живила.

Вона цвіла! Ох, як вона цвіла!
Не думав я тоді, що доведеться,
Холодний піт стираючи з чола,
Її навіки виривати з серця.

Бо не для мене був той пишний цвіт,
Обсипались на інших пелюсточки...
Але не скаржусь, що на білий світ
Я народивсь, як кажуть, без сорочки.

Її давно я серцем розлюбив,
Та кожною клітиною дрібною
Любитиму! О, що б я не робив,
Любов моя вмиратиме зі мною.

1954

* * *

Я і ти —
Два світи.
Дві путі
У житті.

Путь моя
Рівная,
А твоя —
Мов змія.

В мене єсть
Правда й честь,
Серце — спів
З гір, степів.

В тебе злість
Мозок їсть,

Серце — лжа,
Ти — ханжа!

Вийшов ти
З темноти.
Як панам,
Служиш нам.

Маю світ
Без панів,
Маш світ
Плазунів.

В мене світ,
В тебе світ,
Йде двобій —
Згине твій!

1957

ШАХТАР

Попід землею ходить повзкомá,
Але в душі покірності нема.

Він пробиває кам'яні пласти,
Видобуває сонце з темноти.

Таким я завжди бачу шахтаря.
Ліхтарик над чолом — немов зоря.

Низеньке небо, та високий лет,
Бо він трудар, мислитель і поет.

Горить не кожен твій рядок, либонь;
А в нього кожна грудочка — вогонь!

До рівня отакого ти зумій
Свій поетичний піднести забій!

1957

* * *

Терикони димлять,
Терикони стлівають,
Так минають літа,
Так століття минають.

То безплідний вогонь,
То вогонь у могилі.
Може, мріє про щось,
Але встати не в силі.

А як людям ти шлях
Не освітлюєш трудний,
Хоч століття гори —
Ти мергвець непробудний!

1957

З ЦИКЛУ «УБИВЦІ»

* * *

Українці ми об́а,
Став я вільним із раба,
Ти із пана став рабом —
Не змиритись нам обом.

Ми з тобою не брати:
Україну зрадив ти,
Втік від неї за кордон,
Там тебе пригрів тевтон.

Ти у Мюнхені живеш,
Ти війни нової ждеш,
Хочеш круком на війні
Очі виклювать мені.

Може, я впаду в бою —
Будеш пити кров мою,
Та вона тебе струїть:
Кров моя для тебе — їдь!

* * *

Ваша Україна — вілли,
Наша — вбогії хатини,
І, хоч слово в нас єдине,
Ми себе не розуміли.

Ваша Україна — ж́алі,
Плач за темними віками.
А ми пишем блискавками
Для будущини скрижалі.

Ваша Україна — панна,
Нам її бажання звісні...
Ні до праці, ні до пісні —
Білоручка безталанна.

Наша Україна — мати,
Робітниця невсипуща,
Молода, радянська, суцця —
Іншої не хочем знати.

Ваша Україна — вмерла,
Наша — вічно жити буде.
О, даремно їй у груди
Ціляться гарматні жерла!

* * *

Між нами не лишень кордон,
Між нами — прірва небуття!
Вам Україна — тільки сон,
Мені — ява, мені — життя!

Вам сниться хлоп — слухняний віл,
Що знає лиш цабе та соб.
Я ж бачу, що із ваших вілл
Зробив для себе школи хлоп.

Вам сниться тихий робітник,
Що йде до пана на поклін.
Я ж знаю: він служить відвик,
Спалив закони ваші він.

Вам сниться лагідний поет,
Що плаче за вчорашнім днем;
А я щодня зову — вперед!
І ворога палю вогнем!

З КНИЖКИ «ДНИНА» (1960)

1939 рік

Були роки, що в пам'яті пропали,
Пройшли, як непомітний сірий дощ,
Були роки, що на камінні площ
Камінними і бронзовими стали.

Були роки, що горе нам несли —
Голодні весни, чорні переднівки.
Були роки, що з хатньої долівки
Вели на трясовиння кабали.

Були роки без літа і політку —
Зростались на сльоті снопи гнилі.
Були роки, що на своїй землі
Лишались ми без хліба й заробітку.

Тоді хотіли взяти в нас кати
І нашу мову: раб — німа скотина.
А доки мову маєш — ти людина,
Що може пісню волі завести.

О пісне волі, пісне бунтівнича,
Тебе леліав мужній Гаврилюк,
На поклик твій і серед лютих мук
Всміхалися засмучені обличчя.

Тебе міста співали і лани,
Круті плаї і водоспади пінні.
На Галицькій на славіній Україні
Ти піднімалася щодня з труни!

Тебе хотіли в землю закопати,
Розстріляну, задушену в петлі,
Та знов ти оживала від землі
І вихором шугала над Карпати!

Були роки, що нам ламали кість,
Та не були ми нищими ні року.
Не шанували кривду сизооку,
Змінивши горду честь на рабську зліоть.

Ми в'язнями були, але покори
Не прийняли за ґратами тюрми.
Ми світло Сходу бачили з п'тьми,
Що віщувало визволення скоре.

Прийшов, прийшов тридцять дев'ятий рік!
Отверезіла враз неправда п'яна!
Невинна кров Мельничука Степана *
Зійшла в червоних прапорах навік!

Сховалося гаддя у тихі нори,
Котре шмигнуть не встигло за кордон.
Потрапити панки хотіли в тон:
Вдягли лакейство, скинувши гонб'ри.

А люди вийшли й стали вздовж доріг
У припливі щасливої тривоги,
Встеляючи косицями дороги,
Чекали визволителів своїх.

Минали так і вечори, й світанки,
Стояли ми — обличчями на Схід,
Немов скресаючий на ріках лід,
Ішли заквітчані вінками танки.

Обійми. Сльози. Пригощання. Спів.
Розмови тихі. Зорі-подарунки.
Пісні прощальні. Братні поцілунки.
Карпатський легіт. Широчінь степів.

Бійці рушали далі, і поволі
Розходилися люди по хатах.
І кожна деревина, кожен птах
Відчули разом з нами подих волі.

Воля, воля заясніла
В матері святих очах.
До державного став діла
Той, хто у темниці чах.

---

* Степан Мельничук — борець за возз'єднання Західної України з Радянською Україною, розстріляний польськими жандармами в Чорткові у 1922 році. (Прим. автора).

Став господарем заводу
Той, хто руки продавав,
Хто боровся за свободу,
Людських здобувавши прав.

Вересень зробився квітнем,
Усміхалося село.
Відним, кволим, безробітним
Щастя руку подало.

Обірвались межі куці,
Що давили, як удав.
Хто тинявся у розпуці
Без землі — багатим став.

Відкривались ясні школи
Тим, що вийшли із колиб,
Тим, що мріяти ніколи
Про науку не могли б.

Розквітало на свободі
Все, що в'януло колись,
І діди сивобороді,
Наде діти, обнялись.

Стали молоді радіти
На розкованій ріллі.
Стала мати, стали діти,
Стали люди на землі.

Прийшов, прийшов тридцять дев'ятий рік,
Славетний рік славетного народу!
В одній землі під синню небозводу
Славути плескіт, шум карпатських рік.

В одній землі, возз'єднаній, державній,
Шляхи Шевченка і шляхи Франка.
Не ділить рідних берегів ріка
Кривавою водою, наче ржа в ній.

Як сонце, рік над нами той стоїть,
Його могутнє світло не поблідне,
Його проміння, життєдайне, рідне,
Сягатиме далечини століть.

* * *

Іду по рідному селу...
Яке то щастя — хто збагне...
Дивитись, як вечірню млу
Пронизує тепер ясне,
Могутнє світло з хат, домів,
Де каганець колись димів!

Яке то щастя — свій народ
У світлі бачити! Мені
Оце найбільша з нагород
За всі страждання і пісні,
За все, чим жив і що творив,
За кожен молодий порив!

В оселях тих смачніший хліб
І голосніший спів дівчат.
Лиш хто на серце вже осліп,
Кого струїв минулий чад,
Мойого щастя не збагне,
Не зможе зрозуміть мене!

1959

* * *

Є жінки — немов зірки небесні,
Що згоряють, впавши з висоти.
Я ловлю їх усмішки облесні,
Та була у серці тільки ти.

Є жінки — немов квітки весняні,
Що шершавий пробивають сніг,
Я стояв над ними в здивуванні,
Та тебе забути я не міг.

Є жінки — немов листки осінні,
Що летять з вітрами вдалину.
Я ходив за ними в отупінні,
Та кохав тебе лише одну.

Раптом я збагнув, що ти, кохана,—
Не зоря, не квітка, не листок.
Ти для мене мила і жадана,
Найзвичайніша з усіх жінок.

1955

* * *

Кожне слово моє —
Кров і піт.
Вже за нами встає
Щастя світ.
Кожна думка моя —
Кров і піт.
Вже над нами сія
Волі світ.
Кожна днина і мить —
У вогні.
Кожна пісня горить
У мені.

1959

* * *

У небесах схоластики
Не видно мислі-ластівки,
Не видно думки-блискавки,
Що бігає навискоки.
Я в інше небо вірую,
Стаю його офірою,
В'яжу петлею мертвою
Все, що йому я жертвую.
Мій дух у нім лігатиме
З думками-ластів'ятами;
І блискавкою-мислею
Своє життя я висловлю.

Високе небо творчості,
Ти повне ластівочості,
Ти одягни чоло мені
В свої священні пломені!

1958

БІБІ-ХАНИМ

Бібі-ханім, дружина Тамерлана,
Стояла на стрімкому мінареті.
Вона свого мужа виглядала,
Який уже чотири роки тому
На Індію пішов походом славним
І повернутися повинен скоро.
Яка вона щаслива! Тамерлану
Мечеть вона покаже величаву,
Яку звеліла в честь його поставити.
О, купол неба — жалюгідна річ
Порівняно із куполом мечеті!
Вона здивує мужа і йому
Докаже раз назавжди, що немає
Вірнішої дружини, ніж вона.
Але біда — проклятий архітектор
Закінчувати не хоче будівництво:
Негідник вимагає, щоб вона
Дозволила йому поцілувати
Своє обличчя. Ні, нема вже ради.
Здається їй, що звуки тамбуринів
З-за обрїю до неї долітають.
О, треба швидше закінчить будову!
Вона оглянулася, немов відчула,
Що будівник закоханий стоїть
У неї за плечима. Справді, він
Стояв і мовчки ждав її наказів.
— Цілуй! — вона сказала і в ту ж мить
Сама злякалась дуже цього слова,
Долонею лице своє прикрила,
Та поцілунок був такий гарячий,
Що крізь долоню на лиці відбився.
Бібі-ханім пішла в свої покої
І, глянувши у дзеркало, зомліла.
Очунявши, вона ридала довго,

Схопила раптом ніж і вмить собі
Щоку пробила, де горів цілунок.
Кров одмиває вимушену зраду,
Невимушена зрада — пляма вічна!
І справді — рана гоїлася швидко,
Обличчя стало чистим, та на нім
Лишилась цятка, родимка неначе,
У тому місці, де горів цілунок...
Оцю легенду вчув я в Самарканді.
І з того часу, як побачу тільки
Красуню з родимкою на обличчі
(Ту родимку й моя кохана має),
Пригадую думки Бібі-ханім:
Кров одмиває вимушену зраду,
Невимушена зрада — пляма вічна.

САЇДА

1

На полі, де бавовники рясні,
Зустрілись наші погляди ясні.

— Як звуть тебе? — спитав я. — Саїда! —
Сказала й посміхнулася мені.

Вона була як мрія, що жила
В моєму серці довгі-довгі дні.

Все вимріяне в ній: чоло, й уста,
І очі чорні — тропечки скісні.

Ступити кроку з місця я не міг —
Так, ніби це лучилось уві сні.

Дивився й відчував я легкоту,
Яку вітри приносять навесні.

Вона пішла, збираючи в поділ
Пучки бавовни, й зникла вдалині.

Неначе руки милої, в ту мить
До мене доторкнулися пісні.

2

Я повезу на Україну
Твою красу, твоє ім'я,
Тебе ж я більше не зустріну,
Чарівна Саїдо моя.

Не буду мати супокою
Під рідним небом голубим.
Тепер я знаю, що такою,
Як ти, була Бібі-ханім.

Та не подібен я до хана,
Ані до князя, ні царя.
Моя ти мрія лиш кохана,
Така далека, як зоря.

Пробач, я плакати не вмю,
Нехай ридають солов'ї.
Щасливий той, хто бачив мрію,
Але не доторкнувсь її.

1961

З КНИЖКИ «НА ЧАТАХ» (1961)

ПРИТЧА ПРО СОНЦЕ

Лежало сонце в тихім броді —
Вся армія була в поході.

Важкими чобітьми солдати
Хотіли сонце розтоптати.

Вони ішли, страшні і люті,
Чавили сонце в каламуті.

Вони пройшли у даль багряну,
Лишили сонце, ніби рану.

Та не минула мить єдина —
Сміється сонце, як дитина.

Їіннота йшла несамовита,
У сонце вдарили копита.

Як листя лілії шовкове,
Порізали його підкови.

Потяли, пошкаматували,
Розбризкали на сміх навали.

Пройшли вудила і стремена,
Прочистилась вода теменна.

І не минула мить єдина —
Сміється сонце, як дитина.

Повзли сталеві танки з гулом,
Змішали сонце із намулом.

Скрутили з нього злотні шнури,
На гусениці натягнули.

І розривали їх, мов жили,
Ні краплі сонця не лишили.

За ними в ніч непроходиму
Помчалися дракони диму.

Та не минула мить єдина —
Сміється сонце, як дитина.

1955

ПРИТЧА ПРО СЛАВУ

Прийшла до поета слава
І тихо йому сказала:
«Перо вже тобі ні до чого —
Бери долото
І вирубай пам'ятник вічний собі
З граніту твердого,
Бо цього
Так добре зробити, як ти,
Не зможе ніхто!»
Трудився поет звичайно,
Давалась робота тяжко.
Закінчивши, друзів покликав:
— Дивіться, це — я. —
Говорять вони:
— І схожості навіть немає,
Поглянь — голова завелика,
І зовсім вона не твоя.
Ми мусимо правду сказати —
У тебе чоло низеньке,
А тут же воно на п'ядь!
У тебе вузький виріз
Очей, а тут широкий,
Кирпатий у тебе ніс,
А з каменя рівний виріз!
Скажи ж бо нам правду: а хто він,
Очей молодець мудрокий,
Задуми великої повен? —
...І тут зрозумів славолюбець,
Що слава його обдурила.
Забрала життя у нього
Твердюща гранітна брила.
І молотом він розбив
Ту статую, що роками

В тупім забутті різьбив
Своїми руками.
А друзі поета збагнули
Тайну граніту:
Хто слухає нашепту слави,
Оббреше себе самого
І людям не лишить нічого,
Йдучи у могилу зі світу.

1955

ПРИТЧА ПРО СИЛУ

Пан Яблоновський жив — не тужив
Довбуш у пана гірко служив.

Мав Яблоновський руки сталеві.
В силі рівнявся шляхтич коневі.

Вуйка на ловах брав голіруч:
Стискував горло, ніби обруч,

Доки не дригне вуйкові лапа,
Доки із писка кров не закапа...

Кличуть до нього раз наймитів —
З кожним боротись пан захотів.

Ой жартівливі панські припарки —
Довбуш береться з паном за барки.

Дивляться слуги, мов неживі:
Лютиться шляхтич, очі в крові,

Повиступали кручені жили —
В наймита більше зручності й сили.

Бореться Довбуш, дума й гада:
«Як переможу — буде біда!

Руки біленькі, серце ж бо чорне —
Мститися буде стерво гонорне.

Завтра до двору візьме сестру,
Вижене з хати матір стару.

Брату накіне більші податки».
Довбуш лягає сам на лопатки.

...Роки минули, роки сумні.
Їде ватажко вже на коні.

Виїхав з лісу, став на дорозі.
— Хто там сховався в панському возі?

Пан Яблоновський? В сіно заліз?
Хлопці, панягу взяти у лісі!

Стали опришки серед поляни.
— Ще раз боротися будемо, пане!

Був ти сильнішим в тій боротьбі,
Знай же — навмисне здавсь я тобі!

Раптом зчепились, наче звірюки,
Переплелися ноги і руки.

Чує Олекса — в'яне нога,
Ранена в битві. Пан замага.

В'януть пробиті кулями кості,
Певно, звитяга буде їх мості.

Бореться шляхтич, дума й гада:
«Як переможу — буде біда».

Хлопці тримають грізно пістолі —
Пан опинився зможено долі.

Встати не може — хлопці у сміх...
Лиш не сміявся — хто переміг!

1955

ПРИТЧА ПРО ЖІНОК

Був собі в царя слуга —
Розум, дотеп і снага.

Словом, хлопець — ніби дзвін,
Та почав марніти він.

Цар питається його:
— Що з тобою, мій слуго?

— Царю, я боюсь ректи,
Бо мене скаравш ти.

Цар подумав: «Щось тут є...»
— Говори, хлоп'я моє.

І ніхто тебе не ткне,
Говори, не зли мене.

— Царю, правди не таю,
Я люблю жону твою!

Впало слово, як удар,
Встав розгніваний владар.

— Що ти, хлопче, стратив глузд? —
Та слуга ні пари з уст.

— В тебе гарна жінка чень.—
Та слуга анітелень.

Не допоможуть тут слова.
Цар підносить кубки два:

Деревний і золотий.
— На, слуго, бери і пий.

Усміхнувшись, цар пита:
— В дерев'янім що? — Вода.

П'є слуга, а цар пита:
— В золотому що? — Вода.

— А тепер іди із віч
І подумай, в чому річ!

— Царю,— відповів слуга,—
В тебе чарка дорога.

В мене тана, та в землі
Води є дзвінки й гнилі,

Є цілющі, як бальзам,
Є отруйні — знаєш сам.

Спробуй всякої води
І в чім річ, подумай ти!

1955

З КНИЖКИ «ПАЛЬМОВА ВІТЬ» (1962)

* * *

Підлий кат стріляв на Кубі
З непрохідних чорних нетрів.
Пролетіли гострі кулі
Десять тисяч кілометрів.

Пролетіли, відшукали
Серце вільне і пісенне.
Скільки впало друзів Кастро —
Стільки куль у серці в мене.

Кубо! Ти зірвала з себе
Пути, як вузли зміїні.
В тебе є брати і сестри
В кожному домі на Україні.

Як тобі меча потрібно,
Щоб добить отруйне падло,
Серце з кулями під молот
Покладу я на ковадло!

1960

* * *

Земле рідна, вже за океаном ти еси!
О, чим далі ти від мене, тим дорожча,
Що з того, що навкруги кебрачеві ліси,
Що з того, що навкруги цукрова троща?

Тільки знай, що,
як полетіть з літаків напалм
На полякане до смерті листя й віти,
Не втечу з-під гордовитих пальм —
Тут за їхнє щастя я готов згоріти!

Україно, у мені твоя жагуча кров
Від страху не стане, як вода багниста,
Я на смертний бій сьогодні йти готов,
Щоб укрилась цвітом щастя Куба чиста!

1960

ТАНК У ГОРАХ СЬЕРРА-МАЕСТРИ

В тумані Сьерри танк стоїть,
Немов страшна примара.
Його гранатою підбив
Ернесто Че Гевара.

Танк розкладається, як труп,
Ржавіють жовті кості.
Живуть у ньому ящірки,
Вужі короткохвості.

А я кажу, що у бою
Не згинули танкісти,
А стали плазнями тоді
Прислужники Батісти.

Лишилися їх тіла слизькі,
Потворні і холодні.
Вони в отруєній траві
Плазують до сьогодні.

І будуть повзати весь час,—
Така їм буде кара,—
Аж доки не розтопче всіх
Ернесто Че Гевара!

1960

* * *

Тікають багачі з Гавани,
Очима блискаючи злісними.
Аеропорт замурували,
Неначе брилами, валізками.

Злоби і злота кілограми,
Але нема ні грама совісті.
А вітер віє з-понад «Гранми» *,
І Куба вся немов напровесні.

Тремтять неонові плакати,
Кричить про волю кожна літера.
І правду йде в народ шукати
Фідель, подібний до Юпітера.

Він піраміди з чемоданів
Розбити може блискавицями.
Та битися міцні титани
Не йдуть з негідниками нищими.

Минулих днів зів'ялі моці
Набиті туго в їх валізи.
А він нові будує площі,
Доми зі щастя, скла й заліза.

Здыхає в чемоданах зрада,
Що нагулялась на просторі.
А він брукує автостради —
Нові дороги для історії.

1960

* * *

Десь розірвалася граната,
Десь ходить лютий терорист,
Його рука, сто раз проклята,
Тремтить, немов на вітрі лист.

Десь над Гаваною літає
Американський стервожер,
Мене очима розтинає
Лакей, колишній мільйонер.

---

* «Гранма» — назва шхуни, в якій кубинські революціонери 1956 року висадилися на Кубі.

Десь полум'я шипить зміїно,
Та я нічого не боюсь,
Бо я до тебе, Україно,
Живим чи мертвим повернусь!

1960

ГОВОРИТЬ ФІДЕЛЬ

Він говорить — вся Гавана,
Як рівнина океанна,
Непорушна, супокійна,
Та яка в ній сила рвійна,
Титанічна, вулканічна,
Нездоланна, яра, вічна!
Мить — і здибилось море,
З рівняви зробились гори,
Хвиля піднялась, мов скеля,
Буря — у словах Фіделя.

Він говорить — і слова ті
В кожному домі, в кожній хаті
Стали булкою, і світом,
І родинним заповітом,
І роботою на подив,
І рядком, що не виходив
У поета до промови,
І розкошами любові,
І вином, що в чарці дзвонить,
І дзвінком, що з ліжка гонить!

Він говорить — ніби оре,
Йде за плугом через море,
Як чепіги, мікрофони
Ухопивши... Грають гони,
І принишкли біля ранчо,
Де цитрини й помаранча,
Наче лампочки у гіллі,
Побратими чорні й білі,
Злиденющі гуахіро * —
Ось яка ти, наша віро!

* Гуахіро — бідняк (*icn.*).

Він говорить — слова слово
Кровно, а не паперово
Держиться, промова — пісня,
Наперед лиш серцю звісна.
Завмирає в полі троця,
Небо, наче синя площа,
Де зірки зійшлись на мітинг,
Та, щоб добре зрозуміти
Кожне слово, кожну фразу,
Жодна й не моргне ні разу.

Він замовк — загаснеш, вогне?
Океан реве та стогне,
Говори, бо кожен хоче
У словах твоїх, пророче,
Розпізнати думку власну,
Ще в умі своїм неясну,
Та в устах твоїх прекрасну!

Він говорить — серцю тісно —
Із села хай буде місто,
Із казарми — добра школа,
Щоб наука тьму зборола,
І чорнильниця — з гранати,
Плуг і телескоп — з гармати.
І міцна багнетна криця
Хай у перах заіскриться!
Мова впевнена, сталева,
Слухають її дерева,
І стає тихіша Кавто * —
Ось яка ти, наша правдо!

Він говорить — і до радій
Припадають ті, що в зраді й
Злобі, немочі, зневірі
Подичавіли, як звірі.
Скільки їх? Лічба даремна,
Слабша вся та сила темна,
Всі недолюдки й пігмеї
Від сльозини однієї,
Що зронила мати сива,
Слухаючи, ніби сина,
Велета, що правду діє...

---

* К а в т о (Кауто) — найбільша річка на Кубі.

Він говорить — світ радіє,
І в захопленні до радій
Припадають ті, що в правді й
Справедливості могутій —
Геть, немов старі онучі,
Панство викинуть загниле,
Щоб нероби не душили
Ні Колумбії, ні Чілі —
Вчить Фідель іти до цілі,
Не забути б лиш нічого, —
Ось яка ти в нас, дорого!

1961

* * *

Моя далека Україно,
Моя надія і снаго,
Пробач старому кампесіно *,
Що імені не знав твого.

Що ти для нього мов легенда,
Почута на обжинку літ,
Бо світ малий для президента,
А для раба великий світ.

Великий для того, хто руки
Мав не для білих, ніжних втіх
І, мовби чорні коренюки,
Їх вирвати з землі не міг.

А ти від нього, рідна мати,
Не відсахнися у біді,
Його сини прийдуть сказати
Спасибі радісне тобі.

1961

---

* Кампесіно — селянин (ісп.).

КУБИНСЬКІ ДІВЧАТА

Ідіть вулицею і дивіться в
чорні очі кубинських дівчат,
Ви побачите в них
гаряче проміння сонця.

Е. Хемінґвей

Зброя не личить Венерам —
Вони ж з автоматами йдуть
За бородачем офіцером,
Солдатську верстаючи путь.

Ідуть вони — чорні від змори,
Тягнуть важкий скоростріл,
І видно, що сонце і море
Прилипло до їхніх тіл.

Вчаться вони стріляти,
Бо час на землі такий.
Чути їм писк немовляти
В посвисті куль тонкім.

Вночі у гірським потоці,
Що дзвонить, як їхній сміх,
Змивають море і сонце
З вигинистих тіл своїх.

Вітри їх колишуть п'яні
До ранку у гамаках.
І сниться їм, що кохані
Їх носять всю ніч на руках.

1961

СМЕРТЬ БРАТА

Коли у горах Ескамбрай
Мій брат
Упав лицем на камінь
І серце мовило:
«Пора вмирати!» —
Я пробудивсь і крикнув:

— Брате!
Що маєш людям передати —
Передавай! —
І брат сказав:
«Колись мене Хемінгуей
В Іспанії
Із бою виніс...
А це вже все...
О, я любив людей!
Куди мене скала оця несе?
Я чую, як хитається вона.
Невже це я такий важкий для неї?
Що передати людям?..
Хай кров мою зітнуть
З цієї скелі,
Хай не плазують, як пігмеї,
Хай будуть мужні, і розумні,
І веселі!..»

1961

ГЕРМАН ЛІНСЕ

Його звільнили з роботи в костьолі
За те, що він визнав бородача.
Тепер він службу править у полі,
Відавши від божого храму ключа.

Ні, він не скинув хреста і сутани,
Ні, не забув ще своїх молитов.
Він за Фіделя молитися не перестане,
Він за Фіделя померти готов.

Найогидніше — руки цілувати попові,
Але він для мене — не просто піп.
Я його руку беру в шанобі,
Як беру із долівки селянський хліб.

Незрозуміла вам ця пошана?
Значить, я про це написати не вмів.
Знаєте ви Шашкевича Маркіяна?
Ось ніби його я сьогодні зустрів!

1961

Негритянку! Задумлива noche,
Забудьмо сьогодні про всі табу,
Серце моє виспівати хоче
Твоїм рукам золоту хвальбу.

Чорна моя! У чорну нивку
Малим багато я зерен загріб...
В мого народу у пошанівку
Чорна робота і чорний хліб.

А злобну душу — чому? — не знати,—
Чорною звуть,— логіку як знайти?
Чей же білі були в нас магнати,
Чей же білі були в нас кати!

Та їхні руки чорніли від бруду,
І чорний колір сплямило зло.
Я все віднині робити буду,
Щоб слово «чорний» чистим було.

Бабуся твоя була рабою,
Була у чорних біла журба...
Я навіки захоплений тобою —
Маєш, чорна, білого раба!

Це інше рабство, а те... не думай, мила,
Що я не знаю йому ціни.
Мене з дитинства буря ломила,
Мене зігнути хотіли пани.

Є люди, що, неначе дерева,
Коріння пустили в глибінь земну.
І ти між ними пальма — королева,
І я між ними верховіття не гну.

Є люди, неначе квіти у вазі,
І правда наша для них чужа,
Я всім скажу,
                маючи красу твою на увазі,
Що у мене чорна-чорна душа.

В НАЙТЯЖЧУ МИТЬ

Драматичний етюд

Дія відбувається після того, як кубинські повстанці, висадившись із «Гранми», потрапили в засідку батістовців і були покшені кулеметним вогнем. З 82 залишилося живими 12, але ж і вони загубили один одного у тропічних заростях. Фідель, знесилений, поранений, обдертий, зарослий, лежить під кедром. Напроти на сухому дереві сидить зловісна птиця Г р и ф.

Г р и ф

Ну, ось і все, Фіделю. Ти лежиш
Тихенько, наче під мітлою миш,
Що від kota сховалася страшного,
Боїшся ти зробить маленький рух,
Щоб не піймав тебе кігтистий зух,
Та знай, що не втекти тобі від нього!
Я — кіт. Я — смерть. Тобі я вип'ю зір,
Сьогодні ти вже не побачиш зір,
Що будуть Кубі сяять, як і вчора.
Вмирай скоріше!

Ф і д е л ь

Що це за мара?!
Птах дзьоб гачкастий ніби отвира,
Здається, розмовляє ця потвора.
А може, це причулося мені,
А може, це в душевній глибині
Озався голосом пташиним сумнів?
Гей, птаху злий, ану заговори,
Та голосно, щоб чули всі бори,
Що ти недавно вельми порозумнів!

Г р и ф

Ні, не здалось тобі, мою ти річ
Почув тепер, а доки прийде ніч,
Відчуєш ти удар мого дзьоба.
Не точно ти назвав мене, але,
Здається, що не так уже і зле:
Твій сумнів — смерть, а я — її подоба!

Ф і д е л ь

Ти б краще облетів цей дикий ліс,
Усе за дня розгледів та й приніс
Мені хоч вістку, де мої братове,
Чи хто залишився із них живим,
Чи всі побиті?

Г р и ф

Що? Літати в дим,
Що поле бою вкрив? Пусті розмови!
І так я знаю, що загинуть всі,
Як не тепер, то по якимсь часі,
Отак, як ти, від голоду, від рани...

Ф і д е л ь

Мовчи, стерв'ятнику, не згину я,
Моя ідея тут, снага моя,
Моя земля й народ...

Г р и ф

Твої кайдани,
Твоя тюрма й несправедливий суд,
І кат Батіста твій так само тут!
Ось я тобі на груди скоро сяду,
Безсилий ти — руки не піднімеш,
Аби мене прогнати геть, та все ж
Ти мрієш розвалить державну владу.
Напроти танка ти — немовби хрущ,
А з бомбовозом бийся голіруч:
Він бомбою, а ти його сумлінням
Удар, герою! Бачиш, ти — банкрот!

Ф і д е л ь

Як на тирана встане мій народ,
Він літаки збиватиме камінням!
І дертиме він танкову броню,
Немов ганчір'я, ніби порохню,
Топтатиме залізя кулеметне!

Г р и ф

Народ — абстракція, мільйонів дух
Нехай дере броню, немов рантух,
Мені однаково. Життя конкретне,
Що є в тобі, що бачить світ з-під вій,

Ф і д е л ь

Та може кінь убити різника
Останнім несподіваним ударом!

Г р и ф

Ти револьвером не лякай мене,
Бо вистріл ворогів сюди зжене,
Що нишпорять навколо за тобою.
Та куля, що отут мене уб'є,
За мить у серце вернеться твоє!

Ф і д е л ь

Будь проклятий!

Г р и ф

Не вб'єш мене клятьбою!

Ф і д е л ь

До мене друзі йдуть. Ти знаєш їх.
Пух розлетиться скоро з крил твоїх,
Де воля родиться, там загиба зневіра.

Г р и ф

Це ти про друзів згадуєш тепер?
А скільки раз ти мало не помер
Почерез друзів? Чи не гірше звіра,
Не гірше, ніж отруйлива змія,
Була найкраща подруга твоя,
Яку ти в серці носиш досі, мабуть?!

Ф і д е л ь

Ношу, так що ж, не всі ж бо люди злі.

Г р и ф

Отак серця і робляться гнилі —
Здорову часть отруєна ослабить.

Ф і д е л ь

Як жить вона мені колись не дасть,
Візьму її, свого серця часть,
Ненавистю затисну туго-туго,
Немов бородавку, перев'яжу,
І відпаде вона, і, мов чужу,
Її я викину...

Г р и ф

Гм!

Ф і д е л ь

Замовч, наруго,
Крилата муко, хоч на мить замовч!

Г р и ф

Вгамуй себе, і стримай власну жовч.
І вислухай мене, ще є рятунок.
Як хочеш, принесу тобі води,
І ягід, і зерняток, тільки ти
Зроби для мене гарний подарунок:
Дай виклювати очі молоді,
Чей не один обходиться в житті
Без того зору, що мені смакує.
Ти супокійно заживеш собі,
Бо вже ні з ким не борються сліпі,
Але живуть...

Ф і д е л ь

Не трать же слів ти все,
Тобі свого я зору не віддам,
Бо краще попрощатися з життям,
Ніж відчаю віддати власні очі.
Щоб я із ляку перед катом сліп
І жив, неначе паразит поліп,
Щоб відрізнить не міг я дня від ночі,
Щоб я усю свою снагу бійця
Віддав за спокій мертвого сліпця,
Щоб я віддав найвищу насолоду —
Дивитися, як ворог відступа, —
За супокійну темряву раба?
Ти не діждеш цього!

Г р и ф

Ти до народу
Сліпим прийдеш, та все-таки прийдеш,
І буде стріча, радощі без меж,
Його, як схочеш, поведеш до бою,
Не мусиш ти у першій лаві йти,
Тобі читатимуть з фронтів листи,
Ти кермувати будеш боротьбою.

Ф і д е л ь

Не може кермувати той людьми,
Хто сам не бачить шляху із п'їтьми,
Не може дати волю той народу,
Хто душу закував у темноту.

Г р и ф

Я знаю сам цю істину просту,
Але чи певний ти, що ту свободу,
Яку виборюєш, приймуть усі,
Коли вона з пістолем на пасі
Постукає до багачів і вбогих?

Ф і д е л ь

Свободу стріне радо бідний люд.

Г р и ф

Возведена свобода в абсолют —
Так само зло!

Ф і д е л ь

В палацах на порогах
Її зустрінуть кулі і ножі,
У неї будуть рідні і чужі,
Бо на людину чесну схожа воля:
Добро чинитиме, але не всім,
На злих вона впаде, неначе грім,
Їх розчахне, як древо серед поля.

Г р и ф

Ти непокірний, хоч безсильний ти,
Тебе я осліплю!

Ф і д е л ь

Лети, лети,
Злітай сюди, до мене, — бахо, бахо*!

Гриф зривається і летить до Фіделя.

Вже краще смерть од ворога, повір,

---

* В а х о — вниз (*исп.*).

Аніж тобі віддати ясний зір,
Крилатий сумніве, огидна птахо!
(Стріляє).

Гриф, влучений на льоту,
глухо падає на землю.
Через хвилину
надходять друзі Фіделя.

Д р у г Ф і д е л я

Живий! Фідель живий! Це він стріля!
Ми чули постріл, бачили здаля,
Де впала птиця вбита, і знайшли ми
Тебе вже легко, але знай: три дні
Шукали ми по цій гущавині...

Ф і д е л ь

Спасибі вам, спасибі, побратими!

К і н е ц ь

1962

З КНИЖКИ «ЖЕСТ НЕРОНА» (1962)

* * *

На світі більше куль, аніж серцець!
На світі більше мін, ніж томиків поезій!
На світі більше бомб, аніж будинків!

Хто має серце — рятувать повинен
Від кулі поцілунок.
Хто має пісню — рятувать повинен
Від полум'я бібліотеку!
У кого є оселя — той повинен
Від бомби рятувать її!

А хто не має серця, пісні ані дому,
Нехай візьме у мене, що захоче,
Хай тільки стане поруч у борні!

1962

БЕРЕЗИ ДРУЖБИ

Я бачив хрести березові,
Що збігали з могил солдатських,
Як діти в сорочечках білих,
Як діти, що граються в птиць.

Я бачив березові трумни,
Коли опускали їх в ями,
Я чув, як вони гуділи
В землі кременистій гуцульській.

Сьогодні в Хельсінкі з друзями
Берізки у парку садив я.
Я чув, як берізкам грали
Гімни, немов президентам.

Зрозумійте мене, берізки,
Ви знаєте долі солдатські.
Я не хочу, щоб вас із парків
Запрошували на похорони!
Я не хочу, берізки, щоб вас
Розпинали в полях над убитими!

Я знаю: земля Фінляндії
Вас не віддасть фашизму.
Вона із граніту витисне
Кров, аби ви не засохли!

Сплітайтеся корінням міцно,
Стріляйте гонами в небо,
Щоб міг я почути шелест
Вашого листя зеленого
За морем, на Україні.

1962

* * *

Сонце білозубе, наче негр,
Встало над країною Суомі.
І хмарини, як дівчата фінські,
Зачіски собі зробили модні.

І танцюють люди цілий день,
І здається, що нема на світі
Ні біди, ні смутку, ні каліцтва,
Лиш до крові танці на граніті.

Вже зайшло за обрій сонце-негр,
Де воно, в якій воно державі
І чого показує з-за пруга
Дві долоні, чорні і криваві?

Там, на Заході, те сонце б'ють,
В зуби б'ють за те, що нам світило...
Витерши долонями обличчя,
Руки нам показує світило.

1962

ГОЛУБИНІЙ ТРИБУНАЛ

Три голубки, вишиті іспанськими в'язнями,
Три голубки, голубі і тихесенькі,
Сидять між подарунками-вазами
На фестивальному столику в Хельсінкі.

Та я повинен сказати правду:
Якби я був за тюремними ґратами,
Я не голубками вишивав би прапор,
А кулеметами і гранатами.

Я вишивав би його карабінами,
Що задихаються, сповіщаючи волю,
Я вишивав би нитками білими
Ворожі зіниці, розкидані по полю.

Я вишивав би останній подих
Тюремника, що ходить вночі коридорами...
А от іспанці пішли на подвиг:
Три голубки вишили — трибунал історії.

Я звертаюсь до тебе, голубиний трибунале, —
Викинь на сміття кодекси багатотомні.
Хлопці, що навпомацки тебе вишивали,
Конають в бургаській тюрмі на бетоні.

Тільки свобода — твій чесний вирок.
Тільки свобода — справедливість найвища!
Невже ти помилуєш в ім'я мого миру
Тих, що копають їй гробовища?

Назад — в Кастилію, назад — в Андалузю,
З вогненними вітками на дахи тюрем!
Хай крик ваш багнетом в тюремника вгрузне,
Хай піде пожежа краєм похмурим!

Станьте, голубки мої, яструбами,
Станьте ви круками, орлами кігтистими,
Доки голів вам не відрубали,
Доки літаєте понад фашистами.

Дзьобами кривавими бийте у вікна —
У чорні вікна катівської спальні.
Хай сниться кату, що прибивають віка
На домовинах убивць Іспанії!

А як звершиться судилище праве
Й візьме нас на руки життя щасливе,
Тоді повертайтеся на білий прапор,
Несучи в дзьобиках гілля з оливи.

1962

ЖЕСТ НЕРОНА

Ось ми і зустрілися віч-на-віч.
На моїй дорозі ти стоїш.
У твоїх очах блищить ненависть
І горить злоба, як фінський ніж.

Знаю, де родивсь і виріс де ти,
І в твоїх зіницях, повних мсти,
Бачу міст задимлені скелети
І, мов коні, здіблені мости.

Бачу руки зламані, як віти,
Кров, що капає із рукава,
Бачу в них, як божевільний вітер
З книг сторінки чорні вирина.

Бачу, як ідуть світанком ярим
Кучеряві діти з темних гетт,
Як їх перелічує над яром
Побіллий в люті кулемет.

Я гадав, що згинув ти назавше,
Але ти з'явився знову тут.
Я твій мозок розстелив, плюгавче,
Вилив я твоїх жадань мазут.

Знаю, що тебе віками вчили
Підпалити Рим або рейхстаг,
І тоді... Даремно пружиш сили —
Не сплямуєш мій високий стяг.

В тебе жили здулися, як плазні,—
Не доплюнеш сонця, враже мій.
Я іду повз тебе без боязні,
Ти ховаєш голову, як змії.

Кидаєш кривавий жест Нерона —
В землю пальцем,— я ж не упаду.
Я не сам. Я — тисячна колона.
Чуєш ти мою тверду ходу?!

Я іду датчанином, японцем,
Гнеться, як паркет, гранітний брук,
В лісі рук, що вказують на сонце,
Лиш твоя — немов усохлий сук.

Я іду болгаринoм, іспанцем,
Потискаю дружні мозолі;
Ти показуєш у землю пальцем,
Я ж підвівсь недавно із землі.

Я піднявсь, як вічний біль солдата,
Я прогриз труну й камінну твердь,
Щоб убить тебе, мoйого ката,
Засудить на смерть солдатську смерть.

Я піднявсь, щоб крикнуть «годі» мукам,
Та тобі я відрубаю п'ядь,
Щоб ходив Нероном ти безруким,
Щоб не міг ти й милостині взяти.

Щоб ти знав, яка тяжка земля та,
У яку показуєш злегка,
Щоб з могили, люта і проклята,
Терном не росла твоя рука.

1962

* * *

Колись я ще повернусь над те озеро,
В якому відбились ноги твої, як музика,
З якого дивились на мене очі зажурені,
Очі кохання короткого, як прощання.

Я знаю, що любов — це вічне прощання,
І тому я повинен ще хоч раз приїхати
На фінське озеро, щоб попрощатися
З музикою ніг твоїх і з очима твоїми.

Тебе не буде, але я застану там
Твій образ тихий під тонкою хвилею.
І розправляться зморшки від тої води,
І сивину мою на берег озеро викине.

1962

З КНИЖКИ «ГРАНОСЛОВ» (1968)

ГРАНОСЛОВ

*На вічну пам'ять
Максиму Рильському*

1

Немов тремтіння зляканих осик,
Що затуляють листям сиві очі,
Коли сокири сплющений язик
В щелепах пил прицмокне на обочі,

Немов жіночий відчайдушний крик,
Що кличе порятунку серед ночі,
Немов червоної гадюки сик,
Що в серці загніздилась, як у клоччі,

Ношу в собі я найтемніючу вість,
Що з київських примчала передмість,
Постукала у двері спозарана...

Виходжу з хати й чую вже здаля —
Голосить в Голосівві земля:
Ой синку мій, велика в мене рана...

2

Не плачте, Ярославно, їде князь —
Тепер його вже не беруться стріли.
Лакузи Кончакові подуріли,
Перед полоненим упали в грязь.

Обличчя в нього тільки помарніле —
Не легкома доріженька далась.
Від іскри із підкови зайнялась,
І коні, ведучи вогонь, летіли.

Дивіться, Ярославно, на щитах
Його несуть хоробрі побратими,
Та ви лише скажіть йому: Максиме!..

І він прокинеться, як вічний птах,
Із попелу сивин своїх воскресне,
Щоб знову вам життя віддати чесне.

3

Він дні свої, як сосни златокорі,
Для нив будучини спалив дотла.
Його душа у слово перейшла,
Повставши в працьовитій непокорі.

Та коли він востаннє з-за стола
Підвівся в першій і смертельній зморі,
Гули не пізнані ще нами зорі
В згасаючому всесвіті чола.

На скелях болю в чорній порожнечі
Вони померли... І його труна
Нам обривала руки молодечі.

Від мертвих сонць така була вона,
Що й тінь її врізалася у плечі
І гнула нас, як брила кам'яна.

4

Залізний нелинь чорними руками
Давив у нетрях туч, немов гаддя,
Палючі блискавиці все життя,
Згораючи над юними дубками.

У нього переймаючи знаття,
Вони росли й міцнішали з роками,
А з нього листя падало зірками
Від радості за їхнє майбуття.

Вогненні ручаї текли по ньому,
Клекочучи, шугали у траву,
Аж доки серце із грудей старому

Не вижорнали — в темінь грозову.
Та він і мертвий береже від грому
Свою родину, в зелені живу!

5

Була у нього усмішка дитяти —
 Блакиті української тепло.
 Любов'ю серце зроджене було,
 Як пісня — чесне, як бджола — завзяте.

І сивокриле, зжурене чоло
 У сяєві Франкової посвяти.
 І, панською сокирою потяте,
 Ім'я Залізняка в нім жило.

Лиш кольору очей не передам,
 Що світ у слові залишили нам,
 Де з подиву і гордості горів я;

Його, як ластівки у небі слід,
 Червонокровий не пійма граніт,
 Ні мармур, що-слабий на білокрів'я...

6

Стояв і плакав я коло труни
 Максима Рильського в печалі темній.
 І сам себе у марноті нікчемній
 Побачив із його височини.

І сам собі я говорив: збагни,
 Що смерть іде по стежці потаємній,
 Щоб мозок твій перетворити в кремній,
 А кість — у пневматичність бузини.

Безсмертя виростає не з могили,
 Воно встає з колиски до вікна —
 В житті його велика таїна.

Благослови свої життєві сили,
 Щоб так, як він, свою верстати путь,
 А помирати можна вже як-будь.

Він вийшов з хати в млисте передрання,
 Зачувши, як гуде мисливський ріг
 Далеких друзів... До дітей своїх
 Не повернувся досі з полювання.

Чи заманила чорноока ланя
 Його туди, звідкіль нема доріг,
 І досі він шукає мовчки їх,
 Соромлячись безсилою волання?

Ні! Він стріляв драпіжників-вовків
 І спить тепер у курені з вінків
 Так тихо, ніби Україна сниться.

Дерева бовваніють навкруги
 В тумані надвечір'я, мов стоги, —
 Між ними ходить слави олениця.

Колись мій батечко учив мене,
 Як за столом тримати гарно ложку.
 Я, слава богу, вивчився потрошку,
 Хоч діло це (не смійтеся!) складне.

Один бере ту ложку, мов Явдошку
 За руку, і викручує, і мене,
 А другий візьме, як смичок, — і тне,
 А третій допаде — як в морі дошку.

Навчіть перо тримати, друже мій,
 До спазм, до зомління, до каліцтва,
 Щоб видати всю силу чоловіцтва...

А там його в запеклості німій
 Прив'язувать мотуззям до зап'ястя,
 Писати і писати, доки вдасться.

Я голос чув його в сумному залі:
 «Поети! Смерть не слугниця! Не ждiть,
 Що з ваших книг обдуха пил столiть,
 I вам начистить ордени й медалi,

I пiдолле епiтети зiв'яли
 Пiдхлiбників старих, що навдогiдь
 Вам золотом назвали вашу мiдь,
 А стежечку — стрiлою магістралi!

Вона повзе, як ворог, з темноти;
 Якщо з мечем назустріч їй не йти —
 Життя від вас тiкатиме, як обрiй!

Той смерть свою навіки поборов,
 Хто на її ненависть мав любов,
 Хто рiвня їй, але у силі добрiй!»

10

Любити свiй народ i в тiй любовi
 Ходити, наче кiнь у хомутi, —
 Дарма що день у день гризе до кровi,
 Здуває горб на гордому хребтi.

Не скаржитись на пужална грабовi,
 Нi на шляхи безводнi i крутi,
 В драбиняку тягнути густобровi
 Снопи надiй на паски золотi.

Не оглядатися в сумнiй тривозi —
 Хоч би й пiвсвiту склали на гарбу
 I вигнули в зенiт рубель на возi,

Копитами впиратися в журбу —
 I не розбити бджiлоньку слабу,
 Що впала в дощ i сохне на дорозi.

Стоять вінки червоні, як щити,
І він лежить, як воїн у зброярні.
Чи рани ті незримі і безкарні,
Що він їх мусив у душі нести?

У варті біля нього став і ти,
Як біля сонця чорний гніт ліхтарні.
Ти віршики пописував бездарні
І геніальні наклепи-листи.

Падлючності й страху брудний байстрюче,
Йому ти серце пробивав могуче
І виливав на нього власну гидь...

Але твоя вже вибила година,
І мимоволі добра ця людина
Тобі своїм безсмертям відомстити!

Учіться в нього, юні гранослови,
В незграбній брилі думки віднайти
Ясні і вперті лінії плити,
Придатної для вічної будови,

Приєднувати геніїв світи
До володінь Тарасової мови;
Коли ж похвал насунуться димове,
Від їх трутизни очі берегти!

Шануйте коми кожної пір'їну
В розкриллях білих ста його томів,
Що піднімали з урвищ Україну.

Він так її любив і розумів,
Що не загубиться у пільмі тліну
І на світанку вернеться домів.

Моя душа в розколинах, мов-скеля,
Тумани смутку сплять на дні проваль.
Та сходить сонце і яснє даль —
Виходжу з туги, наче з підземелля.

Не перетре піском своїм пустеля
Моєї мови голубий кришталь.
Перероста в граніт м'яка печаль,
З путі зникає постать Азазеля.

Тікає дух пустині... Я іду,
Хоч він мені буде на біду
Високі — до небес — перегороди...

Веди мене, дорого правоти,
Як не мені, дай іншому дійти
На тихі зорі і на ясні води.

Він не робив з пера громовідводу
І не осліп в обіймах блискавиць.
Його не бачили лежачим ниць —
Хіба тоді, як пив з потоку воду.

Він України мав чарівну вроду,
Носив її наймення гордолиць.
Він виріс від суниць аж до зірниць,
Великий гранослов свого народу.

Йому призначено і далі йти
Через усі весілля наші й тризни,
Через любові нашої мости,

Що не бояться толу, ні гнилизни,
В сивинах сонце нинішнє нести
В майбутнє сонце нашої Вітчизни.

В його житті ще раз вони страждали,
 Ще раз пройшли чистилище вигнань,
 І їх поем щонайтонкішу грань
 Він в українські переніс кристали.

На мить вони в липневу ранню рань
 Покинули високі п'єдестали,
 В почесній варті біля нього стали,
 І плечі їх здригались від ридань.

Та він із ними перейде межу,
 Де не питають паспорта, ні мита —
 Пускають правду, завертають лжу...

Світитиме народам із пільми
 Зоря Максима Рильського, умита
 Міцкевича і Пушкіна слізьми.

1967

КОСМОС

Івану Давидкову

Коли мій батько руки вмиває,
 Б'ють у скелі долонь моря зелені,
 Плаває сонце, немов черешнина,
 У величезній батьковій жмені.

Нігті, як десять чорних місяців,
 Ходять по еліпсах та по колах.
 Виливає на землю дощі та бурі
 Мозольної тверді найменший сколих.

Рукава заковані, як гірські кряжі,
 На плечах — простори солончакові.
 А там, на чолі, як алмазик Марса,
 Палає краплина спотілої крові.

Чумацький Шлях рушника біліє,
 Мерехтять світила у дрібному взорі,
 Вода у листках споришу, як дьоготь, —
 То згоріли і впали краплинами зорі.

Між мозолями — сині розколини,
Наче між горами ріки сині.
Біль їхній, тихий і безконечний,
Тече і впадає в небесну синь.

Я над глибинами того болю
В думці, наче в ракеті, згоряю.
О Космосе мій! О Космосе труду!
Не знаю твого ні початку, ні краю!

1965

ЛИЦЕМІРИ

Президент США Ліндон Джонсон
окремим листом від 31.ІІІ.1966 року
подякував так званій
українській громаді Клівленда
за підтримку політики агресії у В'єтнамі

(3 газет).

Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики скоять.

Т. Шевченко

Я пізнаю вас, фарисеї,—
Такі ж ви підлі, як були,
Дарма що віддали в музеї
Пісні батьків, як постолі.

Дарма що поміняли гуні
На фраки, смокінги, плащі,
Я пізнаю лоби чавунні
І тулуби, немов плющі.

Дарма що ви втекли за море,
Щоб шкуру зберегти свою,
Я пізнаю вас, людомори,
Поклони ваші пізнаю.

В бетон б'єтеся напропаще,
Не жаль ні спини, ні чола,
Щоб уклонитись пану краще
Від іншого ж таки хохла.

Це ви училися віками
Сотати лицемірства нить
І перед царськими дяками
Себе навзаєм очорнить.

Це ви у Відень і Варшаву
Дари возили вперейми
І нашу славу шанталаву,
Як пси, обдерли до страми.

Це ви клялись народ любити,
А кату череп роздробить,
Та мозок ваш тече на плити
В дірки від рабських чолобить.

Пора б на вас і не дивиться,
Не думати про вас пора б,
Хіба це вже така дивниця,
Що панові вклонився раб?

Та в серці палахтить ураза,
І хочеш сам себе клясти,
Що хрунь од імені Тараса
Шле вірнопідданчі листи.

Радійте, тіштесь війною,
Збирайтеся усі взаміт,
То, може, вас, мов купу гною,
Розкине лютий динаміт.

Але за повзання зміїне,
За лестоців гидку паскудь
Царі вам не дали України —
І президенти не дадуть.

Ні! За блюзнірську телеграму
Вам буде плата золота —
Манесенький шматок В'єтнаму
Для домовини і хреста.

1964

МУШУ

Я мушу книжки читати,
Щоб очі мої не осліпли,
Я розмовляти мушу,
Щоб з туги не оніміти,
Я мушу почути пісню,
Щоб не оглухнути з тиші,
Я закохатися мушу,
Щоб радість прийшла до мене,
Я друга побачити мушу,
Щоб день мені був ясніший,
Я вірш написати мушу,
Щоб серце не розірвалось,
Я працювати мушу,
Щоб не соромитись хліба,
Я мушу опівночі вмерти,
Щоб рано воскреснути знов!

1967

* * *

Біля вуликів на землі
Лежить собі дід мій і куня.
І лазять бджоли по його чолі,
Як по розтрісканім зрізі пня.

І лазять бджоли по запалій щоці,
І він лежить собі, як неживий.
Очі його, немов чорні рубці,
Зашиті сивою ниткою вій.

Не ворухнеться його рука —
Нехай беруть собі карий мед.
Дідусь мій до смерті своєї звика,
Як зве до слави поет.

1965

В гуцульській хаті на печі
 В куточку сушиться пшениця
 На калачі.
 На тій пшениці удовиця,
 Немов на подушчині, спить.
 Їй сниться, що її обличчя
 Покрила віспа
 (То зернятка вдавилися в лице).
 І хоче змиє
 Вона рябеньку шкіру, та не може.
 Метнулася до дзеркала — біда!
 О, скільки на щоці тих чорних ямок!
 Не варто жити! Вибігла на ганок —
 І до колодязя... Вода
 Відбила знов огидні решетини.
 Вдова стає на кам'яні цямрини...
 Кінець... і прокидається.
 В люстерко загляда,
 Стирає із чола, як піт, зернини
 І посміхається...
 Забула, що у неї скроні сиві...
 Які не раз бувають сни щасливі!..

1965

ЛЬВІВСЬКИЙ ДОЩ

На сірий камінь — сірий дощ,
 І вже блищать дзеркала площ,
 І вже себе в дзеркалах тих
 Очима вікон золотих
 Побачили чепуруни —
 Будинки львівські; вже вони
 Почули, як бринить озон
 І грає ринва-саксофон.

І кожен з них — неначе зух,
 Свій дах — неначе капелюх —
 Насунув до саміських брів,
 Щоб він у танці не злетів,
 А танець буде, от ще мить —
 І все у колі зашумить,

Підуть будинки арканá,
Спотів, як плече, стіна,
В пасі залізний трісне шов
Під стук гранітних підшов.
А там, із замкових узбіч,
Іде у центр смаглявка-ніч,
І грім за нею аж реве
І парасолю неба рве.

1965

МАНЕКЕНИ

Манекени одягаються модно —
В закордонні костюми й манішки.
Декого в шовки замотано —
Видно лиш голову й ніжки.

Манекени не люблять праці,
Їм би гріться під склом на осонні.
Від неробства зрослися в них пальці,
І думки в них — як мухи сонні.

Манекени готові вдавиться
Своїм самолюбством жорстоким,
Коли хтось там на зорі дивиться,
А на них і не скине оком.

Манекени чужим хизуються,
До свого ж в нелюбові — нестримні.
Щоправда, вони гризуться
За свої місця на вітрині.

Манекени не мають серця —
Їх ніщо не болить і не коле.
Манекени ніколи не сердяться.
І не плачуть вони ніколи.

Манекени завжди сміються —
Похорони ідуть чи сльоти.
Як це, скажіть, революція
Не сполола цієї сволоти?!

Або грай, або буде,
Бо вже болить попід груди,
Гину, люди, не з простуди,
Грай, грай, туди-руди.
Грай!!!

Коли цимбалюк вертався з весілля чи з іншого свята,
На спині боліли струни, потовчені, мов кістки.
Бігли дітиська за ним, заглядали у цимбалюта,
Чортів тихо показували дулі і язики.

Кінчики струн були як хвостик чи, може, як роги.
Не оглядавсь цимбалюк на дітвору пусту.
Богомільні, що йшли назустріч, зникали з його дороги
Або говорили виразно (кожне словечко вилізано):
— Слава Ісусу Христу!

Дехто поцілувати хотів його при повітанні,
Аби лиш почути, що скаже на боже добре слівце.
А він витався:

— Ну, як там? Цілулки на ярмарку тані? —
І шию гнув, як бик, ховаючи своє лице.

Піп його не любив, гатив кулаком по амвоні:
— Це чоловік не наш! Він причетний до темних справ!
Газди! Та ви в його струнах,
як у тих посторонках коні!
Кайтеся і моліться! Чорт вас у шори вбрав!

Газди прийшли вночі, вирвали з рук цимбали,
Кинули їх на піл і закричали: «Світи!»
На очах його, на сльозах сокирами їх порубали,
Чорта шукали в трісках, але не могли знайти.

Змовк цимбаліст навіки, ніби залякнув у тайні.
Ані слова за рік — ні до матері, ні до рідні.
А в надвечір'я одне він зачинився у стайні
І повісився на короткій, на сивій,
на мертвій струні.

СЕРЦЕ

Серце — як птаха на вітрі.
Вітер хапає віти
Прямо з-під ніг... На чому
Ти маєш сісти й забути
В крилах палаючу втому?
Сядь на солом'яну стріху, —
Не бійся, тебе не застрілять
Хлопчики із катапульки...
Сядь, моє серце, послухай,
Хто там у хаті плаче.
Не знаєш його? Погано.
Ти права не маєш не знати
Найменше на світі горе!
Ти можеш того не знати,
Що сміхом залізо поре.
З низького й високого лету,
З пальми, з берези, з калини
Ти можеш не чути реготу,
Та мусиш почути ридання,
Та мусиш збагнути ридання
Кожнісінької людини!
Сядь, моє серце, послухай,
Хто там у хаті плаче —
Ринешся ти в завірюху,
З болю заплачеш само ти,
Потім співатимеш з люті,
Вихор захочеш збороти,
Серце моє ледаче;
Наставлять на тебе кліті,
Земля заросте багнетами,
Як риба лускою.

По світі

Будеш літати, падати,
Не розуміючи, де ти.
Крила твої затерпнуть,
Скотишся каменем з неба.
А дурень шепне з гніздечка:
«Так йому й треба!»
Та пісня твоя полине
З пальми, з берези, з калини!

1966

Розплющитися можна об стіну,
Роздертися на променях світання...
Це все пусте, як ти несеш весну,
Як будиш льотом льоту пожадання.

1965

* * *

Очі твої, злочинно-гречні,
Сліплять, як сонце на екваторі.
А слова твої небезпечні —
Як набої в палаючій ватрі.

Незбагненні, немов азіати,
Гріхи твої усміхненолиці.
І страшно коло тебе стояти,
Як зимою коло криниці.

Твоїх пальців холодний подув
Зірвав мого серця листик.
Страх мій перетворився на подив
Рук твоїх — авантюристок.

Ти рішуча була, як повстання,
Рахувала секунди бою.
Кожен раз я казав: це остання,
Це остання розмова з тобою.

Взяв я з твого солодковластя
Поцілунками тіло потяте.
Подив мій перетворився на щастя
Заколісаного дитяти.

Кожен раз я прощався навіки
З тобою, улюблена зморо,
А ти навіть не розтуляла повіки,
Знаючи, що повернуся скоро.

1966

* * *

Крізь чорний дим зневаги і брехні
Вона прийшла до мене в самотину.
Вона так ніжно принесла мені
Своє кохання, як малу дитину.

А я боявся руки простягти
І пестоцями немовля накрити,
Питався дозволу у правоти,
Що вміє лиш соромити й корити.

Я відучився з радості ридать,
Я жити звик у темнім домі «мушу».
Коротке слово «ні» по рукояць
Я застромив у безпробинну душу.

Я знав: ніколи серце не проща
Того, що розумом безжально вбито.
Вона пішла і мертво дитинча
Взяла ще більш ласкаво й сумовито.

Я не кричав: «Кохана, повернись».
Я не чекав ні чуда, ані дива.
До горла правда скочила, як рись,
Розлючена і за неправду мстива.

1966

* * *

Моя гріховнице пречиста,
Моя лілеє на багні,
Чужі обійми, як намиста,
Ти познімала при мені.

І знов, як у дитини, очі,
Нічим не відвернути їх.
І на твоєму непороччі
Лечу я в безконечний гріх.

Невже ти хочеш одпокути
На душу стомлену свою?
Невже ти хочеш одягнути
Моєї вірності шлею?

Скрипучі хомути і ярма
За ласку ночі й сором дня?
Чом яблука не рвем задарма
Із дерева життя й знання?

Чи ти готова до вигнання
На нашу землю кам'яну,
Де праця старша від кохання,
А хліб — від нитки бурштину?

Підеш? Візьми свої агати.
Такою будеш, як була.
В мою уздечку запрягати
Мене ти будеш, як осла.

Ти будеш їхати світами,
Усівшись на моїм хребті,
І кидати за джигунами
Свої очища золоті.

А я тебе кохати буду
За те, що не упала ти
Ні у потворну безвість бруду,
Ні у нудоту чистоти.

За те, що ти взяла у змія
І принесла мені той плід,
В котрім була нужда, і мрія,
І молодість на сотні літ.

1967

З ЦИКЛУ «ДИТИНСТВО»

* * *

Прийшов купець з червоними очима,
Щось на подвір'ї з батьком говорив,
А потім витягнув капшук з грошима
І за моє дитинство заплатив.

Я одягнувся у нову сорочку
І, сльози витираючи тихцем,
Потяг сумне теля на мотузочку
У чорну ятку за старим кущем.

Я бачив сонце, ніби ніж у крові,
Там, де в лісах кінчається земля,
І думав: що, ну що скажу корові,
Коли вона спитає, де теля.

Приніс я кволий мотузок з теляти,
До хати увійшов, немов німий,
І спати ліг, і чув у сні, як мати
Ділила на податки золотий.

І пошепки, як вітер на підсінні,
Молилася за душі всіх створінь.
І прокидався я, неначе в сніні,
У сивім шелесті її молінь!..

І досі — тільки сном візьмуться очі —
Я чую журні мамині слова,
Лечу стежками поміж ниви отчі,
Де кров'ю сонця збрижкана трава.

1965

* * *

Сивіє сіно у валках,
Схилили голови ромени.
Мій батько сивий, наче птах,
Здрімавсь од змори коло мене.

І засихає сивий піт
На сонячній високій скроні.
А я готую наш обід —
Малай і яблука червоні.

Та не буджу його — хай спить,
Бо встане й скаже:

«Їсти — потім...»

І піде знов траву косить
І поливати сивим потом.

1965

* * *

Впали на мене чари
Хмари далекої.
Біг я через мочари
І став лелекою.

Понад широким полем
Зашумів крилами.
Ніби черкнув я полами
Об небосхили.

Сів на зеленім обніжку
Аж перед вечором
І на оденьку ніжку
Став по-лелечому.

З лелечатами по зарінку
Бігав навзаводи.
Раптом побачив жінку
У темній заводі.

На хвилях вона ходила,
Гралася зорями.
Швидко сховав я крила
Під осокорами.

Сам за прозору галузь
Приліг на купині.
Бачив, як одягалась
Жінка по купелі.

Як у волосся синє
Вплітала маєво.
Як вона в тихій лозині
Зникла, мов марєво.

Мене осліпили похилі
Золоті плечі.
Не міг я знайти в бадиллі
Крила лелечині.

Там дєсь вони пропали
Під осокорами.
Пішов я в світї, пропалений
Жіночими зорями.

1965

* * *

Коли стає у хаті темно,
Сідаємо при каганці.
Мов кіт, муркоче веретєно
До ранку в маминій руці.

Мосяжним топірцем опришка
На грушці висить молодик.
Влітає в душу перша книжка,
Б'є дзвін шабель, сокир, мотик.

Повстанчі зорі, наче маки,
Понад Карпатами цвітуть.
А в нашій хаті гайдамаки
Китайки на онучі рвуть.

Жупани міряють суконні —
З плечей вельможних — залюбки.
У вікна заглядають коні,
Як на весіллі дїтваки.

І чути плач землі моєї,
І в палашах синіє гнів,
І Гонта вносить у киреї
Своїх зарізаних синів.

Черешня, як та мати, край дороги,
У жиликах селянські чорні ноги.

Сорочка цвіту білого на ній —
Мережка у блакиті весняній.

Колись мене ця добра деревина
Тримала на руках, неначе сина.

Багато нас було, її дітви, —
Всіх не назвеш, хоч півсела назви.

Вона, схиляючи зелені скроні,
Давала ягід нам соски червоні.

Ми висіли на ній, немов рої,
Тужавіли від молока її.

І, вдячні нашій черешневій долі,
Гойдалися в її шумнім подолі.

Як газда біг з кавулею в руці,
Спурхали з неї ми, як горобці.

А він, лихий ненависник, зі злості
Ламав їй, бідній, палицею кості.

Хай краще пропадає все задар!
І кров її світила, мов янтар...

Стоїть вона в світанку сумовита,
Як біла хмара, променем пробита.

Скидаю капелюх. Не впізнає.
— Це я, черешне, я, хлоп'я твоє!

Вона знімає рукавом сльозину:
— А де ж ти так барився довго, сину?

1965

З ЦИКЛУ «ЛИТОВСЬКИЙ ЛІС»

* * *

Ідуть дуби купатися у море,
Над головами піднімають руки...
Чи добровільно йдуть а чи з принуки —
Не знати нам про їхнє щастя й горе.

Чи йдуть вони, неначе ті погани,
Хреститися, щоб догодить князеві...
Між ними підлітки, і парубки сталеві,
І сухорукі чорні дідугани.

А може, то — литовські риболови,
Бо горда в них постава й строгі лиця...
Я хочу вникнути у шелест листя,
Бодай слівце збагнути з їх розмови.

1964

* * *

Все так, як у Чурльоніса. Мов струни,
Червоні стовбури високих сосон. Хто там
До них торкнувся пальцями? Проходим
У музику через брижаві дюни.

Все так, як у Чурльоніса. Корони
На головах царівен-сосон. Що це,
Між ними і моя кохана? Сонце,
Як мати, гладить ніжно їхні крони.

Все так, як у Чурльоніса... Зелене
Гілляччя рук моїх тріпоче. Легко
Гойдаюся між соснами. Далеко
Вітри співають тужні кантилени.

1964

* * *

По шию у піску сосна стоїть.
Посивіла косата верховіть.

А вітер злий — не спить він і не їсть,
Бо затаїв на неї чорну злість.

Не випускає він її з лабет
І хоче поламати їй хребет.

Піщані гори хоче покотить
На соснячок, що від страху тремтить.

Сосні піском він очі засипа,
Та бореться із ним сосна сліпа.

Безсило білі стегна дюн лежать —
Тут не пройти пустелі ні на п'ядь.

О, дай мені, сосно моя, снаги,
Щоб не пройшли повз мене вороги,

Щоб я і мертвий, стогнучи в землі,
Утримував навали смертні й злі.

1964

* * *

На вирубі ріка померла,
І стали хвилі валунами,
І вигнувся стрибок форелі
Усохлим прутиком ліщини,
І клені, як шишки, упали,
Наїживши луску червону,
І сині плавники мерени
Застигли тінями у спеці
Зів'ялих папоротей. Лихо.
І я не знаю того слова,
Що може ріки воскрешати,
І так заплакати не вмю,
Щоб тихі сльози під бескеттям
Дух річки нової зродили.
Моя сльоза паде на камінь
Камінчиком, і жалить іскра
Мій жаль... А тут вогню не треба.

1965

З КНИЖКИ
«СОНЕТИ ПОДІЛЬСЬКОЇ ОСЕНІ»
(1973)

ЧАС

Коли набирають стяги епохи
Вітру нового і висоти,
Думай, що світ змінити хоч трохи
Повинен і ти,

Ти, що на темній мозольній долоні
Прочитав письмена зобов'язань і прав,
Ти, що в любові, а не в прокльоні,
Серця свого всю потугу зібрав.

Ти, що виносиш сонце зі штолень,
Ти, що гориш на незримім вогні.
Ти, що неправду чуєш, як олень
Чує мисливця в гущавині.

Ти, що то пісня твоя, мов невіста,
Тче й розгортає небес полотно.
Ти, що несеш ім'я комуніста
Не як парасолю, а як знамено.

Трудяться важко на цім суходолі
Руки,
Мислі,
Мрії,
Слова.
Тільки в твоїй неприборканій долі
Час ожива.

Ні, не від часу тьмяніють дати,
Іржавіє голос, душа і перо,
Час — тільки те, що можна віддати
Людям на щастя і на добро.

Він не у зморшках і не в сивизні,
В праці і в битві час постає.
Час відчуває лиш той, хто Вітчизні
Дає безіменне безсмертя своє.

1970

Я — КОМУНІСТ

Я бачив світ, де б'є нужда навідлі,
Брехня пече і пухне, як нарив...
Та в лєнінському слові, як у світлі,
Я сам себе очистив і відкрив.

Мої чуття, як атом правди, стислі,
Прудкі, як блискавиці течія,
Я — комуніст і в імені, і в мислі,
В якій реве та стогне кров моя.

Під зорями тривожними щоночі
Я чую погляд предків на собі.
Це їхні мрії, здогади пророчі
Дозріли крєвно у моїй судьбі.

Козацькі думи, хоч сумні, та вольні,
Спів арсенальців, що від куль не впав,
І молодогвардійців крик зі штольні
Я в голосі своєму посплітав.

Мої літа — не монотонні дублі:
Я змінююсь, як світанковий пруг.
Ясні уми і руки зашкарублі
Жаданням творчим з'єднує мій дух.

Я обнімаю землю молодую,
Сніги палю, як вітер-весновій,
Людині я будувати буду, —
Будувати в родині світовій.

Все, що роблю, — не з крові, тільки з поту.
І тут мій рай, а не на небесі.
І відіб'є той час мою роботу,
Де гратимуть, як грані, всі часи.

Мене не знищить туга ані зрада,
Ненависна межа не вб'є мене.
Мого народу чесна автострада
Племен стежину босу не зітне.

І в ліс її не віджене, а взує,
Наддасть розгону їй і широти,
Як сонце, нас перепиняти всує,
Не повертатись нам, а далі йти.

Я — комуніст. Хай квилить пан і блазень!
Душі моєї не збагнути їм.
Я в сонячній неволі зобов'язань
Вчарований покликанням своїм.

Та що мені жерці сліпої волі,
Хай знають — я живу нелегкома!
Вони ж — мов хроби безхребетні й кволі:
Свободи в сейфах золотих нема.

Своє життя затис я, наче рану,
Щоб сонце донести до всіх людей,
А сейфи їх, як мури Ханаану *,
Розваляться, коли затрубить день.

А день озветься грізною трубою,
Де кривда зачинилася стара.
Свобода їх обернеться ганьбою,
Мій біль — снагою мудрості й добра.

Я обіймаю землю молодую,
Сніги палю, як вітер-весновій.
Людині я будущину будую,
Будущину в родині світовій.

Ростуть мої діла, мої надії,
Мій світ росте від ленінських щедрот.
Я — комуніст і в імені, і в дії,
Яку благословляє мій народ.

1970

ЗБРУЧ

З берегів збігають явори,
Мов хребет коня, блискоче нива.
Вистелена сміхом дітвори,
Наче листям, течія лівива.

Згоїлось, пропало, заросло,
Що віки кривавило й боліло,
Тільки спомин гострий, наче скло,
Врізався мені до кості в тіло.

* Х а н а а н — стародавня назва Палестини і Фінікії (II тисячоліття до н. е.).

Я уздрів на мент удалині
Збруч, обсотаний колючим дротом,
Спалахнути хочеться мені
В сонці над возз'єднаним народом.

Мій народе! Не загинеш ти,
Не впадеш, як раб, нікому в ноги,
Доки будуть на Збручі мости,
Що злучили всі свої дороги.

Наша воля, наче печія,
Досі мучить вигнаного ката.
Десь в Європі тихо, як змія,
Спить, скрутившись, ця межа проклята.

Ця межа, порубана ганьба,
Хай собі сичить із дупловини.
Ствердила наш дух нова доба
Силою великої родини.

Хиляться Карпати до Дніпра,
Відбива Славута їхню вроду.
Я не знаю більшого добра,
Як добро возз'єднання народу.

Мій народе! Не загинеш в тлі,
Не діткнуть тебе вогні ворожі,
Доки біля нашої землі
Ленінове слово на сторожі.

1969

АНТИСВІТ

Єсть антисвіт. Це не закон молекул,
Не догматичність атомних орбіт.
Це інше щось (благословлю лелеку,
Що в світ мене приніс, не в антисвіт).
Та все-таки і там пожив я трохи,
Де будь людиною — чи не найтяжчий гріх,
Де хтиві душі в стрілах, як панчохи,
І всі думки навколо тих панчіх.
Стоповерхові дзеленчать льодовні,
Сивіють люди з холоду, як скло.

Як пляшечки. Щасливі, доки повні,
Побито їх, як з них життя скло.
Там етикетки замість етикету,
Приклеєні чужі слова до уст.
І ділять, мов кавун, ділки планету,
На золото свій проміннявши глузд.
Як ластівка, літає гострий смуток
В ущелинах байдужості й реклам.
Клейноди багачів і проститутток
Вогнем фальшивим палять цей бедлам.
Спіткнувся негр, і кров тече по сходах,
Не піднімуть його з ослизливих плит,
Він має право на останній подих,
Він хоче вмерти — хай йому щастить.
Зажурений господь глухих захристії —
Смиренну тишу розпанахав джаз.
В кінокартині, як базар, барвистій,
Грав бог себе, щоб говорити до нас!
Кохання, слава, честь — усе на біржі.
Кипить неон принадливих оман.
Конає мисль у божевільнім вірші,
Живе екстравагантний графоман.
Одним життя — це пікніки і раути,
А іншим — кривавиця й мозільня.
Є антисвіт, немає антиправди;
Все просто називається — брехня!
У кого ж там на оці паполома?
Хто там шукає знадних закордонь?
Всі мислі попеляються, як солома,
Не гасне тільки ленінський вогонь.
Є антисвіт, немає антисерця.
Людина скрізь. І скрізь народ, як мій.
І в сутеренах антисвіту б'ється
Сімнадцятого року вогневій!

КАНАДСЬКІ ДОРОГИ

Тріснув бетон канадської автостради,
І пробився в щілину листочок зелений.
З чийого серця він виріс,
з чийого страждання
І чого так сумно задивився на мене?

Дядьку мій, дядьку, це ти став листиком,
Але не на цвинтарі у Підкарпатті.
Над тобою летять із сичанням і блиском
Очкасті «форди» і «фольксвагени» горбаті.

Тебе виганяли із хати податками
Товкти окрай шляху гранітні породи.
Тобі на могилу, наче солдаткові,
Поклали сріблястий меч дороги.

Дядьку, листочку зелений, скажи мені,
Що передати твоїм родичам?
Чи те, що не мавш ти навіть імені,
Чи те, що на гробі твоєму не родиться

Ні овес, ні пшеничка, ні бараболя,
Не росте ні ромен, ані барвінок?
Чи те, що, закутий залізними болями,
Ти Канаді життя своє дав, як віно?

Так, я скажу, що тяженним молотом
Ти кував для Канади мечі нержавіючі,
Що віддав ти Канаді неціловану молодість,
Що конав ти, про волю і щастя мріючи...

Що не повернешся в рідний Стопчатів,
Не будеш ходити до Березова в гості.
Що канадські дороги з твоєї печалі
Посивіли... затвердли з твоєї кості.

1961

СИВИНА

Молодесеньке дівчатко йшло —
В сивих кучерях його чоло.

З перукарні їх несла вона,
Сяяла фальшива сивина.

Що ж...
Облудна старість — не біда,
Гірше, як облуда молода.

Не твоя це дівчина, мабуть,
Не дивись, роздумайся, забудь!

Але ні, згадай війну страшну
І дівочу справжню сивину!

Пригадай годину ту лиху,
Як стояв з дівчам ти на шляху,

Як вели повз вас отця її
У німецькі у чужі краї.

Покотилась по косі сльоза —
Посивіла від сльози коса.

Посивіла, забіліла вмить —
Вже ж тієї сивини не змить!

Пригадай і возвелич красу
Всіх, що посивіли завчасу.

А цього дівчатка не вини,
Бо не знає сивині ціни.

1961

НА БУДІВНИЦТВІ ТОКТОГУЛЬСЬКОЇ ГЕС

Місяць на сивій скелі —
Наче бетону відро.
Поблискує тьмяно на кельмі
Липуче його сребро.

Злетіла стрілою линва,
Вп'ялася у твердь узбіч...
Камінь жбурни в долину —
Легітиме цілу ніч.

Бринить повітряна дорога
Крізь урвища голубі.
Там комсомольці до бога
В колисочках їздять собі.

Там, як горіхи в отаві,
Зірниці в димах небес.
Там сніг у вечірній мряві
Цвіте, як блакитний без.

Дівочі долоні теплі
І гострі від мозолів;
Хлопчина співає на греблі,
З кохання він захмелів.

З кохання та з величання
Поета-бунтівника.
Ці гори — його поривання,
А мрії його — ріка.

В хустках і чоботях гумових
Всі дев'ять прекрасних муз.
В союзних радянських мовах
Дзвенить Токтогулів комуз.

Агей, Токтогуле, чи знав ти,
Як гнали тебе в Сибір,
Що світло твоєї правди
Одягне такий убір?!

Як пальці твої торкали
Струну із тугої жили,
Чи знав ти, що в серце скáли
Твій голос навіки взяли?!

Ні, не благання слізні,
Що билися в неба дах,
А слова непокірної пісні
Струмують у проводах!

1969

ДО РОБИТНИКІВ ЧЛІ

Compañeros! Браття! Комуністи!
Біль у мене в серці.

Він болить,
Він жадає, щоб його повісти,
І несе до вас — швидкий, як мигь.

Бачу ваші погляди печальні,
Чую ваші голоси трудні.
Глухо, як обвалища в копальні,
Падають на нас камінні дні.
Анди йдуть скорботні й сполотнілі
Під вагою стогонів і ран.
Ріками і ручаями Чілі
Кров стікає в Тихий океан.
Сталь радіє в перемозі куцій —
Словесами не скрушить її.
Силу танків, а не конституцій,
Вибирають завжди глитаї.
Воля їх, що ніби йде пустопаш,
Вся доцільна і страшна, як бронь...
Голуба з шакала ти не зробиш,
Не відвернеш ласкою вогонь.
Край ваш обсотали, як гадюки,
Чорні тучі вдушливих порідь.
І для сейлу * закордонні дуки
Кров'ю збагатили вашу мідь.
Робітнича сило нездоланна,
Ти ж ні вдень, ані вночі не спиш,
Вірю: знайде пана й капелана
Кров, відлита в кулях, наче спиж.
Кров'ю переїджене залізо
Ще впаде з обшмугляних зап'ясть.
Над Сантьяго, над Вальпараїсо
Залп Свободи океан віддасть.
Всіх живих і мертвих, як з легенди,
З мідних руд покличе океан,
І воскресне Сальвадор Альєнде,
І Неруда вийде на майдан.
Струсонуть із себе сиві гори
Генералів, наче кінь мухву.
Знов у ящик темної Пандори
Зберете ви нечисть неживу.
Кинете її в ясне багаття,
В полум'я цілюще й молоде.
Compañeros! Комуністи! Браття!
Сонце йде — звитяга ваша йде!

1974

* Сейл — розпродажа речей за зниженими цінами (англ.).

З КНИЖКИ «СОНЕТИ» (1978)

З ЦИКЛУ «ЛЬВІВСЬКІ СОНЕТИ»

ЛЕНІН

До сонця він подібний. Обійма
Промінням розуму простори світу.
Іде весна на землю, ним зігріту,
А де не світить — радості нема.

Немає між людьми тепла-привіту,
Де визиску загусла чорна тьма,
Де знову побудована тюрма
Для тих, що ждали ленінського світу.

Повинні впасти мури кам'яні,
На волю в'язні вийти мають конче,
Здобути владу мусять ясні дні,

І, вирвавши планету з темноти,
Племенам і народам, наче сонце,
Його ім'я сіятиме завжди!

1956

ІВАН ФРАНКО

Учителю, стою перед тобою,
Малий, вчарований до німоти.
Ти нас бентежив, кликав до мети,
Будив могутнім словом, як трубою.

Палюща мрія, що залишив ти,
Навіки стала нашою судьбою.
Але нема кінця стражданню й болю,
Хоч розвалилось царство темноти.

Тепер у нас настала сонця влада.
Про що ти мріяв лиш — те бачу я,
Та не без виродків нова сім'я!

Я в них слова метаю кам'яні,
Грізні, як для панів Москва... Мені
Потрібна, ніби хліб, твоя порада!

* * *

О Львове, батьку мій камінний, знаю,
Як мучила тебе страшна жада
В бою, коли напасницька орда
Топтала й роздирала Русь безкраю.

Хоч марилає і снилася вода,
Ти не втікав до Вісли чи Дунаю,
Ти не кричав: «Рятуйте, помираю!»
Попалений, немов земля руда.

Там підживляли камінь міста лози
Могутніх рік, там ніжились плоди...
А ти ковтав у смутку власні сльози.

Та вчув Дніпро твій стогін — крик біди
І в пригорщах крізь вогневійні грози
Приніс тобі цілющої води.

1956

* * *

Як дерево, що не приносить плоду,
Лиш кидає на сад родючий тїнь,
Возноситься над ним у височїнь,
З його землі висмоктуючи воду,

Так ти живеш. Не пропустити моду —
Це найважливіше з твоїх стремлінь.
І схована твоя духовна тлінь
За куплену, фальшиву, підлу вроду.

Та іншу я люблю, а не тебе.
Куди ж тобі до дівчини з артілі,
Що гній з корів змиває і шкребе.

Від праці в неї руки занімїли,
Та дух стомовний в струдженому тілі
Приваблює, як небо голубе.

1957

* * *

Коли мені підхлібник тисне руку,
Тікаю геть від нього, сам не свій,
Мов босою ногою на гадюку
Я наступив на стежці лісовій.

Боюся усмішки його без звуку,
Такої штучної, як у повій,
О, він мене втоптав би у багнюку,
Його слова — отруєний напій.

А він піде тихенько поміж люди
І просичить то тут, то там слівце,
Що з мене вже, мовляв, пуття не буде.

Зарозумілий... Добре знаю це.
Я ж не Христос, що, знаючи підлість Юди,
Дав цілувать йому своє лице.

1957

* * *

Карпати потонули в тишині,
Стоять смереки у сонливій зморі,
І жевріють в небесній вишині,
Як вуглики у згаслій ватрі, зорі.

Мені здається, що стою на дні
У велетенським, глибочезнім морі,
Вгорі світила бачу я нічні
Крізь води тихі, сині і прозорі.

Піщинкою дрібною на землі
Себе я почуваю в ці хвилини...
Та на світанку море ночі схлине,

І перед сонцем, в ранішній імлі,
На цім шпилі вершини знову стану
Володарем земного океану.

1957

ГАЛІЛЕО ГАЛІЛЕЙ

Печаль мерця в обличчі Галілея:
Або зректися істини й ума,
Або — автодафе! Душа німа
Згортається в темнотах, як лілея.

Кат з чотками, немов з петлею рея,
Стоїть над ним — і виходу нема.
Там жах вогню, тут підлості страма,
Там смерть, а тут прислужницька ліврея.

Він каявся й хрестив своє чоло,
А потім жартома сказав: «Сеньйори!
Все ж крутиться Земля, що б не було!»

Те слово чути крізь віки і гори,—
Що десь на дні облудної покори
Кипить, як правди вічне джерело.

1967

* * *

Зберуться кардинали на конклаве,
І стане папою один із них.
Задзвонять дзвони в мурах кам'яних,
Святійший сяде на престолі слави.

Та бог у Рим не прийде на відправи
Латину слухати — нема дурних,
Телефонічно із небес ясних
З намісником своїм поладить справи.

В його словах — звучати буде злість,
Але на всі господні настанови
Непогрішимий скромно відповість:

— Я пам'ятаю завдання Христове:
Не риб ловити в сіті, а людей...—
Всевишній скаже радісно: — О'кей!

1956

* * *

Поезія — це мова молодих.
О незвичайна, чародійна мова,
Хоч пронеслася молодість громово,
Твій звук у мене в серці не затих.

Душею чую твій палючий дих,
Твій зір летить крізь мене чорноброво.
До смерті я шукати буду слово
Для днів моїх незгасно золотих.

Хоч є такі, що з першого морозу,
Як забринить на скронях сивина,
Готові швидко перейти на прозу...

Я ж буду пить, мов келихи вина,
Цілунок темні під кущами бозу,
Що їх, мов цвіт, блакитний сніг згина!

1958

* * *

Вже недалеко нам до роздорожжя,
Де з добротою розійдеться лють,
А з чесністю — підлота зловорожа,
А з правдою — брехня, гидка паскудь...

Краси без колючок не втратить рожа,
Людина не загубить горду суть, —
Як буде радість у душі хороша,
А злу гризоту з серця проженуть.

Але на тому щасному розпутті,
Де пари почуттів, що здавна скуті,
Повинні роз'єднатися навік,

Ненависть не розлучиться з любов'ю,
І не водою буде кров, а кров'ю,
І чоловіком буде чоловік!

1958

* * *

Заходить сонце в золотих лісах,
На стовбурах палахкотить живиця,
Краєчок хмари, наче блискавиця,
Горить у надвечірніх небесах.

Ти на цей світ не можеш надивитися,
Та ніч з нори вилазить, як ховрах.
Невже вона твій зір оберне в прах,
Невже погасне дня твого дивниця?!

Ні! Все на світі буде берегти
Сліди твого палаючого зору,
Якщо він митий слізьми доброти!

Але як ти підносив очі вгору,
Щоб лиш добути блискавку сувору
І залишати згарища...— тремти!

1968

* * *

Якби я втратив очі, Україно,
То зміг би жить, не бачачи ланів,
Поліських плес, подільських ясенів,
Дніпра, що стелить хвилі, наче сіно.

У глибині моїх темнот і снів
Твоя лунала б мова солов'їно;
Той світ, що ти дала мені у віно,
Від сяйва слова знову б заяснів.

А глухоти не зможу перенести,
Бо не вкладе ніхто в печальні жести
Шум Черемошу, співи солов'я.

Дивитися на радощі обнови,
Та материнської не чути мови —
Ото була б загибель-смерть моя.

1956

* * *

Людське життя — не книги чорновик,
Не вирвеш слова звідтіля ніяк.
А він в душі носив смертельний ляк,
Немов трава, під кожним вітром ник.

Прислужувати, наче кельнер, звик.
За Польщі говорив, що він поляк,
З фашистами фашистом був, підляк,
Тепер горлає скрізь: «Я — більшовик!»

Мерзенний раб! Не вірте ви йому,
Так називатися не має прав,
Хто не служив народові свому,

Безчестя сіяв, вигоди збирав,
Хто, боячись потрапити в тюрму,
Людину у собі на смерть скарав.

1956

* * *

Стіною чорною іде гроза,
Як постріли гарматні, грім гримить.
У зворах вітер вис-скавулить,
Смереки гнуться, як тонка лоза.

Хтось небеса ножами проріза —
Стуляються на небі рани вмить.
У мене на щоці уже тремтить
Краплина дощова, немов сльоза.

— Тікай! — кричать з колиби вівчарі,
А я надворі буду — на горі,
Обидва з громом небо сколихнем.

Вдихну я в груди племінь блискавиць,
Щоб перед ворогом не впасти ниць,
Щоб дихати в його лице вогнем!

1957

З ЦИКЛУ «БІЛІ СОНЕТИ»

СТАРЕНЬКА РИМА

Старенька рима, у паркані вірша
Прибита, мов штахетина гнила,
Займає місце. Як байдужим оком
Сковзнеш по ній, то скажеш: «Все гаразд!»

Та тільки потривож її рукою,
Переконатися попробуй сам,
Чи міцно думки цвях сидить у слові,—
І вже гуде в поезії діра!

Але ще гірше, як іржаву мисль
Вганяють молотком у дошку рими,
Що зм'якла від гниття й приймає ржу!

Навіщо майструвати загорожі,
Коли вони дірками верещать,
Під'юджують невинних до злочинства?

1967

ХЛІБ

Нема такого хліба на землі,
Як той, що моя мати випікала
На листі горіховому в печі,
Глибокій, мов тунель коло Яремчі.

Як небо зорями, той мамин хліб
Обсипаний був зернятками тмину,
Він кликав і манив мене здаля,
Як свято пахощів у нашій хаті.

Я не збагну ніколи, як вмістилось
Мов життя в маленькім слові: хліб,
Вселенна — в зірці тмину запашного.

Живе в нім мати, що давно померла,
І той горіх, що з туги всох за нею,
Мені у тому слові шелестить.

1967

СУТЬ

Дошки знайдуться на мою труну
Так, як знайшлися на мою колиску,
Але колиска залишилась людям,
А домовина буде лиш моя.

Слова знайдуться на мою печаль
Так, як знайшлися на веселу пісню, —
Та чи візьмуть у мене пісню люди?
Та чи помре зі мною смуток мій?

Це дуже тяжко — написати пісню,
Що, мов колиска, йде із роду в рід,
Від маминих очей до зір гойдає.

Це дуже тяжко — плакати в самоті
І зберегти для себе власну тугу
Такою неподільною, як смерть.

1967

ДЕРЕВА

Мені ненависна дерев покірність:
Рубай, коли, пали — вони мовчать.
Однісінька сокира проти лісу
Бездарною звитяжницею йде.

Люблю я вперту гордість деревини —
Води не попросити в спекоту,
Ніколи не ховатися від грому
І перед сонцем не стояти взгин!

Висока гідність і низька покора
В одній душі, в однім листку живуть —
І цю огидну єдність проклинаю!

Чим вигнати з дубів тупе мовчання,
Коли воно вже звикло до вогню,
Що душу лісу в попіл обертає?

1967

ОСВЕНЦІМ

З Освенціму не повернусь ніколи,
Хоч добровільно я сюди прийшов.
Тут черевички донечок моїх
Говорять вирваними язиками.

Тут окуляри батькові на купі
Побитих скелець, звихнених оправ
Пізнав я по воловиній жилі,
Що нею зв'язані вони в надніссі.

Тут мамину впізнав я сивину
У стосі кіс жіночих — по стеблині
Сухого променя із косовиць.

Метафор не шукайте в цьому вірші,
Хіба що не було у вас батьків
І ви дітей ніколи не взували!

1967

ЛИСТ

Коли мій батько відійшов назавжди,
В його столі знайшли ми «Кобзаря»,
А в книзі декілька старих квитанцій
І мій пожовклий, ще студентський лист...

Я звідомляв, що почуваюсь добре,
Що не потрібно помочі мені,
Хіба що — передати трохи бринзи
Та на кулешу свіжої муки.

Тепер мені того писання сором!
Так ніби мій отець не мав души
І сам, крім їдла, не жадав нічого.

Як я забути міг, що шандарі,
Давно пронюхавши, в кого «Кобзар»,
Як Довбуша, боялись мого батька!

1977

МАТИ

До матері я в спогадах вертаюсь,
Кладу своє зажурене чоло
На темних жил вузли та блискавиці
Її спрацьованих і скорбних рук.

Вони мене не вдарили ні разу,
Голубили, здається, лиш тоді,
Як ми прощались. Так було востаннє,
Коли назавжди мати відійшла.

Я не боявся рук її тружених,
Але тривожно думаю тепер,
Чи перед ними я не провинився?

Я чую в скронях пульс тих рідних жил,
В них бачу блискавку мого сумління,
Що осяває темряву душі.

1978

ХМАРИНА

Десь у зелених плесах Лючки й Пруту
Я бачив ту хмарину ще малим.
Вона була немов печальна жниця,
Що над дітям здрімалася в снопах.

Я впізнавав себе в її дитині
І знав, що сниться їй брехливий сон.
Збудіться, мамо!.. Хмара відпливала,
А я йшов їсти панцизняний хліб.

Тепер я в рідні води заглядаю,
Та вищі вже над світом небеса,
І в зорі обернулись наші сльози.

Все одійшло, лиш мамин білий серп,
Що випав із мозольної руки,
В стерні небес вечірніх тужно сяє.

1978

З ЦИКЛУ «КИЇВСЬКІ СОНЕТИ»

* * *

Майнула мить одна в краю чужому,
Але здалося, що пройшли віки.
Гуділи сни мої, мов літаки,
Будився я від ранку, як від грому.

І ось тепер вертаюся додому
Розбитий, наче глек на черепки.
Та, ніби дотик дружньої руки,
Знімає рідне місто з мене втому.

Вздоровлює мене ріка століть,
Знов у мені напружується й грає
Коріння слова й мислі верховіть.

Це щастя, як життя, одне й безкрає,—
І в тому знак його, що сонце сяє,
Тече Дніпро і Київ наш стоїть.

1976

* * *

Коли каштани в Києві цвітуть
І пахнуть медом голоси киянок,
Моя душа світлішає, мов ранок,
Вивірюється з крові каламуть,

Бентежить сонце, як жіноча груди,
Побачена крізь марево фіранок...
І прагну я свого життя останок
На білу свічку цвіту обернуть.

Світитися жадаю між братами
Добром і радощами. По світах —
Розвіятись ясними пелюстками.

А коли ні, опасти хочу в прах,
Щоб вистелився світлом вічний шлях
Світам — під Києва зелені брами.

1976

* * *

Наморені вертаються додому
Робітники, і в електричках сплять,
І рейки гнуться, й поїзди скриплять,
Мов сталь везуть, а не робочу втому.

І видно при освітленні грузькому
На кам'яних обличчях снів печатъ:
Змивають мрії з душ пилюку й чадъ,
Турбот вагу, буденщини оскому.

О, скільки причаїли далини
Посміхнені, хоч і закриті, очі,
Благословенні, хоч короткі, сні!

Мені здається, що по темній ночі
У погляд сонця і в слова пророчі
Нових співців обернуться вони.

1976

* * *

«Приди ко мне, брате, у Москову».
Іпатієвський літопис 1147 р.

«Приди до мене, брате, у Москву», —
З віків лунає голос побратима.
Ця дружба, як стіна неопалима
Софії золотої. Я живу,

Я піднімаю небеса плечима,
Тому, що помирав за корогву,
Яку несли крізь бурю вогневу
Мої народи. Далеч несходима,

Безмежна вірність, тиха доброта
Ідуть мені назустріч із Росії,
Схиляються століття, як жита.

Безсмертя прагнуть душі молодії,
Бо не в майні та в вигодах, а в мрії
Лежить братерства людського мета.

1976

***

О рідне слово, хто без тебе я?
Осміяний людьми кретин-стиляга,
Мертвяк, оброслий плиттям саркофага,
Прах, купа жалюгідного рам'я.

Моя ти — пісня, сила і відвага,
Моє ти — людське ~~лепше~~ ім'я.
Душа тобою повниться, сія,
Без тебе сохне й хилиться, як чага.

Тебе у спадок віддали мені
Мої батьки і предки невідомі,
Що гинули за тебе на вогні.

Так не засни в запиленому томі,
В неткнутій коленкоровій труні —
Дзвени в моїм і правнуковім домі!

1956

***

Схитнувся на ожеледі інвалід
І впав, так ніби ноги по коліна
Йому вогнем відбила вдруге міна
І раненого кинули на лід.

Розчахнутий, колючий, наче глід,
Розбитий, ніби статуя камінна,
Піднявся він, і кров його кармінна
Палила сніг, що й сам від болю зблід.

Ні, не було ні вибуху, ні крові.
Шумів тролейбус, будувався дім,
Виблискувала вулиця в обнові.

Лиш я, немов на полі бойовім,
Спинився і, закований у грім,
Застиг на півжитті, як на півслові.

1977

* * *

Ходивши біля Бабиного яру,
Де плаче вітер сивий, як пророк,
Я на червоний наступив листок,
Що з клена впав на плити тротуару.

І бризнула, як полум'я пожеару,
Із нього кров, і послизнувся крок,
Озвася кулемет, і в темний змрок,
Неначе в яму, впав я від удару.

Там я помер від кулі й там воскрес,
Але навик, як блискавка шалена,
В душі моїй зостався крик небес.

Вступила в мене сила незнищенна.
А наді мною листя, як знамена,
Палало в глибині небесних плес.

1976

* * *

Вже в надвечір'ї гаснуть осокори,
Мерехкотить підфарниками шлях.
На автостраду в стемнених полях
Далеке світло кидають мотори.

Чорніють рідні пагорби і гори,
Мов батькова долоня в мозолях.
Не доторкаючи небесних блях,
Летить мое життя, як промінь, скоре.

На стрілах і на схрещенні доріг
Шукає погляд мій дороговказу,
Та не в пільму, де жде м'який нічліг.

Не прагну темноти подібно плазу,
А лиш туди, де згасну я одразу,
Крізь ніч до сонця — мій летючий біг.

1978

* * *

Не вірю в те, що ми постали з глини,
Коли дивлюсь на ленінське чоло.
Як у перéвесло міцне стебло,
Назавжди входжу в світлощі людини.

З глибин душі моєї промінь лине
До серця, що на світ ще не прийшло.
Від моїх мислей відпадає зло,
Як відпадають од дахів льодини.

Я натикаюсь на біду й печаль
І прокидаюсь, не сплячи, від болю;
Від сонця очищаюсь, мов кришталь;

Та чую в тишині і в громах бою,
Як ленінських очей тривожна даль
Тече під серцем, сяючи любов'ю.

1978

* * *

В червоні нарядилися панчохи,
До вуст приклали сурми голосні,
І грають князю влесливі пісні
В Софійському соборі скоморохи.

Хоч звуки їх облущилися трохи,
Та все ж таки у фресках на стіні
Вони звучать і спогади сумні
Тобі несуть з далекої епохи.

Ото твій друг — один із тих музик,
Що витинає владареві оду
За гривну срібну чи за медяник,

А ти, хто мурував той храм від споду
Аж до верхá для величі народу,
Закляв у камінь дух свій і язик.

1976

І вийшов я на гори, як Хорив,
Поглянув на Дніпра важке свічадо,
Братам далеким поклонився радо,
Бо Київ разом з ними я творив.

Світила осінь. Берег златогрив
Дививсь у воду, як русяве чадо
Князів моїх. О таємнича ладо,
Скажи, чиє життя я повторив?

Як я лежав, засипаний землею,
Печаль віків — куди діватись їй? —
Любов'ю обернулася моєю,

А місто Кия в пам'яті моїй
Летіло понад степову гілею,
Як блискавиця в хмарі грозівій.

1979

На мене віє іскрами здалека,
Пергаментів згорілих чую дим.
Людей питаюсь голосом сідим:
— Де Ярославова бібліотека?!

Горить! Страждання темного нестрим
Мене катує, мов костерна спека.
Так ніби не Лукрецій і Сенека,
А я згорів із Києвом старим.

Немає в цьому ложної прикмети,
Мої книжки палитимуть не раз
Батії, геббельси і піночети.

Такого болю прагну, щоб не гас,
Щоб саяв крізь важкі словесні сплети
І обертався на вогні в алмаз!

1978

З ЦИКЛУ
«СОНЕТИ ПОДІЛЬСЬКОЇ ОСЕНІ»

ХЛІВ

Цей хліб, що світить на моїм столі,
Поборює мою печаль і втому.
Я сонця двигіт відчуваю в ньому,
Неначе пульс на власному чолі.

Безсмертний дух радянської землі,
Розкрилля вод, вогні ракетодрому,
В слова чи в сталь закуту силу грому
Возносять хліборобів мозолі.

Не нам нужди чи голоду очима
Дивитись на весільний коровай
І вірш складать, в якому стогне рима.

Нам думати про новий урожай,
Щоб стала в ріст пшениця, як Дунай,
І мисль горіла в неба за плечима.

1972

БЕРЕЗА

Береза, наче мати сивоброва,
Край стежечки в полях озимини
Стоїть чи йде поволі... Зупини,
Спитай, а де ж твоя рідня й діброва?

А може, й справді з-під Москви чи Пскова
На українські пагорби й лани
До сина, що поліг у дні війни,
Вона прийшла, як пісня коліскова.

В блакиті, наче в світлі кришталю,
Я бачу, як сльоза тремтить на вії,
Як білі руки в'януть од жалю.

Благословенна будь, жоно Росії!
Я, син калини, в сніговій завії
Тобі, як рідній, небо прихилю.

1972

ЯБЛУНЯ

Юрію Якутовичу

Щаслива яблуня! Надовкруги
Ті яблука, мов золоті собори,—
Живло добра, яке ніхто не зборе,
Шаленство материнської снаги.

Але від непомірної ваги
Галуззя рветься, падають підпори;
І вибуха вона, мов серце хворе,
Скидаючи плоди, мов ланцюги.

Як мати і робітниця стражденна,
Вона кладе поламані рамена
На землю і без слова помира...

Якби дерева й нас також навчили
Ламатися лиш від безуму добра,
Від щедрості, що понад людські сили!..

1972

НИВА

Блищать росою довгі пасма нив,
Як скроні, побринілі сивиною.
Той шлях, що ним я в молодості снів,
Що звів мене з коханою маною,

Заорано. Рілля переді мною.
Розхристаний чубок стерні надгнів,
Так ніби це під скибою масною
Похований русявий вітер жнив.

Стоги соломи в сповитках туману,
Мов айсберги, пливуть мені навстріль,
І надять душу хвилі океану.

Я йду та йду вже декілька століть,
Втопаю й на рятунок зву кохану,
Що деревом на обрії стоїть.

1972

ПРОЗОРІСТЬ

Стоїть, як мати, лагідна і чиста
Осінь днина в сяїві сивини.
Медово пахнуть стиглі тютюни,
Нанизані на шнүри, як намиста.

Бринять, як море, зорані лани,
Над ними лине пісня тракториста.
В землі дзвенить пшениця золотиста
Під пальцями важкої борони.

Біжить весела дітвора зі школи,
Нестримна, як розгачена ріка,
Вирують сміхом голубі околи.

В повітрі потривоженість така
Тонесенька, як голка літака,
Що тягне білу нить за видноколи.

1972

ВЕЧІР

Вечірнє світло, ніжне, як єдваб,
Лягло на доли й пагорби химерні.
Зірки колючі і сухі, як стерні,
Земля і небо повні дивних зваб.

Забулося, що жив тут бідний раб,
Збирав по ночах колоски мізерні
І мріяв дідича прибить до дверні,
Та сам помер, бо на журбу заслаб.

Його сліди мене гукають нині,
Печаль стискає серце в самотині —
Лишився тільки погляд в небесах.

А в двір його — до внукової хати —
Втягає трактор золотий васаг,
Де міниться пшениця, як дукати.

1971

ТРАКТОРИСТ

Вдень і вночі, на сонці і в тумані
Близкочуть і шумлять його плуги.
Він три доби не спить... Здала стоги
Принаджують, неначе сни рахманні.

Вже в'яне зір, і руки, наче п'яні,
Із важелів спадають... Навкруги
Поля тремтять, мов зіткані з юги...
І вже юнак сидить в ракетоплані.

В які світи й навіщо він летить,
Коли в зерні пшениці більше дива,
Аніж в зорі, що з'ятрює блакить?..

Він будиться, і усмішка щаслива
Прояснює його лице на мить.
І знов двигтить, аж стогне, чорна нива.

1971

ЗЕРНО

Мого життя не вистачить мені
Для діл, що їх у задумах лелію.
І не одну мою жагучу мрію
Зі мною поховають у труні.

Лежати з ними в пітьмі й тишині
Під кам'яним надгробком не зумію.
Рвучись у світ, у людську веремію,
Відріджуся в пшеничному зерні.

В його ядра вогненнім безконеччі
Заграють, як у безмірі світи,
Нездійснені жадання молодечі.

Я рідним полем вічно буду йти,
Не виймуть з мене сонця й доброти
Сльотаві дні, зимові холоднечі.

1972

БАЖАННЯ

Стою, мов явір, в огняній одежі,
Снігам навстріч несе мене земля;
В моїх думках згорає мудра тля.
Сивіють іскри в скронях — із пожежі.

Такого зросту я дійшов, що межі
Свого життя побачив звіддаля.
Але не вище став за немовля,
Що вперше бачить сонячні мережі!

Скорботи я свої не назву,
Бо в імені її не оживу
І вдруге жить не хочу в тій печалі.

Я хочу жити раз, але в огні,
Що палить душі плісняві й зів'ялі
І вибуха крильми з плечей мені!

1972

ДАЛИНА

Під хмарами згасає далина,
Як сивий лірник, сніг іде і грає.
Мене, як немовлятко, сповиває
І тісно в'яже музика сумна.

Втім, ясний звук до серця долина,
Серпанок сірий долу опадає,
Гей, розлетись, думок почварних зграє,
Нам сяє далеч, що пільми не зна.

Хвилина смутку — це звичайне діло,
Та не вдягнути льодових заков
На викохане сонцем людське тіло!

Я — вічного вогню надійний схов.
А як помру, займеться в інших знов
Те, що в моїй душі палахкотіло.

1972

ОСІНЬ

На мене осінь хлинула, як повідь
На луг низький... Тікати я не міг...
Вона як жінка, що останній гріх
Їй за саме життя дорожчий навіть.

Не знає маски, в слові не лукавить
І не соромиться жадань своїх.
Як ті дерева — в неї голий сміх,
І голий плач, і гола щастя звабідь.

Я покорився їй — нехай вона
У мене перелле свою натуру,
До себе уподібнить, як жона.

Я радісно прийняв її зажуру,
Жахну відвертість, пристрасність
похмуру, —
Та сниться все-таки мені весна!

1971

ТИША

Про тишу мріялось... І ось вона
Опівночі мене вгорнути хоче;
В її тумані вірш мій шелескоче,
Як миша у мішечку борошна.

О тишино, ненависна й страшна,
Набита хмарами груднева ноче,
Не вродиш слово ти мені пророче,
Що блискавками небо розтина!

Я проклинаю ласку супокою,
Блаженство дорогої самоти,
Напоєне трутизною гіркою.

Жду ранку, шуму, крику, суети,
Щоб, наче міст над прірвою гірською,
Сонет у гromі серця возвести!

1972

БАТЬКО

Причудось наче цокання копит,
Ланців бряжчання в батьковому возі.
Вночі надвір я вибіг у тривозі,
Неначе совість кликнула на спит.

Грав на рокитах інею блакит,
Та не було нікого на дорозі.
О батьку мій, ти в кам'яній знемозі
Лежиш, згорівши, як метеорит!

Усе життя я доростати буду
До мудрості твоєї й доброти,
До висоти твого важкого труду.

Дай до пісень мені слова знайти,
Щоб не було в них плісняви, ні бруду,
Згоріти дай у полум'ї мети.

1971

ПЕЙЗАЖ

Жінки співали на далекім полі,
Пливли в блакитних небесах пісні.
Стояв осінній вечір на стерні
В молодик у — неначе в ореолі.

Як тихі промені в листках тополі,
Ряхтіли мрійно голоси в мені,
І проступали в неба глибині
Зірками рідні радування й болі.

Летіло, наче іскри з димаря,
Пожовкле листя з темної обочі,
І брався я вогнем, що не згоря;

Вдихав, як вітер, співанки жіночі,
Ширяв на золотих висотах ночі,
І серце в грудях билось, як зоря.

1971

РОЗДУМ

Ще не скінчилося празникування
В гостинах юності, а сивина
Вринить сама від себе, як струна,
Яку напнула в полі осінь рання.

Але в одвічному дарі чудування
Моя душа прозориться до дна;
Любові сяйвом повниться вона,
Як сонцем плід у пору дозрівання.

Я не боюся, що на рінь тверду
Чи на колючі гостряки покосу,
Немов доспіле яблуко, впаду...

Вітаю день осіннього приносу,
Як оберну я в пісню стоголосу
Свою — до краплі — силу молоду!

1971

ЗРІЛІСТЬ

Як бабиного літа срібні ниті,
Думки пливуть і світять оддалік,
Вливаюся в їх лагідний потік
Душею, ніби поблиском блакиті.

Де ж пристрасті мої несамовиті?
Де молодий вогонь, що серце пік?
Невже запорошився, наче тік,
Майдан мого життя в лискучім плитті?

Ні! Зрілість, наче сонце, надійшла.
Вона мене понад вершини й хлані
Несе в безмежнім світла океані.

Але яка хмільна пора була,
Коли згоряв я сто разів дотла
І воскресав, неначе бог, в коханні!

1972

ДЕДАЛ ТА ІКАР

— Моя дитино, синку мій Ікаре,
Хіба я не казав летіти в млі,
Триматися туману і землі,
Не рватися до сонця понад хмари?

— Ти все казав, та нездоланні чари
Польоту й висоти. Покинь жалі,
Бо ж мав я крила, а не костилі,
І щастя знав, а не його примари.

— Дитя моє, ти за щасливу мить
Відав життя, розбившись на граніті,
А ми ж тікали від царя, щоб жить!

— О батьку, смерть — це не найгірше
в світі,
На скелі краще падати, ніж гнить
В ярмі старого Міноса на Криті.

1972

ПЕРЕСТОРОГА

Я пам'ятаю битву на Каялі,
Що стихла третьої доби вночі.
Лежали в травах списи і мечі
Скривавлені, як блискавки зів'ялі.

Касозькі хани, думні та зухвалі,
Сиділи на помості, як сичі,
А спутані під ними русичі
Душилися від сорому й печалі.

Шумить нова орда. Та не гарби —
Ракети й танки вигнули дороги.
Кричу: не йдіть по атомні гриби!

Та як прийдуть — не вклонимося в ноги...
Ми будем на помості, а касоги
Задушаться від смутку і ганьби.

1972

МОСКВА

Зачувши сик транзисторного змія,
Я думаю: нащо він ожива?
Як добре, що на світі є Москва,
Моя земля, столиця і надія!

Планету, наче серце лейкемія,
Злоба спалила б давня і нова,
Але, з Кремля розлившись, як трава,
Світ обіймає миротворча дія.

В коробці чорній, що сичить, гуде,
Погрожує, підлещується, свище,
Шукаю слово добре і тверде!

Москва! Всі упирі — на кладовище!
До голосу її ступивши ближче,
Брат брату руку на плече кладе.

1972

ЛЮБОВ

Час на байдужість обертає муку,
А тіло й кров — на камінь чи на мідь;
Ненависна ж мені одноманіть,
Де не буває світла, ані звуку.

Не простягну ніколи доброхить
Безжальній костюмасі дружби руку.
Люблю життя, де повно сонця й грюку,
І ця любов моя на сто століть!

Я син землі, що родить хліб і мрію.
Вона безсмертя кожному дала —
Поету, космонавту, гречкосію.

Збагну безмежжя неба і числа,
Добра відвертість і дволиччя зла,
Лиш смерті я повік не зрозумію!

1972

ГУСИ

Навсплячки гуси чапають додому,
Вдоволені та сповнені надій.
Вони напаслись на траві блідій,
Погрубшали в лінивстві молодому.

Десь журавлі летять крізь власну втому
І кличуть їх на шлях спасенний свій.
Дарма! Кого скував блаженний лій,
Той хоче спати в курнику глухому.

Не збудяться — хоч ти з гармати влуч!
Вони дримають, мріючи про тлуц,
Небес не треба їм, хоч крила є...

Ось образ твій, нещасний міщанине!
Наїстися й поспати — це єдине
Хлів'яне щастя гусяче твоє.

1972

ЗАКІНЧУЮЧИ

Писав я ці сонети восени
В подільському селі на Тернопіллі.
Мов яблука чи груші пізньоспілі,
До снігу наливалися вони.

В них — зёрнятка душі, туманів сні,
Терпкого сонця соки стужавілі,
Але в плодах, що до зими на гіллі,—
Немає хробів, ані гнилизни.

Благословенний будь, мій рідний краю!
Як дерево мале в гучнім саду,
Політок зимовий тобі складаю.

Нічого не жадаю, тільки жду,
Щоб знов підняти крону молоду
І розцвістися у твоїм розмаю.

1972

З КНИЖКИ
«ТАЄМНИЦЯ ТВОГО ОБЛИЧЧЯ»
(1974, 1979)

I

* * *

Живу, як той гірський потік,
На спокій — ні хвилини.
Іскрюсь від кременя в бігу,
Туманюся від глини...

Спадаю дзвінко з темних скель
У плесо, повне гулу.
Від крові пурпурним стаю,
А чорним — від намулу.

Та відновляється в мені
Невигасна й воскресна
Мого кохання чистота,
Як та блакить небесна.

Прояснює в мені любов,
Як сонце неминуще,
Все, що в моїй душі моє
Джерельне і цілюще.

* * *

Ми вийдем з тобою на листя опале,
Де сяє повітря, як сиві опали,
Ми станем з тобою, як олень і ланя,
Вслухатися в лісу бентежне волання,
Очиститься подих і голос від диму,
Я пісню з тобою високо нестиму,
Трава нам заграє, і вітер затрубить,
І постріл мисливця нас раптом розбудить...

* * *

Зеленим вогнем береза,
Як свічка, в полі горить.
Ні вітер, ні блискавок леза
Не можуть її погасить.

Коли сумовитим дзвоном
Осілля блакить загуде,
- Те полум'я стане червоним
І тихо на землю впаде.

Любове моя вогнекрила,
Ти линеш в осінню даль.
Та краще б тебе згасила
Ненависть, а не печаль.

* * *

Це неправда, що ми помрем!
Ти — земля, а я — твій сіяч.
Плуг іде — під його тягарем
Ти возрадуйся і не плач.

Сокруши свою душу тверду
Пестотливою зливою втіх.
Я ж і сам, як зернина, впаду
Поміж скибами гонів твоїх.

Ми небес глибину збагнем,
Вище зір піднесем колоски.
Ми пшениці незгасним вогнем
Пролітатимем крізь віки.

* * *

Найдовша з усіх доріг —
Дорога твого приходу.
Найбільша з усіх таємниць —
Таємниця твого обличчя.

Ми прощаємося на день,
Ніби розходимось на віки.
І твій слід на моему серці
Поглиблюють кожні очі.

* * *

Я бачив тебе сьогодні
Між дівчатками з п'ятого класу.
Ти така ж, як вони:
Тонесенька стебелина,
Навколо якої скакалка
Гуде, як пропелер.

Я бачив тебе сьогодні
Між невістами молодими.
Ти така ж, як вони:
Біле чоло у веснянках,
Навколо якого світить
Ореол материнства.

Я бачив тебе сьогодні
Між бабусями сивоокими.
Ти така ж, як вони:
Прозорий щільник із медом,
Навколо якого літають
Спогади, наче бджоли.

* * *

Дзвенить у зорях небо чисте,
Палає синім льодом шлях.
Неначе дерево безлисте,
Стоїть моя душа в полях.
Як надійшла щаслива доля,
Збудила весняну снагу,
Моя душа, немов тополя,
Зазеленіла на снігу.
Як надійшла любов справдешня,
Хлюпнула пригорщу тепла,
Моя душа, немов черешня,
Понад снігами зацвіла.
Як надійшла і засіяла
Та дружба, що живе в літах,
Моя душа над снігом стала,
Неначе яблуня в плодах.

Ти спиш, і на твоїм обличчі
Малюється печальний вираз...
Яку ж біду, яке нещастя
Ти бачиш поглядом заснулим?
Можливо, знов перед тобою
Палають українські ниви,
А танки з чорними хрестами
Тебе в полях наздоганяють,
Малесеньку, як той метелик,
Що спалахне ось-ось в племінні
Підпалених пшениць? А може,
Ти бачиш, як на воловоді
Чумні бандерівські бандити
Сусіду вашого старого
Волочать, вішають на грушу
За те, що першим до колгоспу
Він записався? Може, хліба
В людей ти вимінати хочеш
За хустку бабину — єдиний
Маєток твій? Цього не знаю.
Перевести я не спроможний
З глибин свідомості твоєї
Оте скорботне сновидіння
В думки свої, як з моря в море
Підводний човен! Як я досі
Не став одним еством з тобою?!
Ти спиш у незбагненнім смутку,
Моя і не моя водночас.
І тільки усмішка спросоння
Зв'язок відновлює між нами,
Лиш усміх відкриває душу,
Зачинену плитою горя,
Замками туги і скорботи.
Та холодно мені, і в грудях
Щось ненастанно вибухає,
Та ніби в тіні сну страшного,
І на сирій землі дитинства
Я довго спав і простудився.

* * *

Буває така розмова,
Що ув'язнює, наче кліть.
Темрява розумова,
Як бескид, міцна стоїть.

Буває таке мовчання
Несподіване і страшне,
Що тільки вибух ридання
Від смерті рятує мене.

Буває така година,
Коли повертає глузд
Моему життю єдина
Усмішка милих уст.

* * *

В моїх повіках напівсонних
Застигло сонце молоде.
Як бджолами покритий сонях,
Воно так міниться й гуде.

Між сновидінням і явою
В моїй сльозі стоїш і ти,
І над твоєю головою
Палають соняшні світи.

* * *

Твоя душа звіздаста і смаглява,
Як ніч, що светри віхоли зняла.
Твоє волосся пахне, як отава
З-під скатерті різдвяного стола.

В мое житло ти з неба прилетіла,
Закрив я очі в радості німій,
Щоб у вогні твого сйного тіла
Не спопелів гріховний погляд мій.

* * *

Я пригадав собі один стіжок у горах.
З молодика сідав на нього срібний порох,
А я лежав на нім тихенько, наче звір,
І поглядом ловив сліди надуцих вір.
Я ждав, коли прийде косуля їсти сіно,
Вона приходила щоночі неодмінно,
Тремтяча, як зоря, що впала в темнику!
Я ж оглядав її, рожеву й боязку...
Хотів би я побути ще раз на тому стозі,
Діждатися й тебе в закоханій тривозі,
Почути, як прийдеш, як скинеш кептаря,
Як затремтиш, немов та сарна чи зоря...

* * *

Дівчино, дівчино, де твої крильця?
Небо весняне в сльїві іскриться,
Чи не пора нам летіти, маленька,
В ярій пшениці шукати гнізденька!

Буде в колосі воно, як у сонці,
Буде гойдатися в моїй колисоньці,
Я ж над тобою спинюся в блакиті,
Співи свої розпочну дзвонковиті.

Всі літаки, всі літаючі блюдця,
Всі вертольоти круг мене зберуться.
— Слушайте, — скажуть залізни і ниці, —
Жайвір співає для жайворониці!

* * *

Я буду на світі,
Допоки незнане світло
В обличчі твоєму світить.
Я житиму доти,
Допоки горіти буде
Долоні твоєї дотик.

* * *

Біла черешня в небі
Над селом проплива,
Ніби заснулий лебідь,
Під крилом — голова.

Дівчина жде на мене,
Де бринять ячмені,
Веселим брилем ромену
Махає вона мені.

Мрієм про дні прийдешні.
Про те, як станем людьми.
Втім, чуємо, як черешня
Залопотіла крильми.

* * *

Так гарно ти снилась мені :
Не руки, не очі, лиш голос,
Лиш голос, як день у вікні,
Як вітру знадлива голість.

Наче в блакиті зоря,
Ти в слові замерехтіла.
Зринали, як блиск янтаря,
Згини твого тіла.

Зринали й зникали вмить
Хвилею золотою.
І серце хотів я вмить
Тим світлом і чистотою.

Раптом — пробудження грім,
Де ж ти пропала, noche?
Метелик у серці моїм
Вогкими крильми тріпоче.

* * *

Твоя протилежність — пісок,
Пустиня безплідна й сумна.
Ти народжуєш колосок,
Наче нива, з мого зерна.

Ти плакаєш його сама,
Ти даєш йому мови дар,
Безконечну можуть ума,
Плоті й долі земної тягар.

Як вода, ти блищиш і течеш
В руслах рік і слідах підків.
Я тебе малював би все ж,
Наче марево серед пісків.

* * *

Були ми в натовпі. Не знаю, як це сталось,
Що люди роз'єднали нас. Тебе за руку
Тримав я міцно, та лиця твого не бачив.
Почувши раптом крик, я випустив долоню:
Можливо, ти від болю скрикнула? Даремно
Я намагавсь тебе знайти в тіснєві. Люди
На мене почали недобре поглядати,
Бо я хапав за руки їх. А ти пропала.
Нарешті хтось мене піймав за лікоть. «Злодій,
Дивіться, злодій тут орудує!» — він рявкнув.
Я перестав тебе шукать. Мені на очі,
Такі смішні в день празника, набігли сльози...

* * *

Коли мені не допоможуть вірші,
То вже не допоможуть лікарі.
У сні свої благословенні й віщі
Я відійду самотньо на зорі.

Тоді прийди, кохана, кроком тіні,
Та серця ти за тим собі не рви,
Що все життя віддав я Батьківщині,
Тобі ж — пучок могильної трави.

Я знаю, мила, це несправедливо,
Та поділить інакше я не міг,
Бо й ця трава так само — вічне диво,
Як дивина найкращих днів моїх.

* * *

Ще днів моїх багато за горою,
За зорями в небесній глибині.
Все, що було, згубилось уві сні,
Лиш те, що буде, володіє мною.

Опалене жагою вогняною,
Чуття будучини живе в мені.
В моєму серці, наче в стремені,
Нога часу з острогою тугою.

Та є на світі лагідна рука,
Яка в мої думки і сподівання
Вливається, як в озеро ріка.

Вона дає моїй душі єяння
І дбає, щоб не згаснула зарання
Відлита в слові кров моя дзвінка.

* * *

Так, ти одна, моя любове,
Даш мені снагу обнови,
Народжуєш мене щодня
Інакшим, іншим, ніби з дна
Душі кремнистої моєї
Виборсуєш нові камеї
З моїм обличчям... Боже мій,
Мене ти змінюй, та не смій

Своє натхнення на забаву
Перевести, смішну й лукаву,
І, творячи немовби в сні,
Чужі прикмети дати мені!
Живу я правдою тією,
Що птах не може стати змією,
Що маску будь-яку лакей
Вере, бо все йому о'кей!
А я не раб, не хитрий служка,
Чия натура, як подушка,
Податлива й м'яка! Мені
Пасують риси кам'яні.
То звершуй переміни диво,
Але поважно і правдиво,
Щоб не осліп і не оглух
В чужому образі мій дух.

1973

II

* * *

Біжить під зливою лошиця,
Крізь темні хащі — напролом;
Дощ прогинається, ятриться
Крильми над золотим хребтом.

Вона, мов блискавка червона,
Летить крізь памороку віт.
Вода звисає, як попона,
І б'ється об тугий живіт.

Гуркочуть брили грому в скалах,
Мов неба колеться горіх;
Полум'яніє гриви спалах
Над сполехом очей і ніг.

Вона стрясає дотик тучі,
Води, що в пахи затекла;
А як же їй знести палючі,
Нещадні лоскоти сідла?!

Як винести залізну ласку
Вудил, що розпинають рот,
Слухняності й вуздечки маску
І світ у шорах, наче грот?!

Як може покоритись потім
Душа бентежна і нага
Колючим шпорам, і чоботям,
І блискавиці батога?!

Це я питаюсь — і за спину
Ховаю мокрі ремінці.
А цукру білу каменину
Несу в простягнутій руці.

Ні, відступитися незмога,
А лиш благати: «На, візьми!»
Вона ж моя, ця тонконога
Кониця з білими крильми!

* * *

Ти пахнеш, як листя весняне,
Як дитинство моє полотняне,
Як тепла малинова стежка,
Як мамина срібна сережка.

Ти пахнеш, як племіннь живиці,
Як біленький дзвінок медуниці,
Як вулик, де сховане сонце,
Як маминих мрій волоконце.

Ти пахнеш, як виспане море,
Як жіноче невидиме горе,
Як пилок на пшеничній ниві,
Як мамині руки сяйливі.

Ти пахнеш, як роси на житі,
Як столи, рушниками накриті,
Як співаюча стружка ялова,
Як мамина лагідна мова.

* * *

Море з моря ткалось гладко,
Шовком слалось до стіп,
А по ньому йшло дівчатко,
Голе й чисте, наче хліб.

Море крила піднімало,
Відлітало в ніч, як птах.
Я відчув журби немало
На зцілованих устах.

Море падало на скелі
І кричало, мов Ікар.
Як дві зірки невеселі,
Ми тулились поміж хмар.

Море вранці шелестіло,
Тліло, як осінній ліс.
Наче хліб, дівоче тіло
Мало присмак сонця й сліз.

* * *

Та мить, яка надходить після болю,
Тобою завданого, — ніжна мить...
Я все стерплю, я все тобі дозволю —
Не бійсь боляще серце надломить.

Надламане, воно смачніше буде,
Як хліб, що їсться з голоду й злоби;
Заходь, як у світлицю, в мої груди
І все, що заманеться, там роби.

В тій хаті на підлозі, як у пущі,
Клади вогонь, пали нужденний рай,
Чи, мов зерня з твердої шкаралуці,
Розбиту душу з мене видирай.

Я відновлюсь, я оживу, кохана,
Хоч сто разів од рук твоїх згорю.
Благословенна та найглибша рана,
Що звільна обертається в зорю!

* * *

Ніч була ясна, я стежками біг.
Стопи опікав кам'яний моріг.

Линула зоря на круті плаї,
Як метелика, я впіймав її.

Під вікном твоїм я відкрив кулак,
Показав зорю, мов червоний мак.

Та не вийшла ти, тільки у вікні
Стала й знак дала — геть іти мені.

Я назад помчав темним путівцем,
Біжучи крізь ніч, плакав я тихцем.

Я в руці стискав, наче бите скло,
Мертвої зорі неживе крило.

Ніч була ясна, я відкрив кулак,
Ах, моя рука — мов червоний мак.

* * *

Я стужився, мила, за тобою,
З туги обернувся мимохить
В явора, що, палений журбою,
Сам-один між буками стоїть.

Грає листя на веснянім сонці,
А в душі — печаль, як небеса.
Він росте й співає явороньці,
І згорає від сльози роса.

Сніг летить колючий, ніби трина,
Йде зима й бескидами гуде.
Яворові сниться яворина
Та її кохання молоде.

Він не знає, що надійдуть люди,
Зміряють його на порубі,
Розітнуть йому печальні груди,
Скрипку зроблять із його журби.

Не знаю, хто мене зробив орлом,
 Хто кігті дав і дзьоб тяжкий, мов лом,
 Хто наказав летіти в темну хлань,
 В безодню, повну стогону й волянь...
 Як Прометей, прикута до скали,
 Біліла жінка в кублицях імлі.
 І загуділо в дебрі кам'яній:
 «Лети до неї й вирви серце їй!»
 Я зрозумів, що обрано мене
 На діло помсти, люте і страшне;
 Затих у пропастях наказу гул,
 Я підлетів до жінки навпритул —
 Вона була обдерта до наги,
 На ній висіли тільки ланцюги.
 На мить мені здалося, що вона
 Була неначе лялька льодяна.
 Дивилася, немовби синій страх
 Замерз в її зіницях на вітрах.
 Та в стогонах я розпізнав слова
 І зрозумів — вона жива, жива!
 О, той, хто десь гукав собі вгорі,
 Хто дав мені клювак і пазурі,
 Хоч скільки прикладав жаги й завзяць,
 Не зміг у мене серце людське взяць!
 Її крильми широкими я вкрив —
 І впали з неї ланцюги в обрив,
 І на її обличчі сніг розтав —
 Я в ній свою кохану розпізнав...
 Мене збудив мій одчайдушний крик,
 Химерний сон з душі злетів і зник,
 А та, що важко снілася мені,
 Лежала біля мене в тихім сні.
 «Пробач, — до неї мовив я крізь плач, —
 За все, що ти пережила, пробач!»
 Їй дивною моя печаль була,
 І, хоч нікому не вчинив я зла,
 Цей сон, що засвітився крізь віки,
 Палив моє сумління і думки;
 Благословив я днину мовчюма,
 Що кликала мене, як та сурма,
 В нові турботи і знімала з пліч
 Тягар провин, навіяних за ніч.

* * *

За вивіркою золотою
Я біг вершинами смерік,
Провалювався у темну хвою,
Як у вогонь, що серце пік.

Я обдирався об ялиці,
Та знову біг через ґруні,
Мов краплі чорної живиці,
Їров запікалась на мені.

Я біг, і падав з високості,
І піднімався нашвидку,
Не відав, чи ламались кості,
Чи хмиз тріщав у темнику.

Чого вона тікала в пуцу
Від мене, ніби від хортів,
Таж я ту білку проклятуцу
Лишень погладити хотів!

* * *

Напав я на тебе раптом
На стежці посеред степу,
Нахлинув, як дощ краплистий,
Як проливень буревійний,
Липневий джигун-музика,
Просяяний блискавками,
Співаючий дощ любові.

Ти кинулася тікати,
А я танцював навколо,
Шалючи від натхнення,
Від певності, що нікуди
Сховатися ти не годна;
На ста сопілках одразу
Я грав, щоб тебе зманити,
Принадити звуком бурі;
А потім я взяв цимбали,

Поклав їх сторчма на землю,
До неба ходив по струнах —
Тебе чарував я звільна
Своїм сатанинським танцем.
Ти бігла і розглядалась
Налякано в тому полі,
Де схову нема від грому,
Від зливи і від кохання.
Ти краплі, немов долоні
Мої безсоромні і спраглі,
Долонями відбивала,
Та в мене було без ліку
Тих рук, що тебе ловили,
В обіймах стискали ніжно,
Наповнювали поволі
Твоє невтоленне тіло,
Неначе водою землю,
Піснями з безодні світу.

Як змокла ти вся до нитки,
Повільніше стала бігти,
Спинилася й засміялась,
До неба вознесла руки, —
Так, ніби просила більше
Потоків рвучкого світла
І музики з-під блакиті.

Ми різко зійшлися в танці —
Аж гудзики відірвались
Од плаття твого тонкого,
Відскочили й засвітили
Над полем, немов ракети,
Які провіщають наступ.
Ти скинула одежину,
Важку від води і грому
І, зрештою, непотрібну
В танку із дощем липневим.
Я ж був тобі за одежу
Єдвабну і за намиста,
Я краплями діамантів
Освітлював темні звиви
І перні твого волосся,
Я плив між грудьми твоїми
Струмком, як ланцюг зі срібла,

Втім — райдуга стала в полі,
І ти увійшла під сине
Склепіння небес, як сонце,
Засліплена власним сяйвом;
А я, оп'янілий, в далеч,
Затемнену хмаровинням,
Відходив — не дощ, а клопець,
І запах твоєї плоти
Я ніс, наче воду, в жмені.

* * *

Акації. Бджолині дзвони.
Пшениці колихливий лан.
І маків полотно червоне,
Рвучке і ніжне, мов талан.

Гніздо в колосі, мов колиска,
Очей твоїх знадливи́й ляк;
Як шпиль блідо́го обеліска,
В блакить застромлений літак.

Цілу́нки стишені й неситі,
Полови сонячна луска;
Як пальми слід на антрациті,
На спині слід від колоска.

* * *

Сріблиться дощ в тоненькому тумані,
Як ниточка в прозорім полотні.
А сонце по його блискучій грані
Тече і душу сповнює мені.

Зустрінь мене. Я повен пожадання
Блакитної, мов сон, далечини.
Моїх очей неголосне страждання
Ти поглядом ласкавим зупини.

Моя печаль тебе не поневолить,
А тільки радісний розбудить щем,
Немов цього туману срібна волоть,
Замаєна і сонцем, і дощем.

* * *

✓ Розплелись, розсипались, розпались,
Наче коси, вересневі дні.
Ми з тобою ще не накупались,
А вже грає осінь у вікні.

Віднесла вода ласкаві зорі,
Що все літо кликали в ріку,
З птицями на білій крутогорі
Горобину пробуєм гірку.

Може б, нам полинути у вирій —
За літами молодості вслід.
Чом же крила в позолоті щирій
Важко піднімати на політ?

Я тобі зимові дні сріблясті
Заплету в сивіючу косу;
Тільки зорі, викупані в щасті,
З моря я назад не принесу.

* * *

Не раз мені здається,
що я прожив тисячу років.
Заглядаючи в криницю свого життя,
я не бачу маленького дзеркальця води,
так далеко воно від моїх очей.
Та коли я, закривши очі, хочу згадати,
що найглибше запало в душу мою, —
бачу твій образ, моя дівчинко,
моя любове тиха.
Навіть моє дитинство погасне в пам'яті,
навіть стежка, якою я бігав до школи, заросте,
навіть сам я зникну за перелазом життя,
але ти, моя дівчинко,
моя тиха любове, житимеш у моїх словах
вічно.

* * *

Я пригорнусь до тебе
Серцем і небесами,
Плечима пагорбів рідних
І доріг поясами.

Я пригорнусь до тебе
Мислею і землею,
Темнотами чорнозему
І туманами глею.

Я пригорнусь до тебе
Піснею і яворами,
Золотими крильми пшениці,
Тінявими ярами.

Я пригорнусь до тебе
Подихом лісу і полем,
Клекотом Дніпрельстану,
Тарасовим ореолом.

Я пригорнусь до тебе
Срібними віями хвої,
Невмирущими голосами
України нової.

Я пригорнусь до тебе
Світлом і далечиною
Багряних зірниць, що вічно
Світлитимуть наді мною.

В моєму тілі почувеш
Гомін смереки, і рути,
І того, що ніколи тліном
Не було і не може бути.

* * *

Твого погляду вітер
піднімає з землі моє серце
наче кленовий листок
і я вже лечу над світом
і лоскітно мені від польоту
та в мереживі ранку

хмари як пір'я крилатого моря
проламуються піді мною
і я падаю
падаю
на мене летять полотна
колючих стерень
дзеркала ставів
плетениці стежок
отари осіннього лісу
леза колій
тарелі стадіонів
брили будинків
і кранів краби
де ж білі дзвіниці грудей твоїх
щоб я розбитися лагідно міг?

* * *

Я прилітав до тебе
як бджола
до черешні розквітлої
я від сляйва й запаху
крони твоєї
внесило падав
я сліпнув од радості
квітучого простору
і важко було мені
перелітати з квітки на квітку
та ще важче було мені
знати
що ти неосяжна
відкрита для мене
для інших бджіл
а також для ос
для джмелів
для шершнів
що ти не почувеш ніколи
крил моїх
кожною своєю пелюсткою
що я не зможу ніколи
в кожну квітку твою заглянути
бо коротка весна
а ти безконечна як всевіт.

* * *

Ти навчаєш ходити легкома
Попід хмари навислі
І гасити бентежність ума
Клоунадою мислі.

Не приймаю веселих наук,
Що гіркі, мов оливи...
Он життя виривається з рук,
Як лоша положливе.

Он обламаний кущик бузку
Виростає, і квітне,
І ховає в сльозу боязку
Безконеччя блакитне.

Он підноситься небо, як жаль,
Понад сонця бриндушу,
І любові щаслива печаль
Переповнює душу.

* * *

У хмарах безу, що висять, як грона,
Над позолотою старих церков
Є затишок один — зелений схов
Для крові, що палає, мов корона.

Ти там була, знадлива й безборонна,
І голову свою з важких заков
Я увільнив і в серці поборов
Безумство беркута й злобу дракона.

До тебе підійшов я без крила;
Що ж ти, знімівши в показній покорі,
В мені шукала — змія чи орла?

Чому, пізнавши в збайдужілім зорі
Душі моєї пристрасті суворі,
Мене безумно й люто обняла?!

* * *

Сонце, намальоване циноброю *,
На вітрилах вечора пливло.
В золотій спечаленості обрію
Ти світилась, як небесне тло.

За зорею рідною й далекою
Ти тужила на моїм крилі,
Ніби не принесена лелекою,
А прибула в світ на кораблі.

Ми стояли в придніпровській обочі,
Ми вдивлялись, наче діти, в путь,
По якій твої космічні родичі
Надпливуть чи просто надійдуть...

* * *

Пахне хлібом трава,
Що купала мене з дитяти,
Пахнуть хлібом слова,
Що мене їх навчила мати.

Пахне хлібом терпка
Пісня батькової стодоли,
Пахне хлібом рука,
Що водила мене до школи.

Пахнуть хлібом гаї,
Де кохалися ми до згуби,
Пахнуть хлібом твої
Груди, очі, долоні, губи.

Пахне хлібом маля,
Що любов його народила.
Пахне хлібом земля,
Що дала мені сонце й крила.

---

* Ц и н о б р а — кіновар, червона фарба.

* * *

Все не те, коли нема любові.
Почуття й слова — тріски дубові,
Дні — болящі, немічні старці,
Магістралі — темні манівці,
Яблуневий цвіт — зола летюча,
Небеса — асфальтна сіра туча,
Сміх — петля на горлі, булка — глей,
Пісня — хоч бери і сам заблей!

Ось — любов! Дими — дихання липи,
Почування й слово — смолоскипи,
Дні — невтомні, ясні юнаки,
Манівці — між зорями стежки,
Попіл — крила золотої птиці,
Хмара — поле стиглої пшениці,
Плач — знімає з голосу петлю,
Пісня й хліб волають: «Я люблю!»

* * *

Наша любов
як літак
здатна нести
тягарі величезні
ніжно передані їй
на землі
тільки не здатна
дотик чужого крила
виперіти в польоті
незаймана
незалежна
висока
впасти
згоріти
загинути
ладна в ту ж мить
любить вона небеса
та все ж повертається
на землю
і кожен раз

крила здригаються з болю
іскра влітає в бетон
ніби земля приймає
на спочин короткий ту силу
що в крові нашій гримить.

* * *

Я — зёрнятко, а ти — зоря осіння,
Навіки в полі поєднались ми.
Виношу з глибини, з важкої тьми
Твоє сіяння в промені насіння.

Велиш ти кільчику в передвесіння
Пробити шкаралупу й страх зими...
Втім, колосок з колючими крильми
Злітає, наче світла вознесіння.

Ти прагнеш повернутися в небеса,
Мене ж не відпускає рідна нива,
В ногах кайданами дзвенить роса.

Так ми застигли в злеті, повні дива,
Не зірка й не зерно — душа сьйлива,
Що ні в землі, ні в небі не згаса.

* * *

На цій землі жили ми споконвік,
Лише обличчя змінювали трохи.
(Так змінює своє русло потік,
Але вода клекоче крізь епохи
Одна і та ж!) Одна і та ж душа
Вела мене то під варязькі шатра
(Там танець твій у люстрі палаша
Виблискував і пригасав, як ватра),
То під мечетей вилинялий крик
(Там ти — в петлі, а може — і в намисті:
Хан ластився до тебе, мов арик,
Свої дари приносячи нечисті),
То під готичних знаків нагаї
(Там ти ридала, нездоланна й горда,

Там вигоріли кісники твої
В сивинах, як в огні знамен когорта).
Я пізнаю тебе. Ти наче птах.
Нічого не лишилося з полону...
Лише в сльозі, що згасла на вустах,
Я вчув далінь палаючу й солону.

* * *

Ніч, осяяна дівотом яблуні,
Затуманена, мов роса.
Ми, розкрилені і роз'ятрені,
Піднімалися в небеса.

Понад зорями, понад водами
Пролетіли ми три світи.
А та яблуня за городами
Все світилася з темноти.

А на досвітку ми долинули
До свого ж таки села.
А та яблуня в даль долинами,
Як метелиця, відійшла.

Де ж те сяєво, що сміялося,
Де ціловані в снах слова?
Все минулося, все розпалося,
Наче гілочка снігова.

* * *

Над нашим світом і під нашим світом
Є ще світи великі і малі.
Туди ми долітаєм тільки світлом
І музикою темної землі.

Туди мене хтось ненастанно кличе,
Вистелює блакитом щемну путь;
Так ніби прагне в сяйво таємниче
Душі моєї подих обернуть.

Деся там у зорях мерехтить віола,
Льняна коса, як нива осяйна.
І кров моя бринить, палюча й гола, —
Немов небес віддалена струна,

Можливо, все, що пам'ятати треба
Моїй душі серед страждань і втіх,
Це — тільки карта зоряного неба
І поклик безміру — з очей твоїх!

* * *

Посеред ночі дощ пішов,
Зашелестів, як збіжжя, в полі.
Ми вийшли під його покров
З-під явора чи з-під тополі.

Він увільнив нас від одеж —
Зняв, як різьбяр, із плоти глину.
Те, що при сонці не знайдеш,
Знайшов наосліп за хвилину.

Він лоскотав, мов колоски,
Стелився, обвивав рамена.
Вмивала душ сяїні листки
Його теплінь благословенна.

Тулились груди до груді,
Вода збиралася між ними.
Шугали риби в тій воді
Із плавниками вогняними.

Носився блискавки лилик
Над нами, наче іскор жменя.
І вперше твій дівочий лик
Світив од щастя і натхнення.

* * *

Заснути так бодай на волосок,
Щоб зорі сивини мені не ткали,
Щоб сні мої неквапно протікали
Між пальцями твоїми, як пісок.

Заснути так під золотим крилом
Коси твоєї, щоб у сновидінні
Хрестатих танків не з'явилися тіні,
Що йшли крізь наші села напролом.

Заснути так, щоб не почути в сні
Таємних землетрусів і розпуки,
Яку несуть пісні та мужні руки,
Обрубані катями на струні.

Заснути так під подихом руки
Твоїї полохливої й легкої,
Щоб у моєму сні, немов левкої,
Світили думи і материки.

Заснути так, щоб колисання мрій
Повільно оберталося в каміння,—
Та втім, немов на поклики сумління,
Збудитися на тихий голос твій!

* * *

Якби могла прийти до мене цієї миті
Та дівчинка моя, що в сяєві блакиті
Приходила колись, весела, як струмок,
І вся вливалася в ріку моїх думок,
Просвітлюючи їх своєю чистотою
Аж до самого дна, якби вона святою
Дитинністю мене поїняла нині знов,
Я б у собі згасив грімниць буремну кров.
Пал невдоволення, за ідеалом тугу,
Посвяти печію, ненависті напругу,
Печаль обов'язку, зневагу до раба —
Стлумив би я в собі! І знову голуба
Моя душа була б, як та вода зі звора,—

Та вже не прилетить моя любов прозора.
І добре, що нема нікому вороття,
Що на одну любов дано одне життя.
А в той далекий час — я добре пам'ятаю! —
Рай принесла вона — зробив я пекло з раю,
З її невинності я честь кував свою,
А з кротості — той меч, що гостриться в бою,
З незайманих зітхань суворі блискавиці
Творив я і вганяв, як цвяхи, в чола ниці,
З блаженних намірів робив я дзвін добра,
Щоб він горлав—«ганьба» або кричав—«ура!»
Прозорість радісну я взяв на силу гніву,
Я тінню світла став, дав правій — руку ліву,
Я цілий світ любив у дівчинці моїй,
Я сотворив себе з її дитячих мрій,—
І добре, що вона не прийде вже до мене,
Не прояснить моє від почувань теменне,
Від боротьби трудне й палаюче ество,
В якому дух життя справляє торжество.

NAVIGARE NECESSE EST!*

Ааду Хінту

1

Човен шукає в п'їтми причалу,
Човен блукає у темнині.
З чорної хмари, з лютого шквалу
Не проглядають рїдні вогні.

Валяться неба гори і гроти,
Дощ батогами б'є по очах,
Мабуть, не змігши вітру збороти,
Острів піднявся й зник, наче птах.

Що тут робити? Кинути весла,
Скласти на грудях руки навхрест,
Ждати, щоб хвиля в прїрву понесла?
Нї! Navigare necesse est!

2

Гасне дитина від білокрів'я,
Нїби згоряє зїрна блакить.
Падає світу стеля й покрївля,
Звуглене серце б'ється й болить.

Ось — рятївної усмішки диво
(В нїчах сльозами спалена тьма).
Лїкар відводить очі лякливо.
Є ще надїя? Нї! Вже нема!

Що тут робити? Взять поворозку
Та й задушити в горлі протест,
Світло згасити в грудях і в мозку?
Нї! Navigare necesse est!

---

* Navigare necesse est! —
Несхїдно плисти далї! (Лат.)

Брат відступає від заповіту,
Клятву ламає, дану в бою.
Вже він зірками іншого світу
Потай годує душу своєю.

Вже його ваблять ніжні шарлати
Слави й білизни славних повій,
Вже він виходить позамітати
Під хмарочосом попів і гній.

Вже на екранах мертвого раю
В'яже, як сіті, зрадництва тест.
Що нам робити? Вмерти з відчаю?
Ні! *Navigare necesse est!*

4

У павутині сонце, як люстра,
Димом повита людська любов.
Смерть пророкує знов Заратустра*,
Лорка від кулі падає знов.

Дивиться злоба поглядом кручим,
Виклювають правду прагне дотла,
Крила зв'язати дротом колючим,
Вставить, як око, душу зі скла!

Від полігонів сивіють луки,
Кришиться неба синій азбест, —
Що тут робити? Вмерти з розпуки?
Ні! *Navigare necesse est!*

1977

---

* З а р а т у с т р а — легендарний герой іранської історії, у творах Ніцше — проповідник зловісної філософії надлюдини. (*Прим. автора*).

Мені минало десять літ,
 Я на стерні збирав колосся,
 Коли знаменом зайнялося
 На Сході небо. Захід зблід.
 Людьми стончатівська дорога
 Наповнилась. І я на шлях
 Злетів — з колоссям у руках —
 З гори, як пташка з оборога.
 А там брати, а там бійці,
 А там скрипки, а там цимбали.
 Солдати дітям роздавали
 Зірки, хлібини, олівці;
 Ми цілували стяг червоний,
 Що серце грів нам на льоту,
 Дніпрян, їх зброю золоту,
 Їх червоноармійських коней...
 І показати я хотів
 Стерняні на ногах проколи,
 Синці, принесені зі школи
 Від тих освічених катів,
 Що рідну, материнську мову
 З нас виганяли. Плакав я,
 І мати плакала моя
 В багряню корогву шовкову.
 Навіщо скаржитись, коли
 Твоє нещастя вже позаду,
 І не слова — нам на розраду
 Щасливі сльози потекли.
 Моя душа, немов теленка*,
 Тоді збудилася; мене
 В чоло поцілував сумне
 Солдат, подібний до Шевченка!
 А я з дитячої руки
 Підніс йому не цвіт лілеї,
 А вбогий цвіт душі моєї —
 Колючі житні колоски.

1978

---

* Теленка — сопілка з вербової кори або з металу (діалектн.).

Стоїть переді мною мати,
Така, як бачив я малим.
Сміються очі, мов блавати,
Крізь жита молодого дим.

Сорочка світить, як пелюстка
Із цвіту яблуні. Чоло
Затінює зелена хустка,
Як птиці райдужне крило.

Горить коралове намисто,
Талярів міниться луска,
А сонце сяє й пахне чисто,
Немов дійниця молока.

Побудьте, мамо, коло мене,
Допоки сонця я нап'юсь,
Допоки світло незнищенне
З душі моєї змиє грузь.

Я хочу бути чистим знову,
Як зору вашого блакить,
Я хочу в пісню колискову
Вернутися бодай на мить.

Щоб вічні материнські жалі
Снагою сповнили мене,
Щоб на свого часу скрижали
Вписав я слово хоч одне,

Щоб юний світ любити дужче,
Йому світити, з ним рости,
Щоб серце, ніжне і видюще,
Не знало тиші й темноти.

1977

СИБІРЯКИ

В моїх Карнатах сплять сибіряки,
Накриті, мов кожухами, землею.
На їх могилу падають зірки,
Так ніби плачуть небеса над нею.

Вони були стрункі, як школярі,
Змарнілі та натомлені з походу.
Вони з відра вмивались у дворі,
Пили та все хвалили нашу воду.

Над їхніми гарматами цвіли
Черешні-маківки, немов шалені.
Та й обладунки мудрої бджоли
Були, як з патронташами ремені.

Була війна, була весна! Гримів
Бузок, як спалах неба, коло хати.
Сибіряки, що вийшли із димів,
Співали, та не вміли ще кохати.

Русяві, синьоокі хлопчаки,
Перед дівчатами впадали в сором;
Та чисті їх серця, як пелюстки,
Несли свободу й щастя нашим горам.

Там полягли вони в однім бою,
Пропалені, як сопілки пастуші...
Там цвітом вибухають у маю
Черешні білі, наче їхні душі.

Там світять у зеленій далині
Дахи червоні, наче полуниці.
Там піднімають гори навесні
Свої блакитні крила, наче птиці.

Землі і неба сніють береги
Понад рікою сонця золотою,
Так ніби ті хлоп'ята із тайги
Умили світ своєю чистотою.

1977

НЕОПАЛИМІ ГОЛОСИ

В Баварії поштиві дідугани
Сидять собі над пивом, і не раз
М'які слова, хоч прикладай до рани,
Вискакують із їх військових фраз.

Та придививсь — фашистські генерали
Сміються, наче кістяки, з імлі.
Війну, мовляв, ті, що в землі, програли, —
Раз ми живі, то ми перемогли.

Так, зверху ви живі — мерці зісподу.
Від вас, гнилих, живіші во сто крот
Ми, воїни, що епали за свободу,
Ми, спалений в Освенцімах народ.

Ви обернули в попіл наші очі,
Розвіяли його, та ми не тіль, —
То наші погляди горять щоночі,
Небесну осяваючи далінь.

Ви нас ховали в полум'ї і в димі,
І ми стлівали, та не до кінця.
То наші голоси неопалімі
Виходять з тиші і печуть серця.

Ви підлістю, злобою, динамітом
Повергли в землю нас, та ми не прах.
То наша правда зацвіла над світом,
То наша кров шумить у прапорах.

Ми йшли на смерть, і наші голі стопи
Чавили, як гадюк, ваш трупний дих.
Лежать поля, стоять міста Європи
На грудях наших вічно молодих.

Ми повростали в небеса й каміння
Доріг і рік, соборів і криниць,
Ми — людства невідкутного боління,
Що сонцеві не дасть упасти ниць!

Німецька мати, вами ж і розп'ята,
Вас прокляла, врятована з хреста.
І на руках радянського солдата
Надія вознеслася, а не мста!

Ви ще живі, і це несправедливо,
Але безсмертні ми, як світло дня.
Так допивайте ж те баварське пиво
І розсипайтесь, наче порохня!

1976

* * *

Молодими голосами в телефоні
Ми зійшлися, наче головами коні.
Бачу, бачу — темні зморшки, сиві скроні,
Тільки слово — як роса на оболоні.

Тільки сміх — як та веселка водограю,
Звук душі, що далечінь несе безкраю.
Чую, чую — я твій голос обіймаю,
Наче гілку черешневого розмаю.

Скільки літ? Це неймовірно. Діти? Внуки!
Ти бабуся. Трохи смішно. Вік розлуки.
Страшно, страшно доторкатись до перуки,
Першу милу цілувати лиш у руки.

Де життя? Втекло від нас, немов гринджоли,
Пущені порожняком з гори на доли;
Ах, як бігли ми на зустрічі до школи! —
Знаю, знаю — вже не стрінемось ніколи.

1978

ЕПІЗОД

Вихопили фари з темноти
Вбитого, а може, ще живого.
Він лежав серед дороги. Ти
Навіть не спинився коло нього.

Ти його майстерно обійшов,
Обминув на швидкості. Одначе
На твоєму світлі блисла кров,
Ти почув, як автострада плаче.

ВІТАННЯ БІЛОРУСІЇ

Я не купався у твоїх озерах,
Не полював на птиць золотоперих
У сизім біловезькім темнику;
І не в мою замріяність дитячу
Зронула ти зорю, як сон, тремтячу,
Як горобини ягода, гірку.

Ні, не мене на шкарубкій постелі
Ти сповила в колисанки веселі,
Сяйливі, наче ниті на стерні.
І не мені, співаючи про велью,
Носила в ліс патрони й бараболю —
О партизанська мати! — не мені.

За що ж тебе люблю я, Білорусе?
Мені твої сніги, немов обруси
Із маминого теплового стола,
Ласкаво світять. Золота печале,
Не лебеді так ніжно заячали,
То чистота твоя мене знайшла...

Було, паннота із книжок Скорини
Училась, та про серце соколине
Твоїх синів дізналася пізніш,
Коли пиху з шляхетського чертога
Стинала Калиновського * тривога,
Блискуча, ніби гайдамацький ніж!

Люблю тебе, слов'янщино зелена,
Тумани вільх, ялинок веретена,
Берізок сіті, глоду вітражі.
Люблю за рідність трепетну й глибоку,
Що обвиває Києва опоку
Корінням благородної душі.

Люблю тебе за пісню сумовиту,
Що славить над ракетами рокиту,
Над літаками — крила журавля,

---

* Мова йде про Кастуся Калиновського, керівника селянського повстання в Білорусії в 60-х роках XIX ст. (Прим. автора).

За ті хатини, що з'боровиками
Обмінюються білими шапками,
Коли вільготно куриться земля.

За вірші Богдановича й Купали
Люблю. Вони, неначе зерна, впали
В ріллю моєї пристрасті. Люблю
За мову ту, що вічно жити буде,
Що грає, наче бору перегуди,
Мов голоси річного кришталю...

Коли зачую дзвони із Хатині,
В мені, -мов крик в осінній самотині,
Скидаються боління навісні.
І, як своє, болить мені все наше.
Все те, про що розкаже й не розкаже
Труженне серце в гніві та вогні.

Несе Дніпро в далечину прозору
Блакитне полум'я твого зору,
Відбите в течії правічних вод,
Слізьми твоїми випалене ложе
Ріки! Вклоняюся тобі! Так може
Вклонятися народові народ.

Вклоняюся тобі, моя родино
Найближча! Ми в надіях воєдино
Зійшлися — вгору шлях благословен.
Пройшли ми разом кривди темну пуцу,
Беремо спільно силу невсипуцу
З живого світла лєнінських знамен.

То — наше сонце праведне червоне,
Зірниць твоїх неструхлявілі крони,
Безсмертя — в росних пригорщах трави.
Світися ж у віках і над віками
Братерства непогасними вінками!
Моє вітання поблагослови!

1978

ГРУЗИНСЬКА ПІСНЯ

Із безодні століть, із туманів камінного світу
Світять, ніби роса, мерехтливі краплини граніту.
Ти на гори стаєш, наче в храмі блакитнім на хори,
Тимчасовим очам одкриваєш безсмертні простори.

Чую, чую тебе, впізнаю в наднебеснім розгоні
Срібні ноти Кури, Алазані, Арагві, Ріоні;
Ти спиняєшся там, де найглибші стривоження й біди,
Де проходить печаль, як полягле колосся Колхіді.

Чую Вардзії спів, що рокоче, закутий у скелі,
Чую кроки в пісках — то по зорях іде Руставелі.
Дудонять небеса — пролітає над світом Мерані,
Палахкоче Кавказ, ніби штик у Шевченковій рані.

В темну прірву навек — Прометея кайдани іржаві,
Двоголовий орел спопелився на крицяній лаві.
Голосами снігів, що поблискують, мов кармазини,
Сяють крила вершин — то співають про дружбу
грузини.

То нового життя чистота і натхненність висока,
Сонця вічний сувій у прозорій душі оболока,
Знамено молоде, зорянистого слова склепіння,
Блискавиця сльози, що запалює й мертво сумління.

В мене пісня своя, але й ти мені рідна так само,
І тобі я скажу: освяти й освіти мене, мамо,
Дай мені висоти, дай промінчик сяйливої вроди.
Сил, що творять народ, і снаги, що єднає народи.

1979

В ЛІСАХ ЕСТОНІЇ

Як волошка, в лісах озеречко цвіте,
Марить небо над ним, наче мед, золоте.

На зеленій траві білі чайки сидять,
Білі свічі горять на тарелях латать.

Червоніє сосна, ніби кована мідь.
В діадемі дівча над водою стоїть.

Мерехтить, як зоря, материнський убір.
Чарівниця іде, осяваючи бір.

І на поклик її чи на помах руки
Чорний човен, мов тїнь, виплива з осоки.

Без людей, без весла він до неї пливе
По блакиті води, як створіння живе.

І ступає вона в зачаровану лодь,
Тихо кличе мене: — Та не бійся, підходь!

Де подівся той день, повен марень і див,
Як над плесом ясним, мов над світом, я плив!

1975

ШЕВЧЕНКОВА ВЕРБА

Летіли ми на свято до Канади,
Везли з собою вутле деревце —
Тендітку правнучку верби тієї,
Що в Косаралі посадив Тарас.

Вона, як немовля, в тугі нейлони
Була сповита, лиш зелений чуб
Із пелюшок невкірно вибивався,
І виривався плач з оповиття.

Я брав на руки миле вербенятко,
Показував дитині з літака
Пасовища небесні, де лежали,
Немов корови, стада темних туч.

— Дивись, які дощі розкішні будуть,—
Я заспокоював дочку пустель,—
Ти виростеш у Кобзаревім парку,
Ти затінок трудній душі даси.

Ти зашумиш над спраглими серцями,
Ти вибухнеш, як смолоскип життя,
Весни й свободи, о моя вербичко,
О мій листочку, плеканий слізьми!

Та на кордоні дивну пасажирку
Спинили поліцаї.— Підождіть! —
Вони сказали.— Вияснити треба,
Чи має право в'їзду ця верба?!

Вони її брутально обшукали,
Общупали кожніський корінець,
І вся вона прив'яла й почорніла
Від болю й сорому за людський рід.

Всі наші просьби не дали нічого.
Шевченко? Хто такий? Ага, поет...
Чого розводив ліс у Каракумах?
Чи мав якийсь прибуток із верби?

Та ні! Оця тужлива деревина
Йому нагадувала рідний край
На засланні. Вона слізьми пустинню
Перетворила на родючий ґрунт!

— Е, ні! — скипів жандарм.— Їй тут не
місце!

Нам треба лиш усміхнених дерев!
Плаксійка ваша просолити може
Плодющу землю! Геть її! В тюрму!

Так увійшли ми скорбними в країну,
Де справді всі усміхнені, але
Фальшивих усмішок далеко більше,
Аніж правдивих. Вербко, не загнинь!

Не в'янь, розчакнута! Тебе з в'язниці
Ми викупим за долари, бо тут
Все продається: щастя, і свобода,
І подих деревини — все товар.

Поторгувалися пани й пустили
Вербу заарештовану. В пільмі
Вона згубила очі. На бетоні
Пролежала, зачахла, ізосхлась.

— Берить її,— сказали нам єхидно,—
Де заманеться, там і посадить...—
Осліпла й виголоджена дитина
З концтабору — така була вона.

В сухенький прутик обернувся пагін
Смарагдовий. Та ми його взяли.
Верба Шевченкова! Вона в пустелі
Не згинула, не згине і в тюрмі!

Там, у Палермо, гілочку засохлу
Ми посадили й поклонились їй.
А надовкруг робітники Канади
Стояли і співали «Заповіт».

І прийнялася, і відкрила очі,
І виросла стражденниця моя,
І листям оповилась, як журбою,
Як пломенем незгасним і живим.

Шумить вона над спраглими серцями,
Палахкотить, як смолоскип весни,
Життя й свободи! Незнищенне древо,
Напоєне сльозами Кобзаря.

1978

ТЕЛЕФОН

Я жив чотири тижні за кордоном.
Була кімната в мене з телефоном,
Та він мовчав, бо хто на чужині
Дзвонити б міг та докучать мені?

Вдень я ходив на різні там зібрання,
Та чув зате щовечора й щорання,
Як дозріває тиші вічна мить
І, мов зернятко в яблуці, дзвенить.

Та згодом сумно я почав дивитися
На телефон. Він липнув, як живиця,
До поглядів моїх. Я спав і снів,
Щоб він ожив, озвався, задзвонив.

Я прокидався нбчами й до нього
Підходив ніжно, наче до слабого,
Я шнур торкав, як ту жилу, в якій
Згасає пульс і стогне супокій.

Та він мовчав! Була нестерпна туга,
Так ніби я навік позбувся друга,

Що у моїй натхненній самоті
Дзвонив не раз, як струни золоті.

Яка ж то радість рідна й незглибима —
Почути раптом голос побратима,
Довір'я повен, повен доброти,
Вогню, який не може попекти!

Яке ж то горе — слово лицеміра,
Гнучке й блискуче, мов гадюча шкіра,
Заховане в пахучий хліб, як скло,
Та тут його так само не було!

Ось — антисвіт: ні ворога, ні брата,
Та з телефоном, як з мерцем, кімната,
Та тишина червива — бо зерня,
Що так дзвонило, з'їла хробачня...

Я прагнув повернутися додому,
Щоб скинути з душі палючу втому,
Тягар страшної тиші, що мене
Давив, як одежиння кам'яне!

А дома телефон я вчув з порога.
Він не дзвонив, а грав, немов тривога,
Яка мене до дівчини колись
Несла, піднявши в надкарпатську вись.

Моє життя пройшло переді мною
За мент, коли, овіяний луною
Бентежного дзвінка, заходив я
В свій дім, немов у пісню солов'я.

І кучерявий шнур, як пуповина,
Якою з лоном з'єднана дитина,
Немов життя мого незрима нить,
З'єднав мене з Вітчизною в ту мить!

1977

МАЯК

Чиє то серце
Над морем посеред ночі
Так рівномірно б'ється
І світить за кожним ударом?

Чиє то серце
Під мокрим кожухом туману
Так ненаморно б'ється
І світить за кожним ударом?

Чиє то серце
Кличе на берег любові
Стомлених і забутих,
Спраглих і непокірних?

Чиє то серце
Посилає сигнали надії
В безмір порожній і темний,
Не ждучи ні одвіту, ні вдяки?

Я стою, і дивлюся,
І, руку поклавши на грудях,
Чекаю, коли крізь долоню
Проб'ється безсмертне світло.

Якщо не моє то серце,
Що так рівномірно б'ється
І світить за кожним ударом,
То нащо збирав я в ньому
Зірки, що спадали з неба,
Навіщо я жив на світі?

1977

КОЛОСКИ

1

Стерня горіла на таврійським полі,
Ловив за очі теплорукий дим,
Сльозою обрій запливав поволі,
І степ чорнів під полум'ям рудим.

Іржало сонце, як лошатко чале,
Деь потойбіч вогненної ріки.
І колоски загублені кричали,
Згоряючи, немов еретики.

Хтось говорив про мудрість агронома,
Про швидкісний і золотий погній...

Мені ж боліла колосків солома,
Так ніби вчув я голос батька в ній.

Я знав, що позбирати неможливо
Все до зернини в зорянім степу...
Вогонь як плату брав маленьке жниво
За працю неблаганну і сліпу.

Він випасався, як бичаче стадо,
Нещадно язиками землю пік,
І колоски дивилися нерадо,
Як він до них підходив оддалік.

Готуючи під засів ниву жизнь,
Вони згоряли віддано — дотла...
Так воїни згоряють за Вітчизну,
Аби вона міцнішою була.

2

Молоді та зажурені жниці
Колискову співали мені.
Колоски золотої пшениці
Колисали мене в борозні.

А сьогодні у поле безкрає
Викликають мене колоски,
І пшенична земля припадає,
Як дитя, до моєї руки.

І, здається, з моєї долоні
Вирушають, співаючи, в путь
Колоски, як солдати в колоні,
Що свободу і щастя несуть.

А коли за межею сумною
Я приляжу спочити в гаю,
Колосок, наче кінь, наді мною
Схилить сонячну гриву свою.

3

Вже над стернею листя пролітає,
Немов червоногруді снігурі.
І ти летиш в його веселій зграї,
Подібен до крилатої зорі.

Листок на поле сяде, наче птиця,
І, відпочивши, знову полетить...
А ти впадеш від стоми, як зірниця,
Зламаєш крила і згориш за мить.

Але твій слід не пропаде ніколи,
Не згине з людським серцем правди суть,
Крилаті колоски за видноколи
Душі твоєї світло понесуть.

4

На асфальті пшеницю сушили,
Повз хліба пролітали машини,
Ядровите зерно, ніби гравій,
У смолі потавало тужавій,
Набивалося в репані скати,
Обертало колеса в дукати,
В лопухи придорожні летіло,
В моім серці, мов кулі, горіло.

Там я став, наче в камені вритий,
Там зерном, ніби шротом, забитий,
На дорогу я впав, а дорога
Обвійвалася клаптями смога
І гула, як порожня цистерна;
Я лежав і видовбував зерна,
Ніби зорі, з камінної тверді,
І себе відбирав я від смерті.

А на дюнах зерна загоряли
І сміялися юні вандали:
«Що за птиця видазьобує збіжжя,
Наче золото, із подоріжжя,
Вириває зернини з асфальту,
Як з мозаїки древньої смальту,
Діаманти докупи складає
І краваткою шлях підмітає?!»

Та на бітум сльоза моя впала —
Спалахнула дорога й пропала.
Тільки чорного попелу галич
Піднялася й полинула вдалеч.
Ні шляху, ні людей, ні пшениці.
Та не знали ті варвари ниці,
Що збирав я зернини зів'ялі
Не від бідності, а від печалі.

Тріщав церковний мур. До вікон у дзвіниці
 Підводилась гора пшениці-яровиці,
 Та ще підносили мішками довбуші
 Зерно, а батько мій веретяні ковші
 Перекидав, горів з натхнення та з утіхи
 І водіям шпурляв назад порожні міхи.
 Хотів руками він до дзвонів дотягтись,
 Збудити глиб земну і наднебесну вись
 Хвалою хлібові — сильніше якомога
 Сказати: понад хліб нема на світі бога!
 Перетворив колгосп дзвіницю на шпихлір,
 Бо розгулялася бідненька нива гір
 І видала зерно червоне та здорове,
 Співуче та тверде, як брусья яворове.
 Важка робота йшла до ранку, а коли
 На сонце батько мій зійшов і потекли
 Пшеничні промені згори на всі Карпати,
 У грудях почало боліти й затерпати
 Могутнє серце. Він до пояса в зерні
 Стояв і, стоячи, забувсь навіки в сні.
 Так він помер, але до смерті в мідні дзвони
 Заграв про те зерно здорове і червоне,
 Що вознесло його, як волі хоругва, —
 Немає понад хліб на світі божества!
 Печальний досвітку, журбо моя груднева,
 Не тільки колоски і не лишень дерева
 Вмирають стоячи... Тих кілька зеренець,
 Що їх у кулаці затиснув мій отець,
 Виходячи в засвіт, тих кілька насінинок
 Не хліба, а душі на золотий ужинок
 Дісталося мені — благословенний дар,
 Тягар життя й землі і колоска тягар.

6

Виходить сонце на поля,
 Незаймане, як немовля;
 Тремтить на колосках роса,
 А в серці дзвонять небеса.

Під небом день такий стоїть,
 Що видно далину століть,
 Мого життя безмежний лан:
 З Дніпра по Тихий океан.

Ось на казахській рівниці
Мчить колосок мій на коні,
В сибірську трепетну блакить
Полова, як багрець, летить.

І на алтайському плато,
Куди ще не ступав ніхто,
Він камінь до води прогриз —
Росте, неначе кипарис.

І на Паміру білий дах
Злітає колосок, як птах,
І на предвічній мерзлоті
Здіймає крила золоті.

1977

ПРИТЧА ПРО ЛЮБОВ

Жив сопілкар у Косові. Бувало,
На ярмарок виносив оберемки
Денцівочок, сопілок і теленок,
І кожну брав, і пробував на звук,
І кожна обзивалась по-своєму —
Ця плакала, а та сміялась дзвінко,
Ця щебетала, як мала дитина,
А та, мов соловейко, заливалась
Мелодією провесни й кохання;
Ця, начебто вдова, тихцем тужила
За тим, що повернути неможливо,
А та вбивала в душу харалужний,
Сяйливий голос, ніби вістря дике,
По котрому стікає кров невинна;
Ця, колисанку згадуючи давню,
Світилась, наче всипана сльозами,
А та — одна-єдина — за весілля
Могла б зійти: така була щаслива —
Багата підголосками. Здавалось,
Що сопілкар узяти б міг патик,
Чи просту палицю, чи патерицю
І подмухом повітря обернути
На інструмент. В його руках сопілка
Зеленим листям пісні розвивалась,

Душа ліщини воскресала в ній,
І понад Косовом, немов горіхи,
Сузір'ями гойдалися зірничі
Мрій молодості й радощів любові.
Ніхто не знав, що грає сопілкар
Для дівчини, коханої своєї,
Що він далеко бачить, як вона
В хустині золотистій, наче сонях,
На кичері небесній, коло хати,
Стоїть і слухає, і цілий світ
Проходить перед нею в сяйві звуків,—
Сама ж вона то плаче, то сміється,
Цілує голос кожної флюяри,
Приймає пісню, наче цвіт бджолу.
Та сталося так, що почали ридати
Всі сопілки — дівчатко вийшло заміж
За іншого — і сумно стало в місті,
І злото сонця ніби потемніло,
Як листя яворове під сльотою.
А потім... потім почали сміятись
На ярмарку флюяри та денцівки;
Вони сміялись, та було скорботно
Від того на торговому майдані,
Що туги сопілкової не чути,
А тільки сміх, що одурити прагне,
Немов купець, і видати нещастя
За радощі та втіхи невгамовні.
А потім зовсім перестав ходити
На ярмарок із флейтами своїми
Великий музикант. Не знаю, де він.
Нещирий сміх — знак темної любові —
Переживеться, милий сопілкарю;
Вернися й грай. І я сміявся так,
І так я плакав, доки не збагнув,
Що та любов на пагорбі небеснім —
Не сміх і не ридання, тільки туга.

1979

З ЦИКЛУ
«ВЧИТЕЛЯМ І ДРУЗЯМ»

СКОВОРОДА

Хвала і слава сонцеві і росам,
Що розсипають по мураві день.
Ганьба розледачілим малоросам,
Що не достукався до них Монтень.

А як прийшов у чорному жупані
Козацький син з чолом у небеса,
Вони його з маєтків і плебаній
Прогнали, як заразливого пса.

І, виламавши палицю із тину,
Він темними байраками пішов
Кріпацьким дітям викладать латину,
Бентежити думками рабську кров.

Де хата димом і добром зігріта,
Ставав у дверях, величав і сив,
Притулку для Платона й Демокріта
І хліба він, соромлячись, просив.

Збиралися статечно, як лелеки,
Навколо нього тихі мужики.
Він голови єпископські, як глеки,
Словами розбивав на черепки.

Не відшукати щастя для вітчизни,
Як в немочі проказній людський рід.
Він біблію, немов ріку пустизни,
Пересікав не раз уплав і вбрід.

Він риб шукав — знаходилися змії,
Чіплялися до рук і ніг вужі.
Святому сину покритки Марії
Пробачити не міг святої лжі.

Малого більший тусає й тусає —
Правдиве це і вічне, як трава.
А серце в серце гляне й замерзає:
Там звір лежить з обличчям божества.

Чи звіра брав мудрець на поворозку,
Чи бога брав мудрець на воловід?
Мала частинка світу в людськiм мозку,
А в кожнiм серці людськiм — цілий світ.

Живем і помираем ненароком,
Шукаем правди, хоч вона страшна...
Над людством нахиливсь, як над потоком,
В якому видно воду аж до дна.

1967

**НА ВІДКРИТТІ
ПАМ'ЯТНИКА Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ
В СЕЛІ ЛОЗІВЦІ**

В селі Лозівці це було...
Розвіяв вітер, як солому,
Всіх ворогів. Стоїть село —
І пам'ятник Тарасу в ньому.
Та пригадаймо, що було!
Приходили сюди пани,
І підпанки, і яничари.
Пілати мовили: — Розпни!
— Розпни! — убивці закричали.
І кидали в лице йому
Свою ненависть і гранати.
Вони взяли б його в тюрму
Довіку мучитись, конати,
Та він із каменю. Колись
Живим і зрячим знав усе це:
Всі муки й злигодні зійшлись
В його селянське добре серце.
Хто краще нього знав, яка
Гірка й тяжка сльоза вдовина,
Чия давила нас рука,
Чия ганьба, чия провина,
Що Україна, як мара,
В чужому чорному лахмітті,
«Дітьми» зневажена, стара,
Ходила, жебрачи, по світі!
Хто краще нього знав ціну
Словам учених лицемірів!

Хто так у волю осяйну,
Як ранок, неминучу, вірив!
Він був пророк великий наш,
Знав таємницю слова-грому.
Він слово гостре, як палаш,
Подав народові своєму...
І від панів тікали сни,
Зникали супокою чари.
Боялись Кобзаря пани,
І підпанки, і яничари.
І двічі знищили дотла
Поета кам'яну подобу.
Та в тому камені жила
Снага, що встала тричі з гробу!
Бо то не камінь, а душа,
Його не зрушить жодна сила;
Не з'їсть іржа того ножа,
Що правда на брехню гострила!
Здихаючи у тінях ряс,
Пілати, вбивці, словоблуди
Здалека дивляться на нас,
Як псища, загнані до буди.
Дивіться: ось він, наш Тарас!
Там, де стояв, стояти буде!

1964

ЯН ГУС

І вийшов Гус на стрімке кострище.
І вужищем його прип'яли до стовпа.
І підходила мовчки — все ближче і ближче —
Закосичена смолоскипами чорна товпа.

І шуміли вогні, як осіння діброва.
І стогони чути було з олив'яних розп'ять.
І не важивсь ніхто першим кинути полум'я
в дрова —
Першим недобре бути... Перші так само згорять.

І вже бачив Гус, як палають його коліна,
Як удавом на шиї сотається дим.
Як піт виступає з букового поліна —
І поклав собі еретик бути в стражданні твердим.

І вже бачив Гус, як у вогнище серце пада,
Як попелом розсипається його сіда голова.
І показалися два пальці, ніби язичище гада,
З позолоченого кардинальського рукава.

І пішло по рядах сичання кардинала:
«Кидайте факели! Кидайте факели в стос!»
Та народу юрба, наче глуха, непорушно стояла,
Здавалося, їй байдуже, де тут люцифер,
а де Христос.

І Гуса клясти почало святенництво сите.
І жбурляли плюгавствами в нього (всі боялись
вогню)
чужинецькі старші.

І найзліші були в прокльонах перевертні —
колишні гусити,
І найголосніші були в прокльонах колишні
товариші.

І не бралось багно до сивих наскронних прядив,
Ні до чола побілілого, ні до зв'язаних рук і ніг.
Болю завдати не може той, хто Чехію зрадив,
І спокійно молився Гус за землю батьків своїх.

І вийшла бабуся з юрми...
Яне.. це ж ніби мати, мати!
І закричала: «Чого стоїте! Паліте, паліте його!»
І взялась вона запопадливо хмизу
назбирувати і ламати...

І, як дома в печі, роздувати вогонь.

І заплакав старець сльозами дитини.
І не чув він уже нічиїх проклять.
Тільки чув, як сльози падають на жарини
І як, згоряючи, нестерпно вони болять.

А гурма на вогнище — хто віхоть соломи,
Хто головешку, хто факел, а хто патик...
І, входячи в пламеню темні й холодні проломи,
Над нещастям народу свого ридав єретик.

ФРАНКОВА КРИНИЦЯ

Як Франко добував джерело
Волі, правди, науки —
Обливалось потом чоло,
Та не в'янули руки.

Він колодязь глибокий копав,
Не шкодуючи сили,
Власть імущих породу рубав
І виборсував брили.

Єзуїтства липкий глейовик,
І пливун мракобісся,
І брехні нетривкий пісковик,
Що у надрах берігся,

І безправ'я камінні пласти,
І бездушності глину,
І твердючий граніт глупоти
Пробивав без упину.

Ні спочинку, ні сну не забаг,
Ні забави-розваги,
Бо він бачив смагу на губах
У зомлілих від спраги.

Хоч не мав про подяку від них
І найменшої гадки,
Працював за десяток міцних,
За упертих десятки.

— Го! — кричали над ним угорі
Паничі-ботокуди.—
Та вода, що заблісне в норі,
Нам отрутою буде!

Бо вона не народ оживить,
Лиш обдерту голоту,
Тож не даймо йому закінчить
Цю шкідливу роботу!

«Професóри», носителі риз,
Кволі мозки овечі,

Каменюками кинули вниз
На похилені плечі.

І тоді їм здалося, що він
Вже загинув навіки,
Що не випрямить більше колін,
Не розтулить повіки.

Та валуння болюче й тяжке
Не звалило титана,
Тільки тіло зробилось таке,
Мов кривавляча рана.

Він свого не впустив джагана,
Доки води цілющі
Не відкрила йому глибина
З-під земної шкарлущі.

Оздоровленим вийшов на світ
Та з міцної кедрини
Над водою тією в обвід
Він поставив цямрини...

Окрай шляху народів стоїть
Та криниця глибока,
Не заносить її в непогідь
Пилюги поволока.

Будуть пити ту воду з жади
Покоління грядущі,
Будуть люди від неї завжди
Сміливіші і дужчі.

Буде думка відважна плисти
Із криниці свободи,
Будеш синову славу нести,
Український народе!

1956

КОЖНОМУ (І СОБІ) ЧИТАЧЕВІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Збагни її безмежжя духу,
Її життя із трьох проклять —
Неволю, гіркоту, недугу —
І хай тебе думки болять.
Хай батогом їх сполосує
Жада великої мети.
Її не клич до себе всує,
А сам до Лесі долети.
Із нею стань на трудоворі
Свого сяючого дня.
І мозком ти вроди у зорі,
Як у горіх воста зерна.
Із серця вирви сумнів потай,
Неначе заржавілий цвях.
І сто разів спіткнись — пошпортайсь
Не в славі, а в її словах.
Розбий свої тендітні стопи
У скелях дум її — розбий.
Не гнись в поклонах до Європи,
Бо ти не єсть жебрак сліпий!
Із нею ти — всесвітній геній —
Доглянь заобрійні вітри,
Як радій у п'їтьмі рентгенній,
Усе, що сховане, уздри.
Ти син її — не пасербина,
І знай — тебе ми проклянем,
Якщо твоя зігнеться спина
Під гранітовим тягарем,
Що піднімала жінка кволла;
Неси його в чужі світи —
Похилені у праці чола
Вогнем досвітнім освіти.
Ти не шукай плиткого броду,
Над плесом не чекай зими...
Собі ім'я свого народу
Навіки, як вона, візьми.
Візьми не в тиху паспортину,
Відчуй його поміж легень,
Як мати відчува дитину
Перед пологами за день.
І бережи його, як Леся,
Для всіх народів і віків.

І сміливо ступай на леззя
Гадючих підлих язиків.
Роди нові часи, а стогін
Ти оберни в пісенний щем,
Щоб ворог, ідучи на погин,
Не тішився твоїм плачем.
Веди знаменієм червоним
Нових звитяжців у бої.
І кості поклади бетоном
Під вічний пам'ятник її.

1961

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Її зорею називали...

М. Рильський

Не скроплюйте слізьми її талант,
Ні росами з незайманих троянд —
Вона кличі творила, а не схлипи;
Не світлячки, а мислей смолоскипи
Запалювала на кону вночі —
В присяжних обертались глядачі,
Вставала правда, як воскреслий з ями,
І звершувався суд над глитаями.

Вона навчала сльози берегти,
Хоч їх у неї, наче в сироти,
Було достатком, хоч її сестриці
Носили сльози відрами з криниці,
Хоч мала Україна море сліз, —
Марія Заньковецька з-за куліс
Виносила сльозу одну-єдину,
Щоб не залить, а освітить людину.

Вона сміялася — сумна й слаба.
Той сміх у пана обертав раба,
А пана — в сміття, лахами прикрите.
Боління темне і несамовите,
Глухі плачі, ридання й дзвони стріх
Вона ховала в свій печальний сміх,
Благала в зали за важкі митарства
Для наймички не співчуття, а царства!

Театрів імператорських льоди
Крушилися. Там перші три ряди
Сиділи, наче айсберги розмоклі,
Там падали заплакані моноклі
(І кожен подумки у список свій
Її ім'я заносив між повій!),
Її сльозу пустих очей морозом
Ловив монарх на радість малоросам.

На неї дивувались мужики,
Як скиби, пролягали їх думки
Під ноги босі на селянській сцені,
Безмежні ниви, чорні і студені,
Та з них вона, мов сонце навесні,
Видобувала кільчики ясні —
Пломіння людськості, що землю гріє,—
Благословенна ти в жонах, Маріє!

Схотів творець утерти піт з чола
Хустиною, що сяяла й цвіла
В її руках, що огортала плечі,
Росп'яту душу гріла в холоднечі
Кунецьких поглядів... І ось вона
Свої натхненні крила з полотна
Шевкового кладе на божу втому —
Чарівну хустку віддає Толстому.

Ждає світ полинати в світи,
І прагне геній генія знайти,
Свою подобу в ньому розпізнати.
А та хустина — то сестра і мати,
Завмерле слово, вилинялий плач,
У темноті — знамено й посвітач,
Вона, як небо, вічне і безкрає,
В дощах не гине, в сонці не згорає...

Не бачив я зорі, але вона
Живе в мені, як слява дивина,
Що лється в душу невідомо звідки,
Натхнення від фальшивої позлітки
Увільнює й опалює слова
Вогнем свого незримого сства —
Так ніби в труднім серці — не в музеї —
Палає хустка матері моєї.

КОНЦЕРТ У ЦАРЯ

Геніальна українська співачка Соломія Крушельницька, гастролюючи в Петербурзі 1902 року, виступала в царському палаці. Микола II прийняв її як італійку і просив заспівати рідною мовою...

У царські позолочені покої
Зайшла, спокійна, горда і смутна,
А серце билося в несупокої.

Навіщо їй ця зала осяйна,
Де погляди сплітаються, як змії,
Кого знайти хотіла б тут вона?!

Співати будеш катові Росії
В його тяжких палатах, що стоять
На костях рідних предків, Соломіє!

Але йому ти мусиш нагадати,
Що не померла українська мова,
Засуджена до шибениць-розп'ять!

Для нього ти як синява зимова, —
Не жде він грому — полосни ножем
Нежданого, затаєного слова,

Спиши пиху ненависті бичем,
Проткни його болотяні зіниці,
Де сластість вигинається вужем,

Тим усміхом, що має блискіт криці,
Упевненість чудової мети
І недосяжність ранньої зірниці.

Нещадна будь, хай знає він, що ти
Не з краю бідолашного Ромео,
Що хочеш ти не слави — тільки мсти,

Що Соломія ти, не «пані Меа»,
Що твій народ його рабом не став,
Що плазунові недоступна мєва!

Перед тобою тужиться удав,
Та ти його вже посікти готова
Ясними гільйотинами октав...

Лунала пісня. Плакала діброва,
Колосся шелестіло на лані,
О кручу хвиля хлюпала дніпрова,

Ішли селом дівчата голосні,
Подільський гай озвався солов'їно
До сонця, що вставало вдалині.

Немов серпанок, звуки піаніно
Зникали в саяві голосу. Дочка
Твоя співала-мстила, Україно!

Скривився імператор. Ось яка
Та пісня, не убита досі нами,
Не вирвана із серця мужика.

І горло жах йому затис: всі храми,
Всі армії, всі тюрми, весь Сибір,
Держава, що кишіла шпигунами,

Істориків-повій продажних збір,
Плюгаве православ'я і корона,
Якою хизувався бузувір,—

Усе, усе, як військо фараона,
Втонуло в морі голосу її.
Та пісня — не жалоба похоронна,

В ній сховані будучини бої,
В ту ніжність одяглася непокора,
Вона не згине — брешуть холуї!

Цар дихав, як здихаюча потвора,
А Соломії усмішка в ту мить
Була, як спис, промовиста й сувора :

Тієї пісні-мови не убить!

1958

ОЛЕКСАНДР ПУШКІН

Веселий нором, мислення зухвале,
Дух волелюбства, геній простоти...
Таких, як він, у ретязі кували,
Вели в Сибір на льодові хрести.

Йому ж дорога випала страшніша —
Ілюзія свободи, шана, двір,
Де кожна статуя і кожна ніша
Возводила на нього поговір;

Де поголоски, нашепти, доноси
Плодились, наче на гною черва,
Де виїдали душу, наче оси
Плід золотий, наклепників слова;

Де всі його ненавиділи потай
За те, що він безсмертний, наче бог,
За те, що їх повергне в тлінь підлота,
А він сіятиме вдалінь епох;

Де невсипущий цензор, у порфіру
Зодягнений, холодний, як удав,
Значив йому дозволеного міру
Та ще подяки й кротості жадав.

Але поет повстав! Неначе з плеса
Нічного неба впливла зоря.
Він знав, коли на мушку брав Дантеса,
Що вистрілити має у царя.

Та сам упав, хитнувшись від розпуки,
І опалила смерть його вуста.
А ми тоді прийшли, взяли на руки
І понесли його в свої літа.

Між нами він як подих непокори,
Як творчості непроминальна мить...
У гromі більшовицької «Аврори»
Прекрасний постріл Пушкіна гримить.

1974

В ХАТІ СЕРГІЯ БСЕНІНА

Ось прийшов я до твого порога,
Де зростав твій дух благословен.
Обняла мене хатина вбога
Сплетеними пальцями бервен.

Сплять сніги за древньою Окою,
У вікні — простори зореві.
Повен жалю і несупокою,
Голос твій гуде в моїй крові.

Здавна вірив я твоїм березам,
А не славословам говірким.
Це брехня, що був ти нетверезим,
Що не знав, куди ідеш і з ким.

Що тобі в зірницях потойбічних
Засвітило небо чистоти.
Ні, не так було!

З берізок вічних
Вийшов чистим і могутнім ти!

Тільки нині ми відкрили рису
В тебе на чолі — глибокий біль,
Як планету, мов твою актрису,
Шарфом диму стис автомобіль.

Лиш тепер,
коли так гордо й хватко
Припадаєм до студених зір,
Заіржало нам твоє лопатко
Про землі й душі жажний пустир.

Струп'ям нафти вкрились океани,
Трутизняним хмар'ям — небеса.
Знаю, ще берізка вранці встане,
Вся в росі, як в зернятках вівса.

Море знов зеленим листям бризне,
І поллеться в душі нам блакить.
У твоїй любові до вітчизни
Сто віків є чим на світі жить.

Я тебе люблю і розумію —
Доброго й страшного віщуна.
Я дивлюсь в надії на Росію
Із твого високого вікна.

1976

ЯРОСЛАВУ ГАЛАНУ

1

Ніколи
                  не розмовляв я
  з вами —
не було
                  сміливості
  підійти.
І сьогодні не знаю,
  з якими словами
ступить
                  до надгробної плити.
Може б, ходив я
  цивільним
  усе життя
і мене
                  турбувала б найбільше
  погода львівська,
тільки
                  ваша
  кожна
  стаття
була для мене
  повісткою
  до війська.
Ярославе!
                  Я вірші
  приніс.
Вам подаю
                  в несупокої,
наче солдат
  подає
  свій кріс

командиру
                   на огляді зброї.
 Може,
                   погано вичищене
   дуло,
 може,
                   неохайно
                                   його беріг,
 може, в нього
                                   яку порошок
   задуло
 вітровіння
                   з життєвих доріг.
 Раз поет —
                   не нанось
   ворогу
   рану легку, —
 серце його
                   пробивай пером!
 Я дуже хочу
                   у вашім
   полку
 бути
                   снайпером.
 Бачу:
                   молитись іде
   дванадцятий Пій
 (і не перший
                   убивця-папа).
 Бачу:
                   в захланності тупій
 кривава
                   по світу
   тягнеться
   лапа...
 Спокійно стрілятиму,
                   щоб не промахнутися
   зопалу.
 Як у грудях
                   вогню забракне,
 не опуцу
                   в знесиллі лиця —
 я у Майданеку
                   під купами
   попелу

— Це за правду катом я убитий,
Це за серце чесне, вогняне
Ворог підлий і несамовитий
Зарубав сокирою мене.

Не лякайся, підійди-но ближче,
Що? Нелегко стати при мені?
Ще ж не понесли на кладовище
Непідкупну правду у труні!

Записали смерть у протоколи,
Розійшлись, а я іще живу,
Я з життя не відійду ніколи,
Свій вогонь не оберну в траву.

Я сильнішим став сьогодні втричі,
Смертна грань дала мені могуть.
Вже круг мене язики лисичі
Павутиння з трійла не сплетуть.

Ні брехнею, ні тупим обухом
Не спасти ворожого кубла,
Тільки б друзі не упали духом,
Тільки б їх зневіра не взяла!

Є такі, що нині подружили,
А були невірні, як Хома,
Доки руку в рану не вложили,
Думали, що Галана нема.

А тобі також в тяжкі години
Треба віри, а не похвали,
Не шукай ніколи середини,
Друзям вір, а ворога пали!

1961

ПІСНІ

ДВА КОЛЬОРИ

Як я малим збирався навесні
Піти у світ незнаними шляхами,
Сорочку мати вишила мені
Червоними і чорними нитками.

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

Мене водило в безвісті життя,
Та я вертався на свої пороги,
Переплелись, як мамине шиття,
Мої сумні і радісні дороги.

Мені війнула в очі сивина,
Та я нічого не везу додому,
Лиш горточок старого полотна
І вишите моє життя на ньому.

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

1965

* * *

Впали роси на покоси,
Засвітилися навколо.
Там дівча ходило босе,
Білу ніжку проколело.

Згинуть роси, як над світом
Сонечко зійде багряне.
Крапля крові самоцвітом
У його промінні стане.

Білі роси — то кохання,
Що живе лиш до світання.
Кров, що в сонці не поблідла, —
То любов правдива й світла.

1958

ЛЕЛЕЧЕНЬКИ

З далекого краю
Лелеки летіли,
Та в одного лелеченьки
Крилонька зомліли.

Висушила силу
Чужина проклята,
Візьміть мене, лелеченьки,
На свої крилята.

Ніч накрила очі
Мені молодому,
Несіть мене, лелеченьки,
Мертвого додому.

1964

СИН

Там, де Лаври золота кантата
Височіє в гомоні століть,
Мати Невідомого солдата
На могилі, наче тінь, стоїть.

Б'є вогонь з-під сивого граніту,
Полум'я кипить, мов джерело.
То горить велике серце світу,
Що в каміння жилами вросло.

А в старих очах тремтить сльозина,
Що зусильна пропекти броню.
Стала мати і впізнала сина
В клекотанні Вічного вогню!

1971

ВІКОНЦЕ

Під горами хата стояла,
В хатині віконце було.
А з того віконця дівчатко
Дивилось на наше село.

Я бігав до школи полями,
Ягнята зажурені пас,
А з того віконця дівчатко
Сміялось до мене щораз.

Я гірко, як мамині сльози,
Збирав колоски на стерні.
А з того віконця дівчатко
Рукою махало мені.

Шукав я світами розради
На серце тривожне й сумне.
А з того віконця дівчатко
Додому гукало мене.

Нема вже тієї хатини,
І я в сивині, як у сні.
А з того віконця дівчатко
Засвічує сонце мені.

1973

ВЕСНЯНКА

Весно моя, нене,
Нахились до мене.
Дай моїм думкам підняти
Пагіння зелене.

Дай води дзвінкої
Для душі стрімкої,
Щоб вона не засихала
В мертвім супокої.

Щоб її конари
Зупиняли хмари,
Щоб не спалювали землю
Блискавки й пожари.

Щоб не було граду
На твою принаду,
Ні на жито, ні на лози
Саду-винограду.

Весно моя мила,
Ти мене вродила.
Ясним сонцем, наче хлібом,
Поблагословила.

Дай же мені, мати,
Гілля підіймати
І думками, наче листям,
Цілий світ обняти.

1973

ОДА КОМУНІСТИЧНИЙ СИЛІ

Є така на світі сила,
Що врятує людський рід.
Нас та сила сотворила
З темних сліз та з чорних бід;
Не від Ягве чи Ярила,
А від молота й горнила
Освітила небозвід.

Сила та комуністична,
Нездоланна, як зело.
До всього вона дотична,
Всьому — світло і живло.
Справедливістю велична,
Знадна, чиста, дзвіноклична,
Як наскельне джерело.

Та потуга незглибима —
Суща крові глибина.
Материнськими очима
В душу дивиться вона.
Чесного братерства рима,
Необірвана дверима
Сонця золота струна.

Ленін силою тією
Нас надихав на віки.
Як зерно з темноти глею,
Впали ми з його руки,
Щоб нести понад землю
Сонце, мир, добра ідею —
Комунізму колоски.

Ми не перші й не останні
В тій потузі — на землі.
Жадні до життя й захланні
Наші мислі й мозолі.
Ми злітаєм на світанні
З вогнища гулкої хлані,
Крилами б'ючи в золі.

Сила наша не зневолить,
Бо вона живим жива;
Ніжна — в прозолоті волоть,
Спрагла — в колосі жнива,
Вільна — в молодості молодь,
І невірна — не відмолить,
А візьме свої права!

Землю прапори червоні
Осявають навкруги,
Підкоронні і нейтронні
Опадають хоругви.
Марші й ноти похоронні
Забиває в неба дзвоні
Пісня весняна з Москви.

Духом правди і свободи
Возлеліяна вона:
Обніміться, народи,
Над вогнем свого вина;
Бережіть в обіймах згоди
Ясні зорі й тихі води,
Де Вітчизни далина.

ЧАС ПРАВДИ

Ми знаєм час народин Кобзаря
І час Каменяревого приходу.
І третій час, як Ленінська зоря
Нас возз'єднала в імені народу.

Час України під одним крилом,
Час правди й справедливості нової!
Даремно гримотить злодійський лом,
Що розколоти хоче нас надвоє.

Ми чуєм гул ненависті здаля,
Ми бачим: зносять на кострище дрова.
Та що нам чорна фанатична тля,
Як ми воскресли, наче «vita nova»!

Вже нас палили — вийшли ми з вогню,
Вже нас ділили — ми зійшлись навіки.

Вам не зробити сонцем порохню,
В кордони не закласти наші ріки.

Ми знаєм час братерства, а не звад,
Ми любим час єднання, а не зброї,
І не поверне вже ніхто назад
Час правди й справедливості нової!

КРИЛАТА БРАМА

Мій Києве, щаслива нота
В твоєму голосі бринить,—
Воскресли Золоті ворота,
Крилата брама йде в блакить.

Все як було. Бентежна з'ява.
В храм обернувся бідний прах.
І навіть погляд Ярослава
Поблискує на куполах.

Та ні! Те сяєво — не княже,
То світить не господній дім,
То золоте безсмертя наше
Палає в камені твоїм.

Це ті, що віднайшли дорогу
До тебе крізь драти й вогні,
Мов криця із Кривого Рогу,
Застигли в молодій стіні.

Тонка, як листовина, цегла,
Порфіру червонястий шов.
Гримить у ньому кров полегла,
Братерства невмируща кров.

Хай клекотять навкруг вокзали,
Хай грають аеропорти,
Та ми ворота ці поклали,
Щоб у віки крізь них пройти.

Пройти під світлом арко-дужним,
Як світло, дивлячись навкруг,
Пройти не з криком харалужним,
А з піснею — на вічний круг.

Пройти усім, хто вмер за тебе,
Хто потом золотив твій дах;
Крилата брама серед неба,
Зір космонавта — в куполах.

МАТИ

Клуб сільський. Чотири кроки — сценка.
В залі — дим гасниць і цигарок.
Там колись декламував Шевченка
Я — із Багадунки пастушок.

Був той залик більший від планети,
Голос мій мене в просторах ніс.
Яблуні стопчатівські й трепети
Виглядали кротко з-за куліс.

І крізь диму полотно прозоре,
Начебто крізь небеса вночі,
Бачив я голів безмежне море,
Поглядів печальних тисячі.

Я горів (чи так мені здавалось)
На вершині світу, мов зоря.
Від мого серця відривалось
Пломенями слово Кубзаря.

Супився жандарм коло порога,
Ксьондз хмурнів у першому ряду.
«А до того я не знаю бога!»
Перед ним і потім не впаду!

Я світився! Закликав ламати
Каземати пана й холуя!
Всі мені плескали, тільки мати,
Тільки мати плакала моя.

СМЕРЕКИ

В пень загнана сокира татова
По топорище.
Смереки в наляку — задихані —
Тікають вище.

Пи́ла, як риба, прогинається
В кільце зубате.
А батько: — Ну, показуй дерево —
Котре зрубати?!

Я розглядаюсь, мов на ярмарку;
Я вибираю.
Здається, краща та смеречина,
Котра не скраю.

— Ось найстрункіша! — Ні, мій
хлопчику,
Шкода стрункої!
— Тоді та гарна, що виблискує
В сріблястій хвої!

— Тієї жаль! — Тоді та смалена,
В мохах від споду!
— Е, ні, небоже, тим сподіємо
Велику шкоду!

— Тоді та чорна, перекручена,
В смолі, як дратва!
— Тієї жалко! Підростатиме,
Та й буде платва*.

— А та, що ніби свічка скривлена
Із парастасу! **
— Е, ні, вона ще буде рівною,
Дай тільки часу!

Так ми ходили між смереками,
Смішні злодії.
— Гайда додому — та подумаєм,
Прийдем з неділі!..

---

* П л а т в а — зрубаний стовбур великого дерева
(*Діалектн.*).

** П а р а с т а с — заупокійна відправа (*заст.*).

Минуло сорок літ. Послухайте —
Шумить живиця,
Співає сонце, як відданиця,
А вітер гзиться.

Чого ж мені на цьому падолі *
Так сумнувати?
Стоять смереки та й питаються:
А де твій тато?!

ДО ВАЛКА ПШЕНИЦІ

Пагорбами, та долинами,
Та рівнинами найрівнішими,
Та пустирищами полинними,
Та долонями найчорнішими,

Та морями, та океанами,
Та саванами спопелілими,
Та слідами ракет збілілими,
Та асфальтами окаяними,

Та гірськими дорогами й скелями,
Та конференц-залами й келіями,
Та розкриллями лижника й птиці,
Та проломинами серць болящих,
Та шпильями думок роботящих
Пролягає валок пшениці.

Всю планету злотистою биндою
Обшивають стеблини збіжжя.
Над душею моєю пробитою
Мерехтять, як надія найбільша.

Йдуть валки, як гучні віадуки,
Йдуть, неначе сяйнисті ятері.
В них сплелися колосяні руки
Мого батька й моєї матері...

Порятуй же ти нас, володарю
Всюдисущий, пшеничний, безмежний,
Укріпи миролюбною згодою
Світ розбурханий і розбентежений!

* П а д і л — невелика долина.

Ти не дай серцям отемніти,
Не введи нас в атомне грозя,
Благородних не побий гнівородними!
Планеті не дай розколотися!
Ти в коші росяного колосся
Неси нас понад безоднями!

НАТХНЕННЯ

Натхнення — то гроза. Ятріє кров,
Правдивих почувань рєвуча злива
З душі змиває пилюги покров,
Мигоче думка руйнівна й сяйлива,
Як блискавка — вогонь і світло йде
В одній словесній непохопній плоті,
Згоряє те, що брехнями гуде,
А сяє те, що в істині й скорботі.
Коли ж минає творчий хмаролом,
Змерзає дух, згубивши високості,
Як той пастух, що в полі за селом
Під бурею стояв і змок до кості.

ТАНЕЦЬ ГОГОЛЯ В РИМІ

«...как только повернули мы налево
от дворца Барберини в глухой пе-
реулок, он принялся петь разгуль-
ную малороссийскую песню, наконец
пустился в пляс...»

*П. В. Анненков,
«Н. В. Гоголь в Риме летом 1841 года»*

Рясний гопак від площі Барберіні —
Душа клекоче, ллється через креш...
Ах, наче сестри, полохливі тіні
На білосніжній мармуровій рині
Благають: не танцюй же так, бо вмреш!

А він каміння теше каблуками,
Як ніжинський підпилий басаврюк.
Фонтани мовкнуть, що гули віками,
І розступаються печальні храми
Від помахів осатанілих рук.

Танцює бог в гріховності веселій,
Творець натхненний, дивний чоловік.
Виходять кардинали з пишних келій,
З'їжджає з Палатину Марк Аврелій,
Щоб глянути на нього звіддалік.

Десь там далеко, на Україні, дома
Голота з корчми так безбожно йде,
Так люто витанцьовує сірома;
Величний Рим (maxima regum Roma)
Від гопака полтавського гуде.

А може, то шаліє дух Остапа
В юрбі сутан, ксьондзівських темних ряс;
А може, до верховного сатрапа,
До інквізитора, що зветься папа,
Танцюючи, йде в полум'ї Тарас!

Танцює Гоголь! Чуєш, Риме, чуєш?!
Я не боюся вже твоїх катуш!
Мене не спалиш і не залінчуєш,
Не обкрадеш і не перетанцюєш,
Хоч сам зійди в ловитву мертвих душ!

Та ні! Про Рим не думає Микола
Васильович! Який до чорта Рим!
То Русь його пече, вогненночола,
Сяйлива й струп'яна, потужна й квола,—
Будущина під мотлохом старим!

Навприсядки коло стовпа Траяна —
Це — як молитва й пострах за слова
Цілющі, що від них вітчизна-рана
Загоїться, і стане Русь кохана
Осяянням вселюдського ества!

Там, біля мармурового осердя
Імперій мертвих, що згубивсь їм лік,
Танцює геній з надміру безсмертя,
Танцює з горя бог, і шкеребертя
Від щастя йде нещасний чоловік.

НАГАЙКА САЛАВАТА ЮЛАЄВА

Мій друже, дорогий Мустаю,
Все забувається, але ж
Я Салавата пам'ятаю,
Мов совісті твоєї креш.
Він як тверда земля, що гострить
Моєї думки чересло.
Люблю його вогненну постать,
Його коня, його сідло;
З дніпрові старої кручі
Дивлюсь на нього. Він летить.
Під копитами — хмар онучі,
В руках нагайка миготить.
Ах, той гарапник, до зап'ястя
Прив'язаний, — то панський меч,
Та скільки в нього помсти й щастя!
Вплітає гнів, повстанський смерч!
Стоїть цариця на припоні,
Мов кляча прогнута, а він
Б'є по очах та по короні,
Гарапником січе врозгін.
Аж обсипаються рубіни,
Смарагдом зблискує нагай.
Оце за муки України,
А це за твій стражденний край!
Посвистують нещадні леза,
Нагайка вперше рве пільму.
Це за Радищева, а це за
Росію, замкнуту в тюрму.
З ненависними канчуками
Я все життя веду війну,
Та піднімаю над віками
Оцю нагайку дротяну.
В ній — непокора блискавиці,
Ненависть до брехні й заков.
В ній запеклася кров цариці —
Отруйна, лицемірна кров!

ДО МАТЕРІ

«...був дощ, я був голоден, не їв обіду,
не обзирався, тільки почувши, що мама
вмирає, як стій побіг піхотою до Нагує-
вич».

Іван Франко

Стежки в село з Дрогобича — додому,
Неначе упряж кам'яна, стежки.
Вони горять від палахтіння грому
І водами шумлять, як лотокі.

Вмирає мати! Поспішись, Іване!
Як добіжиш — воскресне, відживе!
Біжить хлоп'я, а дощ, немов кайдани,
Волочиться й дитячі ноги рве.

Мій хлопчику, біжу я за тобою,
Прибитий блискавками днів твоїх.
Ти постоїш над матір'ю слабою.
Вона помре. Але не вмре твій біг.

Ти будеш бігти крізь палючі плови
До материнських передсмертних сліз.
Ти будеш квапитись, рвучи закови
Запліснявілих мислей і заліз.

Мов кінь під батогами, будеш гнати,
До болю звикнувши й до лютих шлей.
Ти будеш бігти, бо вмирає мати!
Піт прожере тебе до дна очей.

Але не вмре гарячка невсипуца —
Твій ревний поспіх, твій шалений квап.
Життя глогаста й ненаситна пуца
Здере із тебе мрій твоїх єдваб.

А далі — обдере мужицьку шкіру,
Одначе ти не спинишся й на мить,
Не чутимеш, як, віддана в офіру,
В червоних стягах кров твоя гримить.

Запряжений в стежки свого краю,
Рвонеш ти Україну, наче віз.
І, повен титанічного відчаю,
Снагу вкладеш у дзвін її коліс!

Тягнутимеш її з важкої твані,
Йї одімкнеш заобрійні світи.
В бігу впадеш на шлеї полум'яні,
Навчивши запрягатися й тягти...

Та вже твій крок дудніти буде далі,
Немов ракетні гуркоти в степу.
Він рватиме запони із печалі,
Як павутину лоскітну й сліпу.

Всі мертві під стіною вогняною,
Живуці всі на сонячнім крилі —
Ми чули й чуєм, як живе луною
Твій біг у пульсі нашої землі.

ЖИВИ, ІВАНЕ, СИНУ ЯКОВА

I

Коли Тарас помер і думали царі,
Що буде супокій на Пруті й на Дніпрі,
Що темні бунтарі — рутенці й малороси —
Зніміють, як вовки в зачиненій норі,—

Тоді горів огонь в одній карпатській кузні,
А ковалі з вогню виймали білі кусні
Заліза, й молоти гриміли замашні,
І дзиндри * бризкали на піл і стіни грузні.

Там, у закутині, сидів хлопчак. Йому
Призначено пройти ядушливу тюрму,
Спалитися в труді, неvigасно спакнути
І вогняним стовпом вести народ крізь тьму,

Висіла чорна ніч, немов попівська ряса,
Темнотами весь край повитий опояса,
Та хтось таки прийшов і горно розпалив
У кузні бойківській від пломеню Тараса!

---

* Д з и н д р а — велика іскра (діалек.).

II

Закачавши штани, він бреде по воді,
Аж на хвилі кладе свої скроні руді;
Він іде по ріці, по зеленім Стрию,
Протинає прудку та шумливу струю;
З підбережних печер та з-під гатей-кашиць
Витягає кленів, та пстругів, та плотиць,
Все на берег летить: «Гей, Василю, лови!»
(А Василь — то Щурат, догадалися ви!)
Головень у руці — животатий ковбан.
«Гей, Василю, лови, щоб не вдарився пан!»
Щось там б'ється хвостом;

як вогонь, плавники.

«Пане графе, ану, вилізайте з ріки!»
Пан Бадені летить, ох летить до мішка,
Мерехтить орденів золотиста луска.
А за ним, а за ним — пан посол, патріот,
Як у сеймі, було, він роззявлює рот
І мовчить, мовчком голосує за те,
Що пан цісар йому по-німецьки сплете.
Ох! Це шука! Ну, звір! А ходи-но сюди!
І зубастий монарх вилітає з води.
«На, Василю, дивись, — ненажерність німа,
Зуби, паща, живіт, лиш корони нема!»
Блиск в повітрі — це хто?

Святоюрський отець.

Скаче, гнеться, горить молодий товстунець.
А за ним, а за ним — не форель, не плотва,
Залітає в мішок все дрібніша панва.
Запливає рибак в плеса та в ковбури —
«На, Василю, лови та за жабри бери!»
Риба, риба пішла, сяє риб'ячий лет
Від хрестів, галунів, орденів, еполет!

III

На вулиці вечірній, де з вікна
Франкового текло печальне світло,
Причаєний стояв я і дивився
В нутро кімнати, ніби мав зайти
Господар давній у музейну тишу
Свого дому... Ось він увійшов,
І я побачив сивизну руду,
Мов іскрами обсипане волосся.

Чоло високе, очі, повні суму,
Вишивану сорочку й руки, руки,
Немов для свічки складені. Франко
Тримав буханку хліба під пахвою,
Але не міг ніяк її покласти
На стіл, бо руки сплетені були,
Мов ялівцю коріння вузлувате...
І впав йому той хліб кудись на землю,
Коли він з болем лікоть одхилив,
Немов крило скалічене... Трамвай
Прогуркотів і видиво скорботне
В своїм вікні поніс, а я zostався,
Пробитий променем з того будинку,
Розпукою вмурований у брук...
Де ж ви були, мужі мого народу,
Коли зів'яла в того сила рук,
Хто наше поле вичистив од глоду,
Хто з нього виніс гори каменюк,
Хто вирівняв та виорав жахіття
Дідівщини — жагою власних мук,
Хто дав нам хліба на тисячоліття?!
У цісаря ви підмітали сміття
І цілували віденський канчук!

IV

В мені живе одна клітина
Вогню твого, але вона
То зблискує, мов гільйотина,
То плаче й рветься, як струна,
То кров мою, обдерту з плоті,
Вганяє блискавкою в світ,
То спалює мене в роботі,
То кличе в темноті — на звіт,
То піднімає серце в жмені,
Як море човен, то пече,
Як божі хомути й ремені,
На людське впряжені плече,
То спопеляє терпеливо
В душі моїй злобу стару,—
Через твоє вогненне диво
Я весь ніколи не помру.

Живи, Іване, сину Якова,
Хрещений потом і слізьми.
Твори, хай наша доля шлакова
Народить крицю в надрах тьми.

Живи, прикований до молота,
Камінням битий звідусіль.
Твори, нехай душа розколота
Дає словам цілющий біль.

Живи, закиданий попівськими
Прокльонами, навік живи.
Твори, хай мислі стануть військами,
Як ті повстанчі хоругви.

Живи, стережений жандармами,
Шпиками вітаний щодня;
Твори, поганьблений бездарними,
Червивими, як порохня!

Живи, осяяний багнетами,
Прозрілий крізь тюремний змрок;
Твори, таврований клеветами
Корони, куті з кісток!

Живи, навідуваний хворою
Печаллю темної пори;
Твори, болящий непокорю
І справедливістю, твори!

Живи, проклятий недолугою,
Лячною підлістю тхора;
Твори, наповнений потугою
Любові, мудрості, добра!

Живи між дурнями надутими,
Що пнуться в генії, живи;
Твори, навік припнутий путами
До купин злої мурашви!

Живи, підносячи розплющену,
Побиту честь і чистоту;
Твори, задивлений в будущину,
В святої людськості мету!

Живи, незламаний за ґратами,
Розп'ятий на твердій журбі;
Твори! Тебе народ читатиме
І воскресатиме в тобі!

МОГИЛА НАПОЛЕОНА

Собор. У підлозі — ніша.
В землю вікно, а там —
Слава його найбучніша,
Безконечного тління храм.

Червоного мармуру брила —
Неначе застигла кров
Армій, що їх розгромила
Переможна його короґов.

Та на кожному полі бою
Більше крові звитяжці дають.
І приганьбленою журбою
Обертається люта можуть.

За стіною — колоди в стосі,
Там латає знамена павук.
Там безрукі майструють досі
Яворові протези рук.

Орденів заржавілі грона
Ще подзвонюють з темноти.
Для солдатів Наполеона
Там ще досі роблять хрести.

Проймає печаль, а не подив —
Ось правда ракет і шпаґ:
Відлитий з крові народів
Імператорський саркофаґ.

Збудилась Анна-королева *
 І стала при вузькім вікні.
 Немов дитяча плоть рожева,
 Туман світився вдалині.

В печері лісу, як офіра,
 Горіло сонце. День — як дим.
 Зір воїна, а може, звіра
 Мигнув за деревом сідим.

Не страшно їй! Вона — владчиня.
 Це Франція — престол її,
 Коронами набита скриня,
 Слуг і прислужників рої,

Забави, полювання, прощі,
 Важких ночей камінний крок,
 І дороги, і найдорожчі
 Години й дні коло книжок.

Ця Франція, її держава,
 Її фортеці та полки...
 А звідки ця сльоза блискава,
 Що попалила кісники?

Чого тужба так серце тисне,
 Немов чиясь рука німа?
 Держава є — нема вітчизни,
 Потуга є — душі нема!

Та ні! Був сон! Душа озвалась
 І засвітилася на мить.
 Стояла Анна і боялась,
 Що сон пройде, перещемить.

Їй снився батько. Тихий. Мудрий.
 Молодша лагідна сестра
 І Київ, янгол златокудрий
 З блакитними крильми Дніпра.

---

* Анна Ярославна, дочка Ярослава Мудрого, дружина Генріха I, королева Франції в 1049 р.

Ця подорож така неждана,
 Як грім на сніжній рівнині.
 Афганістан — глибока рана,
 І вже вогонь її в мені.

Навіщо я відкрився горам,
 Де кров звисає з гострих скель,
 Навіщо перейнявся горем
 Вдовиних ялових земель?

Ми вже своє відбідували,
 Ми вже зійшли з печальних плах,
 Нащо ж мені глевкі дували,
 Німі й голодні, як аллах?

Чому в затемненім Кабулі
 Я жду на постріл крізь вікно,
 Літа свої перемайнули
 Складаючи, як доміно?

Чого радів я в Шібіргані
 На мітингу, немов хлоп'я,
 Так ніби прапори багряні
 Приніс туди не хтось, а я?

Чом я на білім перевалі,
 Прибитий, як під снігом цвіт,
 Біля чужих могил з печалі
 Шептав Шевченків «Заповіт»?

Я почуваюсь до провини
 За те, що тут горить земля,
 За металеві громовини,
 Що йдуть додому звідсіля!

Та не могли ж ми власну віру
 Розбити, як весільну креш,
 Коли за шатрами Паміру
 Збухнули стовбури пожежі!

Бо ми народжені для бою
 За людство вільне і нове —
 Себе ж ми віддали, як зброю,
 Народові, що пута рве.

Ні, ми знамен не позичали —
Тут вирости вони з біди,
Як сонця нашого причали,
Обкуті світлом назавжди.

Гасить же самолюбства гноти,
Що з них трутизна йде бліда,—
Ми будемо страждати доти,
Допоки в світі є біда.

Гасить димок, що йде із лою
Застиглих, мертвих почувань,—
Або розвійтеся золою,
Відкрийте свого серця грань!

Це той же камінь, на котрому
Нам треба сплакати свій біль,
Це та ж дорога, що додому
Веде крізь смертну заметіль.

Це та ж війна, що наді мною
Колись гриміла, тут гримить;
Перебинтована чалмою,
Горить моя душа, горить!

* * *

За містом, на військовому кладовищі,
копають могили,
Хоч бою не було давно вже й нікого не вбили.
Їх можуть вночі привезти,
а можуть привезти вранці,—
Копають в запас могили завбачливі люди
афганці.
Камінна земля.
Треба довго довбати джаганом з побідиту,
Не могили — рови під фундамент новітнього
світу.
На спекоті не можуть лежати, прибувши з боїв,
новобранці —
В запас копають могили завбачливі люди
афганці.

А може, таки не буде жакливого того привозу!
Не копайте! Спиніться!

Я в душу кричу тонкосльозу,
А вони спочивати сідають.

Гладять сиві борідки,
Дивляться на мене безбарвно,
як на прокурора свідки.
З-за бруствера виринають чорні чалми,
мов кранці,—
Копаять в запас могили завбачливі люди

афганці.
Я в Києві прокидаюсь від гуркоту кирки важкої,
Я чую на краю світу не вибух ракетної зброї,
Я чую скрегіт лопати десь там,

на камінній ділянці,—
Копать в запас могили завбачливі люди
афганці...

Щосили я крикнути хочу: — Гей, ви,
закуті злобою,
Не виграти вам ніколи з народом розбудженим
бою;

Нема вже назад дороги від Інтернаціоналу,
Від Леніна до корану, від бурі —
в тюрму оспалу,

В гробовище вам не загнати
свободи протуберанці,—
Встають до життя нового
завбачливі люди афганці.

ЧАДРА

Чадра не має вуст, ні носа,
Ні вух, лиш там, де очі, — сить...
Глуха, німотна, безголоса,
Як зрячий стовп, вона стоїть.

Лиш блиск очей крізь ніжні ґрати,
Хвилюючий, закритий блиск.
Ах, як би підійти й обняти
Це гарне бервенце впритиск.

Так стиснути, щоб закричала,
Щоб криком розірвала тканьь,
Щоб вийшла радісна й зухвала
З одеж предвічних і страждань.

Щоб засміялася лукаво,
Мов кротке дитинча знадне,
Щоб руки розвела ласкаво,
В той сміх впускаючи мене.

Щоб станом трепетним заграла,
Скидавши білі пояси,
Щоб непомітно показала
Смаглясте вушко з-під коси.

Щоб, як рожевий зацвіт груші,
Дихнули ніздрі вітром гір,
Щоб од жаги, немов од стужі,
Плоть побіліла, як папір.

Стою — й вона стоїть навпроти.
Верба обрубана, як паль.
Лише зіниць сяйні темноти,
Лиш ночі східної печаль.

РУБАЇ

1

В Хайяма взяв я форму рубаї,
Вподобавши за лаконізм її.
Чи замалу, чи, може, завелику
Одежу матимуть думки мої?

2

Безсмертні всі: цей виховав дитину,
Той пісню написав, хоч і єдину,
А той, що не зумів цього зробити,
Коло дороги посадив ялину.

3

Є люди, як дуби, і є дуби, як люди:
Безстрашно грому підставляють груди,
Щоб немічну берізку захистить,
Хоч знають добре — їм загибель буде.

4

Я з квітами прийшов тебе зустріти
І дуже довго ждав — зів'яли квіти.
О, поспіши, бо можуть почуття
Даремно у душі моїй згоріти!

5

Добро і лихо — світло й темнота;
Та не з пільми буває сліпота —
Надмірне світло людям очі сліпить,
У темряву їх душі загорта.

6

Життя без книги — хата без вікна,
Тюрма глуха і темна, мов труна.
Крізь вікна книг свободи світло ллється,
Майбутнього видніє даліна.

7

Я власну вічність бачу без облуди:
О, де б мене не поховали люди —
Там грудка української землі
З мого зажуреного серця буде!

8

Я лицемірити не можу, як святі.
Сорочки чистої замало у житті.
Потрібно сонця, сірника потрібно,
Щоб віршів не писати в темноті.

9

Дивлюся на берізоньку в зажурі,
Що виросла тендітною на мурі.
Йй теж потрібно рідної землі,
Бо там вона не витримає бурі.

10

Я чув, як серце жалісно кричить,
Щоб ворога лежачого не бить.
А розум говорив мені спокійно:
Затям, що завжди гадина лежить.

11

Ненавість і любов — неначе крила.
Коли одне крило в льоту пробила
Ворожа куля — не склади його,
Бо на однім летіти вже несила.

12

В труді прийде натхнення раз у рік,
Але коли — не знає чоловік.
Щоб тих щасливих днів не загубити,
Потрібно працювати цілий вік.

13

Бувають дивні на землі діла —
Серед зими черешня зацвіла.
Я між дерев довідався докладно,
Що поетеса їхня то була.

14

✓ В криницю старості не заглядай,
Про те, яким ти будеш, не гадай,
Якщо не можеш бути вічно юним,
То замолоду не будь старим бодай!

15

Я у такому віці, що якраз
Було б чудово зупинити час.
Та він скоряється лиш нашим дітям,
Що завжди прагнуть перегнати нас.

16

«Роби добро,— мені казала мати,—
І чисту совість не віддай за шмати!»
Благословенний мамин заповіт
Ніхто в мені не зможе поламати.

17

Я міг би жити радісно й щасливо,
Якби мені вдалось маленьке диво:
Змирити серце з розумом — або
Дізнатись, хто говорить з них правдиво.

18

Не кажуть правди тим, хто помирає,
Ні тим, хто у дуренство впав безкрає.
Брехня із милосердя — раз болить,
Брехня із страху — цілий вік карає.

19

Щасливим був я двічі: як на сні
Мене віз батько в присмерки осінні
І як відчув, що в мене серце в
Те, що належить тільки Батьківщині.

20

Не смерті я боюсь, а темноти,
В якій не можеш сам себе знайти.
Благословенне світло дня і ночі,
Мисль, у якій засвічуєшся ти!

21

Сильніше за любов злоба горить,
Сильніше за красу вражає брідь,
Але життя росте лишень з любові,
Лишень краса людей навчає жить!

22

Загубить гай принадливість свою,
Як ти наткнешся в ньому на змію.
Сичання тихе здатне приглушити
Мільйони зичних співів у гаю.

23

Ми тільки почали розгадувати світ,
В щілину глянули, як діти з-за воріт;
Чи нам відчиняться пізнань важкі ворота,
Чи вирве нам серця роздорів динаміт?!

24

Колись я думав: радощі — це путь
У світ незнаний із моїх Покуть;
Тепер я знаю: радість — то дорога
До яблунь, що в Стопчатові цвітуть.

25

Ви любите лише себе? Любіть.
Збирайте в серці самолюбства їдь.
Ні! Ні! Вона вас зажене в могили,
Щоб вашим трупом землю отруїть!

26

✓ Із цього поїзда, що так прекрасно йде,
Потрібно висісти, але не знаєш де,
Де станція твоя — така печальна й тиха,
Що вже не чутимеш, як потяг твій гуде.

27

Життя подібне до книжок: одна
Грубезна, та порожня і дурна,
А та, тонка, — мов сонце. Та буває
Все навпаки. Чому? Ніхто не зна.

28

Що більший самолюб і фарисей,
То більше прагне шани від людей.
Він так її приймає обережно
І крадькома, як чайові — лакей.

29

Ще від землі воно не відросло,
не виповзло із мокрих шмат,
А мати іграшку йому —
ах, майже справжній автомат.
І полум'ям воно січе, стріляє в материні
груди —
І мертвим молоком живе
й росте малий невинний кат!

80

На милицях з війни додому він прийшов,
І впала перед ним його свята любов,
І, ногу з дерева цілючи, шептала:
«О щастя ти моє, о клен мій чорноброві!..»

31

Проходив я і всюди вздовж доріг
Дерева бачив — не зрізайте їх,—
Бо як же я повернуся додому
Пустелею — на батьківський поріг?!

32

Цвях витягнути важче, ніж забити.
Кидати важче, легше полюбити,
І важче в спогадах пройти життя,
Ніж просто бути молодим і жити.

33

Бувало, мати кличе, та дарма,
Я з книжкою сховався — мене нема.
І досі голосу в книжках шукаю,
Того, що я зневажив легкома.

34

Відходить все, як золоті черешні,
Серця ржавіють, як в намулі блешні,
Але цвітуть і сяють кожен день
Юнацькі мрії про літа прийдешні.

ПОЕМИ

ВОГНИЩЕ

Перед самим світанком це було.
Гнув сон мене, як вітер гне стебло.

Дрімота золота, немов живиця,
Метеликам думок зліпила крильця;

Я похилився на свої рядки;
Перо затерпло й виковзло з руки;

На очі впало недосяжне мрево
Повік; і засвітилось опалево

Все надовкруг; і літери малі
Заворушились, ніби муравлі,

Почварами постали на папері...
Втім, хтось постукав лагідно у двері.

Хто б міг прийти в осінню непогідь
На досвітку? Я відчинив: «Зайдіть».

Це був юнак. Обличчя мов знайоме,
Затемнене від скорбності чи втоми.

Окрайці місяця — з-під чорних вій,
Невкірність у статури молодій.

Він простромив мене болящим зором,
Немов сказав: «Не впізнаєш?.. А сором!»

Гіркотний щем у кров мою проник,
Та не згадав я, хто цей молодик.

Стояли мовчки ми серед кімнати —
Час привітатися або сконати!

Я руку простягнув і ждав, що гість
Мені цим добрим жестом одповість.

Але незрушним був юнак, мов брила.
Докірлива печаль в очах світила.

Неприйнята рука. Презирства грань.
Аж ні. Він раптом одвернувся: — Поглянь!

Зап'ястя, ніби скойки ті в лущині,
Колючим дротом скручені на спині!

Я кинувся скривавлені вузли
Розв'язувати... З кого, де й коли

Я вже знімав оці катівські скрути?!
Це брат! Мій брат! О, як я міг забути!

Все пригадалось. «Петре мій, це ти!
Прости, що не впізнав тебе, прости!»

А дріт, що я розсотував квапливо,
Був безкінечним і твердим на диво.

«Ти вийми серце — на його вогні
Він буде гнутись», — брат сказав мені.

Так я вчинив. І справді, кінчик дроту
Пом'як, зачувши жил моїх жароту.

Я розпочав звивати перстінець
Навколо серця із пручких кілець.

А потім щось, немов гніздо пташати,
З колючок лютих стало виникати.

Тремтіло в ньому серце, як пискля.
Втім, обід став подібним до руля.

А далі вже в автомобільну шину
Сталеву я намотував шипшину.

Кров цебеніла з порваних долонь,
А серце в звоях билось, як вогонь.

Під купами сирого ріща б'ється.
І жаль мені було малого серця.

Хоч пустка в грудях нудила мене,
Звивав я далі коло дротяне.

Воно росло стовпом все вище й вище —
Не мав кінця ненависний дротиче!

Коли нарешті я цілком знеміг,
Покрученого дроття темний стіг

Переді мною воздвигався; в ньому,
В самому тлі кільчастого огрому,

Мого сердечка бідний племінь чах,
Мов іскорка під горами в кущах.

Помітив я, що розійшлися стіни,
Що скирта дроту вища од раїни,

Що десь на полі опинились ми,
Оточені ледь зримими людьми.

Брат скинув сам із рук останні звитки
Іржавої, та ще міцної нитки.

«Що ж буде,— я злякався,— брате мій,
Не спалить серце тих залізних змії!

Рятуй мене! Душа болить, як рана,
І тут померти можу я до рана!»

Був голос брата повен доброти:
«Не в силі я тобі допомогти!

Якщо ж у тебе серце — не онуча,
Згорить на ньому ця гора колюча.

Якщо в твоїй душі вгніздився ляк,
Ти зникнеш у темнотах, як світляк,

Що прагнув розвалити тьму, одначе
В ній лиш плекав ество своє хробаче.

Чого жадаєш? З болісних тенет
Не звільнишся, допоки ти поет.

Хто вибрав сам собі в житті дорогу,
Палющу, вкриту гостряками глогу,

Пройти повинен сміливо по ній,
Бо щастя — тільки в долі вогняній!

Ти написав колись на домовині
Свою дитячу клятву, чи ж донині

Забулось те, що так тебе пекло?
Згадай! Вже квітло звільнене село,

А батько наш розкопував могили,
Все ще не вірячи, що сина вбили.

Він під землею розшукав мене,
Пізнав сорочку, полотно льняне,

По вишивці пізнав свою дитину,
Затоптану гестапівцями в глину.

Він змив з мого чола сльозами твань,
Благаючи: «Встань, мій синочку, встань!»

Він на руках мене виносив з ями
І плакав, ніби в дзвони бив, з нестями.

І наша мати впала, як зола,
На шлях під фіру, що мене везла.

Тоді ж і ти, вмираючи з розпуки,
Розв'язував мені пробиті руки

Та все боявся, щоб колюча в'язь
У мертве тіло знову не вп'ялась.

Труну мені робили ви в stodолі,
Тоді почув ти вперше голос долі,—

Писав на віку, плачучи тихцем,
Свій перший вірш столярським олівцем.

Тоді ти кредо вистраждав найвище —
Поклявся йти за брата на кострище!»

Він говорив, а дріт, як та емола,
Від серця розгорявся спроквола.

Кружляли дзиндри між колких волокон,
І полум'ям гримів сталевий кокон.

Бескід колюччя вгору підростав;
Почервоніло небо, наче став,

Залитий кров'ю; сплутаний дротяра
Палав, світив, іскрився, як тіара

На голові зловивого ченця,
Що дріт снував і спалював серця.

Великий інквізитор наді мною,
Здавалося, стояв, а стороною

Ходили тіні, скавуліли пси;
Молитву я згадав: «Єжи вси...»

Та ні — нема! — молитися не буду,
Я не підсудний, я — натхненник суду!

«За смерть мою ти відомстить хотів,—
Сказав Петро,— але моїх катів

Не бачив — ось вони тут перед нами,
Пани німецькі з нашими панами».

Неждано ватра освітила тих,
Що надовкруг були. І я застиг!

На людських туловиськах вовчі писки —
Зубасті упирі та висиліски.

Їх знав Петро: «Он той, — очатка злі,
Круг пащі — ікли, наче вухналі,

А ручки білі в шерсті червонястій,
І ніжний, добрий, рожкаючий настрій,—

Гендляр статечний і поважний кат:
Стріляв, спихав убитих з естакад,

Колов, затувавав на горлі шворку —
Тепер він має ресторан в Нью-Йорку.

А цей, що вирядився, як бульдог,
Любив співати завжди: «З нами бог!» —

Виводячи на муки чи на страту
Нещасну жертву. Повен маєстату

Пруссацького, хоч з плоті — малорос,
Цей варвар був страшніш од барбарос!

Він, душу вдосконаливши на зраді,
Тепер веде парафію в Канаді;

Духовний пастир під епітрахиль
Ховає рук своїх криваву цвіль;

Святиться в проповідях катехита
Любов братерська, людяність одкрита;

До сповіді він закликає всіх,
Бо їсти м'ясо в піст — великий гріх,

А ближньому перекусити вену
Та випити із нього кров черлену —

Це можна, звісно, тільки так, аби
Про це не знали божії раби!

А цей, таємний шуцман, вовкулака,
Перевертень з душею, мов клоака,

Продав мене фашистам у тюрму
За те лишень, щоб вірили йому.

Він синьо-жовтої породи й крові,
Тепер пости займає гонорові

В тих урядах, що на землі чужій
Готують Україні зашморг свій.

А той, що так вишкірює пащеку,
Втік із війни в свою бібліотеку,

Баварський граф із прізвищем на воп.
Тепер він учить, що таке закон,

Муж університетський — вуж плямистий,
Його не зловить на брехні й нечистий,

Він бідним роздає майно своє
І за свободу слова обстає;

А в ті часи він знав одне лиш право —
У тім'я кулю! — Браво, доктор, браво!

А той, поглянь, що на гігну схож,
Тепер вельможа посеред вельмож:

Заводи, танки, танкери, стигмати
Біржовиків, тюремні каземати,

Де мафіозо, взятий ніби в жарт
Під стражу, грає з другом у більярд.

А все те — злотні виламані зуби,
Обручки й діаманти — скарб загуби,

З гробовищ винюханий та з ярів,
Біль, що горів, та не перегорів!

А той, панок із хама, та потвора,
Що дротом нас обсотувала вчора,

А нині в Чілі ті ж таки дроти
Пряде, щоб сонце в яму затягти,—

Де він узявся, хто оте плюгав'я
Сплодив на світ — і в смерті не пізнав я.

Воно не має роду, ні землі
Своїї і росте, як у дуплі

Змія, на всіх сичить, і всіх кусає,
І вбити прагне, і в пітьмі щезає;

Воно хитрюще, звинне і жахне,
Слугує тому, хто його зімне,

Потопче, ніби шмату під дверима;
Воно не знає батька й побратима,

Встає з-під батога для батога,
З того й радіє, що воно слуга,

Що пан якийсь його візьме гидливо,
Немов гадюку чи смердюче гниво,

Рукою, схожою на лускоріх,
І знов жбурне у ворогів своїх!..

Ось тут вночі нікчеми химородні
Збігаються, як ті вовки голодні,

На місці злочину, і, впавши в лють,
Вони один на одного плюють,

Гризуться й поїдаються навзаєм,
Обілюють себе таким звичаєм.

І вдень вони стрічаються не раз,
Приховують під лестощами сказ

І згадують про давню дружбу зрідка,
Ненавидячи в компаньйоні свідка».

«Скажи,— я запитався,— брате мій,
Чого цей дріт, намотаний в сувій,

Кінця не має? Пута й загорожі
Плетуть із нього сили зловорожі

По всій землі; чи ця проклята нить
Займеться в людській крові і згорить,

Чи, скуті й помежовані навіки,
Народи будуть жити, мов каліки?»

«Ні! — голос брата був твердим. — Нема
На путах незнищеного клейма!

Та боротьба ще буде йти віками
З хрестатими, труйними павуками,

Допоки з павутиння зла й брехні
Не вийде людство на шляхи сяйні!

І ти цієї пряжі хоч би трохи,
Хоч пасемце, хоч міточок, з епохи

Свої знятий, ниточку одну
Спалиш тим серцем, що не знав сну.

Благословен, хто вірний заповіту
Юнацьких днів, хто чистотою цвіту

Невинного відбився від сльоти,
Хто не прогнів з журби та самоти,

І, хоч надпив зневірливої трути,
Ненавистю готовий спалахнути,

І, спалюючи підлості броню,
Загинути од власного вогню!»

Тут брат мій зник і пощезали звірі,
Та небеса в палаючій порфірі

Зосталися, і вогнище гуло,
Кипіло, як вулканне джерело,

І хмари роздирались, мов завіса,
В конвульсіях зубатого заліза.

Дріт попелився, і текла ропа
З небес від огнеликого стовпа.

І скручувалася блакить в рулони,
Світ у вогні, здавалося, потоне.

Хотів я від багаття одійти,
Але мене розпечені дроти

Піймали і в свої пекельні надра
Втягнули, й став я сам, неначе ватра.

Горіли крила, темне срібло скронь
Спахнуло, й бив з грудей моїх вогонь,

І руки обернулися в племіння,
І весь я був як та верба осіння.

Я не жалів життя найменшу віть,
Без серця жити — краще вже згоріть.

Я вогнищем відчув себе на полі,
Що спалює людські страждання й болі;

Прийдіть, мої брати й мої діди,
Опришки, запорожці, Галайди,

Докиньте сміливо гризу й журоту,
Свої закони до могого дроту,

Прийдіть і ви, з мечами солов'ї —
Мої поети, родичі мої;

Прийдіть і ви, збавляючись од криці,
Затоплени бандитами в криниці,

Прийдіть і ви, чілійські шахтарі,
Скатруплені й заховані в норі

Під Андами, прийдіть, і ваші петлі
Згорять на цьому вогнищі, як нетлі,

. . . . .

І ти прийди, мій африканський брате,
В це вогнище хотів би я забрати

Всі ланцюги твої, всі племінці,
Що випікають зморшки на лиці;

Прийдіть усі, і в попіл я оберну
Зневаги й рабства зашкарублу скверну!

Горить вогонь на чотирьох вітрах,
Тут гине страх і копра йде на прах!

Тут спалюється лють змієголова,
Йде служба мого серця, а не слова!

. . . . .

Приснилося. Та ні — все так, як є.
В колючім персні серце спить моє.

І снить, і ходить, і співає в ньому,
Як дівчина в уборі весняному —

В квітучому вінку із диких руж;
Він гарний, тільки ти його не руш!

Був рух необережний — і вкололо
Те, що давно сплелося надовколо

Душі моєї, й наскрізь перейшло
Мене тернини смертної жало.

Літа відходять, і життя втікає.
Мій брат розстріляний мене чекає

Десь там, біля калинових воріт,
Куди не доповзе колючий дріт.

Я — вогнище. Горить моя тривога.
Це полум'я з Жовтневого пролога,

Воно кайдани спалює й хрести,
Та я добра жадаю, а не мсти.

І сліду чорного я не покину
Тут, де горів за брата й за Людину,

Залишу світло явора в яру,
А попіл я з собою заберу.

ПОЄДИНОК

Я зроду скіф. Я — правнук Бористена,
Вмираю в Римі й проклинаю Рим.
Ось вам життя мого остання сцена,
Ось вам убивця мій і побратим.

Скінчився наш печальний поєдинок.
Друг мертвий. Я скривавлений лежу.
З моїх блакитних жил, як з павутинок,
Стікає сонце, схоже на іржу.

То кров моя. Вона заіржавіла
Від наляку. Рятунку їй нема.
Вона повинна вийти з мого тіла,
А замість неї входитиме тьма.

Не доживу, напевне, до світання,
Вже прагне серце тиші й темноти.
Душі моєї тихе сподівання —
Це все, що вам передаю, брати...

В неволю зайняли мене малого —
За скарби для таврійського царя.
Пройшов я землі, що лежать розлого,
А потім — грецькі гори і моря.

Купцями перепроданий до Риму,
Я тішився. Мрійливий молодик.
Про римську кровожерність невиситиму
Не знав нічого. Час минав. Я звик.

Приходить до цирку на вистави,
На грізні гладіаторські бої.
Там, пожадавши небезпеки й слави,
Явив я сили й здібності свої.

Боровся я з голодною звірнею,
В оваціях виходив на манеж.
Та скоро дух і слава Колізею
Мене у звіра обернули теж.

Я був непереможний. Азіати,
Похмури ефіопські силачі,
Змагалися зі мною, та сконати
Всім довелося на моїм мечі.

Вони — як ті метелики багряні,
Проколоті, ще тріпали крильми.
Бронь гартував я в кожній новій рані,
Не знавши ні пощади, ні страми.

Та якось після бою на арену
До мене вийшов отрок. «Пане мій,
Дозвольте вашу зброю нескоренну
Від бруду вмити!» — «Що ж, бери і вмий!»

Я подивився в очі хлопчаків,
Збагнув — це він, це той, кому дано
Мій дух умити від злоби й від крові,
Це той, кого чекав я вже давно.

Все інше з'ясувалося потому.
Він був з дитини в рабстві — так, як я.
Але не знав, з якого краю й дому
Потрапив у сім'ю багатія

Столичного. А люди злі й лукаві
Йому сказали, затаївши сміх,
Що пан його купив на перській наві
Як іграшку для діточок своїх.

Він ні своєї мови, ні родини
Не пам'ятав, та згадував одне —
Щось ніби спів, щось ніби лебедине
Ячання чи курликання сумне.

Той наспів був як золота підкова,
В болоті знайдена. Нагнувся я...
І матері моєї колискова
Просяяла! О радосте моя!

О друже мій, тепер я знаю, хто ти!
Скіф! На коліна став я перед ним.
В зіницях, повних рідної скорботи,
Степи я вздрів під небом огняним.

О, як я полюбив того хлопчину!
Себе я в ньому бачив, смуток свій,
Далеку й призабуту батьківщину
В його натурі ніжно-грозівій.

З безумства добре, з доброти шалене,—
Він серце мав моє. Здавалось, брат.
Він також видом схожий був на мене,
Ті ж брови, той же в погляді блават.

Але в моїх очах тремтіли тіні,
Мов неба надвечірнього крило.
А з тих його зіниць, мов з далечині
Небесної, невинне сяйво йшло.

Я перебути й дня не міг без друга.
Мій син, мій край, моє життя — все він.
Смішною видалась моя потуга,
Не вабив слави збройний передзвін.

З тих пір не виступав я на арені.
Мені здалося, як мене уб'ють,
То згине й він. Так почуття смиренні
Перемогли в моєму серці лють.

Я жив любов'ю. Проминали роки.
Змужнів мій отрок. Молодість прийшла.
Я вчив його письма (не без мороки)
І гладіаторського ремесла.

Він мав у цьому ділі дар від бога.
Як блискавка, був меч його меткий.
Важкий п'ястук, мов кам'яна відрога,
Стан згинистий, немов з тростини кий.

Хоч я зненавидів криваві грища,
Але мистецтво бойове йому
Передавав. Була в цім воля вища,
Моєму не відслонена уму.

Я мислив так — йому згодитись може
Моє знання, бо воїн він і кметь.
І сяяло його лице погоже,
Як ми оружно бавилися в смерть.

Але не смертю ми були натхнені,
А добратимством душ. О друже мій!
Нить золота на спільнім веретені
Напрядена була із наших мрій.

Одним жаданням ми були закуті —
Втекти! Вернутися в свої степи!
Потрібні нам були в щоденній скруті
Навзаємні розради — жди й терпи!

Нас кликала вітчизна. Молодечі
Горіли сни, і вірили ми снам.
Щодня ми готувалися до втечі,
А доля пастку майструвала нам.

Душа раба жаждива й безборонна.
Мене було звідомлено: «Приходь,
З гепардом у присутності Нерона
Зведи двобій, стару явивши хоть!

Свободу матимеш! Висока плата
За перемогу, та затям собі,
Що та потвора хижа, і крилата,
І неподатна в жодній боротьбі!»

Я спалахнув. Надія невтишима —
Крилатий звірю, поповзом підеш!
І потай від свого побратима
Погодився я вийти на манеж.

Боявся я, що він до Колізею
Дивитися прийде — то був би крах.
Я крився з таємницею своєю,
Мчав на двобій, немов на ста вітрах...

Я вилетів із брами, ніби з праці
Важке ядро, — жада перемагать,
Душити левів, роздирати пащі
Пантерам і вовкам, топтати гадь.

Брехня, що раб іде вмирати радо,
За домовину пута без жалю
Дає! Пустить на мене тигрів стадо —
Їх шкурами арену застелю.

Я не збирався вмерти навдогоду
Тим, що вітали голосно мене.
Хто мріє видобутись на свободу,
Для того смерть — приниження жажне.

Стояв я в Колізеї, наче в дзвоні,
В моїй руці короткий меч палав.
Туніки й тоги, наче кров, червоні
Лилися з білих мармурових лав.

Побиті звірі — боїща останки —
Дивились люто більмами вельмож.
Звапнілі від страху патриціанки
Були як бюсти на бар'єрах лож.

Сенатори й повії знамениті
Про щось перемовлялися тихцем.
Лежав у позолоченім кориті
Нерон з обвислим, змореним лицем.

Його обличчя, як павук, булькاته,
Висіло непорушно в сітях сну.
Невже я мусив кров'ю тут стікати,
Щоб розбудить його на мить одну?!

Невже в борні не лицарській, а ницій
Я мусив головою наложити,
Щоб з подиву замовк на мить патрицій
І щоб гетер заціпило на мить?

У кості грали крамарі й солдати,
Котився регіт сходами згори.
Невже я мав життя своє віддати,
Щоб відвернути їх на мить од гри?!

Жаданням жити серце клекотіло,
Тремтів на вістрі блиск моїх думок,
Наслухувало мускулами тіло,
В котрій же кліті заскрипить замок.

Там — саж бика, там — двері носорога,
А де гепард, крилатець добрий наш?
Де він? Чому — морозила тривога —
На мене звіра не пускає страж?

Бтім, вибіг друг мій з брами, що навпроти...
Спинився. Сполотнів. Так, значить, ми...
Ми мали один одного бороти,
Пороти на вдоволення юрми!

Начальник грища ознаймив римлянам,
Що б'ються побратими на цей раз.
Мов палицею, оком олив'яним
Поштуркав сонний імператор нас.

Йому і всьому наброду столиці
Бажалося побачити раба,
Який стинає друга! О дволиці!
Їх знаджувала підла боротьба.

Вони жадали насолоди злої —
Мук благородства, честі, доброти.
Вони ж то нас, одурених, при зброї
Зуміли на арену затягти.

І він повірив так, як я, в гепарда,
В свободу, в обіцянки злотяні.
Назад! Куди? Шлях заступила барда.
Обидва ми були вже в капкані.

Назад! Куди? Вже опустились ґрати.
До поединку кличуть сурмачі.
Та ні! Не так нам суджено вмирати —
Ми кинули в пісок свої мечі.

В сліпучому сіянні непокори
Ми стали нездоланні, як боги.
І звільна Колізей стихав, як море,
Що стомлено голубить береги.

Благословенна то була хвилина!
В нас увійшов непослуху навіт.
Надихана вогнем нещасна глина
Світилася й засвічувала світ.

— Розп'яти їх! — сказав Нерон глумливо.
І жорно цирку зрушилось. Душа
Почала осідати, наче мливо
В глибини гуркітливого коша.

Злякались ми. Зламались ми. І впали.
Схопили зброю в немочі слабій
І, вдаючи противників, напали
Один на одного. Почався бій.

Сумнішої не відав я облуди,
Як наша бійка. Під удар меча
Я серце підставляв. Цілункам груди
В коханні підставляє так дівча.

Оборонявся я лишень для ока.
З двобою вийти не хотів живим.
Десь у душі снувалась поволока
Впокорення, неначе в лісі дим.

Але й товариш мій чинив так само.
Він одкривав навмисне лівий бік.
«Лиш не скаліч, а бий у серце прямо!» —
Просив, як незнайомий чоловік.

Ми уникали наступів обидва,
Наносили удари невпопад.
Та скоро взнали, що несправжня битва
Страшніша від справдешньої стократ.

Ціною смерті — рятувати друга!..
Та інша думка зблисла, як змія:
Чому мені призначена наруга
І зрада вбивства? Чом не він, а я?

Чому не він, а я в кривавій ролі
Повинен перед публікою статъ?
Ось так остуджувався я поволі,
Стискав міцніше зброї рукоять.

Та все-таки боявся переваги
Своєї, непохопної в чаду.
А він горів, запалений від спраги,
Ждав нападу, хоч знав — не нападу.

Ми показні робили перескоки,
А наша бронь була немов сліпа.
Так! Доти битись будемо, допоки
Як рівних нас не прожене товпа!

Ми клали на щити свої удари,
Як рівні тягарі на терези.
А ситі, владарюючі нездари
Вже вили з невдоволення, як пси.

Не так б'ємось! Де кров? Потрібно крові!
А ми: «Не кваптесь! Маєм час! Пождіть!»
Над нами хмари стали пурпурові,
А сонце червоніло, наче мідь.

Цирк гнівався і закипав злобою.
Хтось там прокльони кидав нам свої.
Хтось реготався з нашого двобою,—
Не гладіатори, а шахраї!

Хтось там підскакував, мов на котурні,
Бив дошкою в підлогу кам'яну.
Як битися і вмерти — вчили дурні.
Розбуджені й рожеві після сну.

Гудів безладно Колізей, мов ринок,
Стихав, свистів, як віхора вночі.
Хитався і горів наш поєдинок,
Немов на вітрі полум'я свічі.

— Гей, ви,—кричали нам,—звірні пожива,
Скажіть, коли ви згорите дотла?! —
Від змори наша боротьба фальшива
На мить в завзяту правду перейшла.

Мені здалось, що в правді тій кривавій
Я все життя прожив, що я вже вмер,
Воскрес — не скіф, а вже Марко чи Флавій,
Дракон, гепард крилатий, людожер.

І я злетів. Ригнув огнем на друга.
Він загорівся, наче смолоскип.
Палаючи, людинка недолуга
До мене йшла хильцем, навперестриб.

Та я літав, літав понад трибуни,
З гортані іскри сипав на врага.
Я ждав, що спопелиться тіло юне
І розпадеться, наче пилюга!

Та раптом випав меч з руки моєї,
Мене звалив на землю біль тупий.
І заревіли страшно галереї:
— Добий його! Добий його! Добий!

З-під мого серця грала кров потоком,
А наді мною друг квилив крізь плач:
«Я не хотів. Це сталось ненароком.
Даруй мені. Прости мені. Пробач!»

(Прийди до мене, прощавальне слово,
Ще мить не покидай мене, снаго!)
Тепер я знав, що значить випадково
Поранити товариша свого!

Цирк задихався, шаленів од крику:
— Добий його! — Я мовив: «Брате мій,
Не накладай на себе кару дику,
Я мрець! Себе, а не мене жалій!

Все сталось так, як статися повинно.
Були ми не богами, а людьми.
Прийди до мене, дорога людино,
Нещадно моє серце прохромі.

Прибий мене навіки до арени,
На радощі владикам і юрбі!»
Та він спокійно відійшов од мене
І меч у груди застромив собі.

Цирк одвернувся з виразом доуки.
Всі правила дотримані. Раба
Раб заколов. Під страхом смерті й муки
Вони майстерно билися оба!

І видно, що любилися навзаєм,
Бо вбивця заколов себе також.
І глядачі пішли, а ми конаєм.
Пожива звірів. Правда це, не лож.

Мій друг лежить з погаслими очима;
Я б'юсь над ним, як той безкрилий птах.
Не жаль мені життя, ні побратима,
Та жаль, що ми не вмерли на хрестах!..

1978

ДВІЙНИК

Вночі повісив хтось рудого манекена
Перед вікном йому — поете, глянь і вмри!
І мертвого в петлі на розкаряці клена
Побачив він себе досвітньої пори.

І вибіг із ножем, і перетяв ужище,
І зашморг зняв тугий із горла двійника,
І до його лица він придивився ближче,
І в кожній рисочці Франко пізнав Франка!

«Не падай! Це мара! Опудало, та й годі!
Не кров твоя жива, а бурячковий грим.
Візьми сірник, спали це дрантя на городі
Чи викинь на смітник, лиш не дрижи над ним.

Хіба не бачиш ти, що то муляж, перука,
Тандита, фарба, клей і підле ремесство!»
Так він казав собі, але печаль і мука
Наповнювали вщерть його рвучке ество.

«То ж упирі й мерці живим жадають смерті
І прагнуть суть свою вдихнути в образ твій,
А ти — служник життя — розтоптані й роздерті
Серця оновлюєш в потузі грозовій.

Улесливі ксьондзи та шляхтичі лукаві
Придумали тобі цю помсту недарма:
Ненависний ти їм! Пишайся! В цій розправі
Вся їхня немічність, підлота і страма!»

Так він казав собі, але душа боліла.
Здавалося, двійник упав на власний плач.
Де ж той митець меткий, вершитель цього діла,
Де скульптор і кравець, таємний підглядач!

Де той, хто добре знав подібну до пожежі
Його стрімчасту скронь і зморшки на чолі,
Сорочки зрібної вишивані мережі,
Потерті рукави при вічному столі!

Де майстер, що створив подобу досконалу,
Знавець його одеж, і плоті, й життя,
Де кат, що задушив його без трибуналу!
І тут почув Франко: «Це я вчинив, це — я!»

Оглянувся — за ним стояла постать сіра,
Пригорблена, брудна. Обличчя, мов киса,
Обвисле й вим'яте. В щетині сивій шкіра,
В червоних вигноях жебрацький погляд пса.

«Пане поет, це я зробив карикатуру
Із вас і тут її вчепив на курмані...
Я — бідний чоловік, притиснутий до муру
Нуждою лютою... Даруйте ж ви мені...

У мене четверо дітей і жінка хвора,
Сказати б коротко: я навкруги — банкрот.
Зганьбив я вас, продав, та їсть мене докора,
Бо ви ж таки борець за правду і народ.

За вами я ходив і придивлявся збоку,
Мов тайний поліцай, до ваших людських рис,
Виловлював я вас із вуличного тлоку
Очима пильними, скрадаючись, як лис.

Я був на зібраннях, я ваші чув промови,
Я розумів, кого ви кличете й куди,
Але вертався домів, як у старі закови
Безрадя й болесті, безвиході й біди.

Я — русин. Я — ваш брат, і вас я поважаю,
А ваших ворогів — клянусь! — я не люблю.
Але таке життя. Я плакав од відчаю,
Коли на шиї вам затягував петлю...

Помилуйте мене! Я рано встав сьогодні,
Дай, думаю, піду, зніму оту паскудь,
А гроші не віддам. Чей люди благородні
За цей гешефт мене в темницю не запруть».

«А скільки ж вам дали?» —

«Та тридцять ринських, пане!»

«Ідіть», — сказав Франко крізь усмішку гірку.
І кат пішов собі. Десь там його кумпани
Чекали в темному, бідняцькому шинку.

І тут ожив двійник, і глянув на поета
Недобрим поглядом: «Так ось який твій брат!
Йому потрібні лиш мотузка і трепета,
Не вдарив ти його, хоч винен він стократ.

На нищості свої сто оправдань Іуда
Знаходить на суді — то діти, то жона,
І на твоїх очах вже сльози, як полуда,
І в сяйво янгола вступає сатана!

Тепер ти видаєш: ті нуждарі блаженні —
Прислужники дрібні, жорстокі наймити!
Пече сумління їх, та срібняки в кишені
Дзвенькочуть солодко й не думають пекти!

Біжи за ним, знайди його коло шинквасу,
Як батько, пожалій, і пити з ним присядь,
І шнур віддай йому — його майно й окрасу,
Шнур — найважливіше з усіх його знарядь!..»

«Мовчи,— сказав Франко.—

Не в людях зло, а в силі,
Що їх пригноблює, їм на карку стоїть.
Світ переплавиться в огненному горнилі,
І випалиться з душ нікчемства гниль і їдь.

Чей жити не могло б ані години людство
Без віри в чистоту своїх змагань і мрій.
Духовна клишавість, ненависть і падлюцтво
Розтануть, як льоди, лиш землю ти зігрій!»

«А де візьмеш снаги,— одмовила подоба,—
Щоб дати всім тепло, весняне зігріття!
Як смерть, чатує нас продажності хвороба,—
Такий наш родовий наділ, таке життя!»

І тут удрів поет, що не його розпука
Пульсує в двійнику, а лиш мале єство
Пахолка панського, що то — муляж, перука,
Тандита, фарба, клей і підле ремество.

Він вогнище розклав, і полум'я, мов рана,
Пройшло крізь дух його в болючості німій.
Спалахкотів двійник, та лялька дерев'яна,
І тільки шнур з вогню в траву шугнув, як змій.

З М І С Т

Височінь поетового слова. *Непорожній Олександр* 5

З книжки «Любов і ненависть» (1953)

Я син простого лісоруба	28
Дві ялинки	29
Спомин	30
Віктор	30
«Дні ідуть, ідуть безсонні ночі»	31
У Шаптицького	32
Музей історії релігії (Казанський собор у Ленінграді)	33
Відповідь батькам	34

З книжки «Моя земля» (1955)

Що зв'язане віками	37
«Мені приходять телеграми»	38
«Вечір. Дощ осінній. Ми йдемо по Львову»	39
«Чого ти мною так гордуєш»	41
«Матусенько! Було, на терня ногу»	41
«Мій синку»	42
«Коли ми йшли удвох з тобою»	43
«В матері твої руки в моголях»	44
«Ти мене гудулом називала»	45
«У лісі яличку зрубали»	46
Не по дорозі	46

З книжки «Бистрина» (1959)

Партія — очі мої	51
Ленін іде	51
Дві долі	52
Леви	54
«Я народився на землі»	55
«У дитячому серці жила Україна»	56
«Там, де Лючка круто в'ється»	56
«Земля, покрита білою габою»	57
«Я тільки раз, єдиний раз любив»	57
«Я і ти»	58
Шахтар	58
«Терикони димлять»	59

Із циклу «Убивці»

«Українці ми оба»	60
«Ваша Україна — вілли»	60
«Між нами не лишень кордон»	61

З книжки «Днина» (1960)

1939 рік	62
«Іду по рідному селу...»	65
«Є жінки, немов зірки небесні»	65
«Кожне слово мов»	66
«У небесах схоластики»	66
Бібі-ханім	67
Саїда	68

З книжки «На чатах» (1961)

Притча про сонце	70
Притча про славу	71
Притча про силу	72
Притча про жінок	74

З книжки «Пальмова віть» (1962)

«Підлий кат стріляв на Кубі»	76
«Земле рідна, вже за океаном ти єси!»	76
Танк у горах Сьєрра-Маєстри	77
«Тікають багаті з Гавани»	77
«Десь розірвалася граната»	78
Говорить Фідель	79
«Моя далека Україно»	81
Кубинські дівчата	82
Смерть брата	82
Герман Лінсе	83
«Негритяно! Задумлива ніч»	84
В найтяжчу мить (драматичний етюд)	85

З книжки «Жест Нерона» (1962)

«На світі більше куль, аніж сердець!»	92
Берези дружби	92
«Сонце білозубе, наче негр»	93
Голубиний трибунал	93
Жест Нерона	95
«Колись я ще повернусь над те озеро»	96

З книжки «Гранослов» (1968)

Гранослов	97
Космос	104
Лицеміри	105
Мушу	107
«Віля вуликів на землі»	107
«В гуцульській каті на печі»	108
Львівський дощ	108
Манекени	109
Цимбали	110
Серце	113
Про жінок	114

Ластівки	114
«Очі твої, злочинно-гrechні»	115
«Крізь чорний дим зневаги і брехні»	116
«Моя гріховнице пречиста»	116

З циклу «Дитинство»

«Прийшов купець з червоними очима»	118
«Сивіє сіно у валках»	118
«Впали на мене чари»	119
«Коли стає у хаті темно»	120
«На нашій городі росте каміння»	121
«Черешня, як та мати, край дороги»	122

З циклу «Литовський ліс»

«Ідуть дуби купатися у море»	123
«Все так, як у Чурльоніса. Мов струни»	123
«По шию у піску сосна стоїть»	123
«На вирубі ріка померла»	124

З книжки «Сонети подільської осені» (1973)

Час	125
Я — комуніст	126
Збруч	127
Антисвіт	128
Канадські дороги	129
Сивина	130
На будівництві Токтогульської ГЕС	131
До робітників Чілі	132

З книжки «Сонети» (1978)

З циклу «Львівські сонети»

Ленін	134
Іван Франко / «Учителю, стою перед тобою» /	134
«О Львове, батьку мій камінний, знаю»	135
«Як дерево, що не приносить плоду»	135
«Коли мені підхлібник тисне руку»	136
«Карпати потонули в тишині»	136
Галілео Галілей	137
«Зберуться кардинали на конклаве»	137
«Поезія — це мова молодих»	138
«Вже недалеко нам до роздорожжя»	138
«Заходить сонце в золотих лісах»	139
«Якби я втратив очі, Україно»	139
«Людське життя — не книги чорновик»	140
«Стіною чорною іде гроза»	140

З циклу «Білі сонети»

Старенька рима	141
Хліб	141
Суть	142
Дерева	142

Освенцім	143
Лист	143
Мати	144
Хмарина	144

З циклу «Київські сонети»

«Майнула мить одна в краю чужому»	145
«Коли каштани в Києві цвітуть»	145
«Наморені вертаються додому»	146
«Прийди до мене, брате, у Москву»	146
«О рідне слово, хто без тебе я?»	147
«Схитнувся на ожеледі інвалід»	147
«Ходивши біля Бабиного яру»	148
«Вже в надвечір'ї гаснуть осокори»	148
«Не вірю в те, що ми постали з глини»	149
«В червоні нарядилися панчохи»	149
«І вийшов я на гори, як Хорив»	150
«На мене віє іскрами здалека»	150

В циклу «Сонети подільської осені»

Хліб	151
Береза	151
Яблуня	152
Ніва	152
Прозорість	153
Вечір	153
Тракторист	154
Зерно	154
Бажання	155
Далина	155
Осінь	156
Тиша	156
Батько	157
Пейзаж	157
Роздум	158
Зрілість	158
Дедал та Ікар	159
Пересторога	159
Москва	160
Любов	160
Гуси	161
Закінчуючи	161

З книжки «Тяємниця твого обличчя» (1974, 1979)

I

«Живу, як той гірський потік»	162
«Ми вийдем з тобою на листя опале»	162
«Зеленим вогнем береза»	163
«Це неправда, що ми помрем!»	163
«Найдовша з усіх доріг»	163
«Я бачив тебе сьогодні»	164
«Давенить у зорях небо чисте»	164
«Ти спиш, і на твоїм обличчі»	165

«Буває така розмова»	166
«В моїх повіках напівсонних»	166
«Твоя душа звіздаста і смаглява»	166
«Я пригадав собі один стіжок у горах»	167
«Дівчино, дівчино, де твої крильця?»	167
«Я буду на світі»	167
«Біла черешня в небі»	168
«Так гарно ти снилась мені»	168
«Твоя протилежність — пісок»	169
«Були ми в натовпі. Не знаю, як це сталось»	169
«Коло мені не допоможуть вірші»	169
«Ще днів моїх багато за горою»	170
«Так, ти одна, моя любове»	170

II

«Біжить під зливою лошиця»	171
«Ти пахнеш, як листя весняне»	172
«Море з моря ткалось гладко»	173
«Та мить, яка надходить після болю»	173
«Ніч була ясна, я стежками біг»	174
«Я стужився, мила, за тобою»	174
«Не знаю, хто мене зробив орлом»	175
«За вивіркою золотою»	176
«Напав я на тебе раптом»	176
«Акації. Бджолині дзвони»	178
«Сріблиться дощ в тоненькому тумані»	178
«Розплелись, розсипались, розпались»	179
«Не раз мені здається»	179
«Я пригорнусь до тебе»	180
«Твого погляду вітер»	180
«Я прилітав до тебе»	181
«Ти навчаш ходити легкома»	182
«У хмарах безу, що висять, як грона»	182
«Сонце, намальоване циноброю»	183
«Пахне хлібом трава»	183
«Все не те, коли нема любові»	184
«Наша любов»	184
«Я — зёрнятко, а ти — зоря осіння»	185
«На цій землі жили ми споконвік»	185
«Ніч, осяяна світом яблуні»	186
«Над нашим світом і під нашим світом»	186
«Посеред ночі дощ пішов»	187
«Заснути так бодай на волосок»	188
«Якби могла прийти до мене цієї миті»	188

Із книжки «Вогнище» (1979)

Navigare necesse est!	190
«Мені минуло десять літ»	192
«Стоїть переді мною мати»	193
Сибіряки	194
Неопалими голоси	195
«Молодими голосами в телефоні»	196
Епізод	196
Вітання Білорусії	198
Грузинська пісня	200

В лісах Естонії	200
Шевченкова верба	201
Телефон	203
Маяк	204
Колоски	205
Притча про любов	209

З циклу «Вчителям і друзям»

Сковорода	211
На відкритті пам'ятника Т. Г. Шевченка в селі Лозівці	212
Ян Гус	213
Франкова криниця	215
Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки	217
Марія Заньковецька	218
Концерт у царя	220
Олександр Пушкін	222
В хаті Сергія Єсеніна	223
Ярославу Галану	224

Пісні

Два кольори	228
«Впали роси на покоси»	228
Лелеченьки	229
Син	229
Віконце	230
Веснянка	230

З книжки «Спіраль» (1984)

Ода комуністичній силі	232
Час правди	233
Крилата брама	234
Мати	235
Смереки	236
До валка пшениці	237
Натхнення	238
Танець Гоголя в Римі	238
Нагайка Салавата Юлаєва	240
До матері	241
Живи, Іване, сину Якова	242
Могила Наполеона	246
«Збудилась Анна-королева»	247
«Ця подорож така неждана»	248
«За містом, на військовому кладовищі»	249
Чадра	250
Рубаї	252

Поєми

Вогнище	258
Поєдинок	269
Двійник	278

Школьная библиотека

Дмитро Васильевич Павлычко

ИЗБРАННОЕ

Составитель

Александр Степанович Непорожний

Киев, «Радянський письменник», 1986

(На украинском языке)

Редактор В. П. Степанюк

Художник В. А. Радько

Художній редактор О. О. Стеценко

Технічний редактор Л. Д. Макарчук

Коректори: А. М. Голик, Г. П. Лукова

Информ. бланк № 2043

Здано на виробництво 17.02.86. Підписано до друку 07.05.86. БФ 31407. Формат 84×108¹/₃₂. Папір друкарський № 2. Гарнітура шкільна. Високий друк. 15,12 ум.-друк. арк., 15,86 ум. фарб.-відб., 12,93 обл.-вид. арк. Тираж 50 000 пр. Зам. 6-85. Ціна в справі 80 к.

Видавництво «Радянський письменник»,
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Книжкова фабрика імені М. В. Фрунзе,
810057, Харків-57, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

Павличко Д. В.

П12 Вибране / Упоряд. та передм. О. Непорожнього.— К.: Рад. письменник, 1986.— 286 с. (Шкільна б-ка).

До збірки лауреата Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка Дмитра Павличка увійшли вірші й поеми, передбачені шкільною програмою.

Кращі твори поета, відомі далеко за межами України, позначені мистецькою довершеністю, філософськими роздумами, високою ідейною наповненістю. Поет оспівує рідку землю, велич трудових звершень, красу інтимних почуттів. Багато віршів Павличка, покладені на музику, стали популярними піснями.

П $\frac{4702590200-089}{M223(04)-86}$ 151.86

84Ук7-5

80 к.

Л. 20

Франківщино! Моя висока земле,
З твоєї глини я, з твоїх страждань.
Засну, але ніколи не задремле
Твій дух, що наказав мені: повстань!
Я твій листок. Я крил твоїх пір'їна,
Та ненастанно я вогнем гримлю,
Щоб не зазила більше Україна
Ні розділу, ні темного жалю.
Щоб не ридала в скореному граді —
Загублена й самотня сирота,
А в ста народів ленінській громаді
Щоб сяяла, щаслива і свята!

ДИМИТРО
ИВАБ.ЖИМКО

